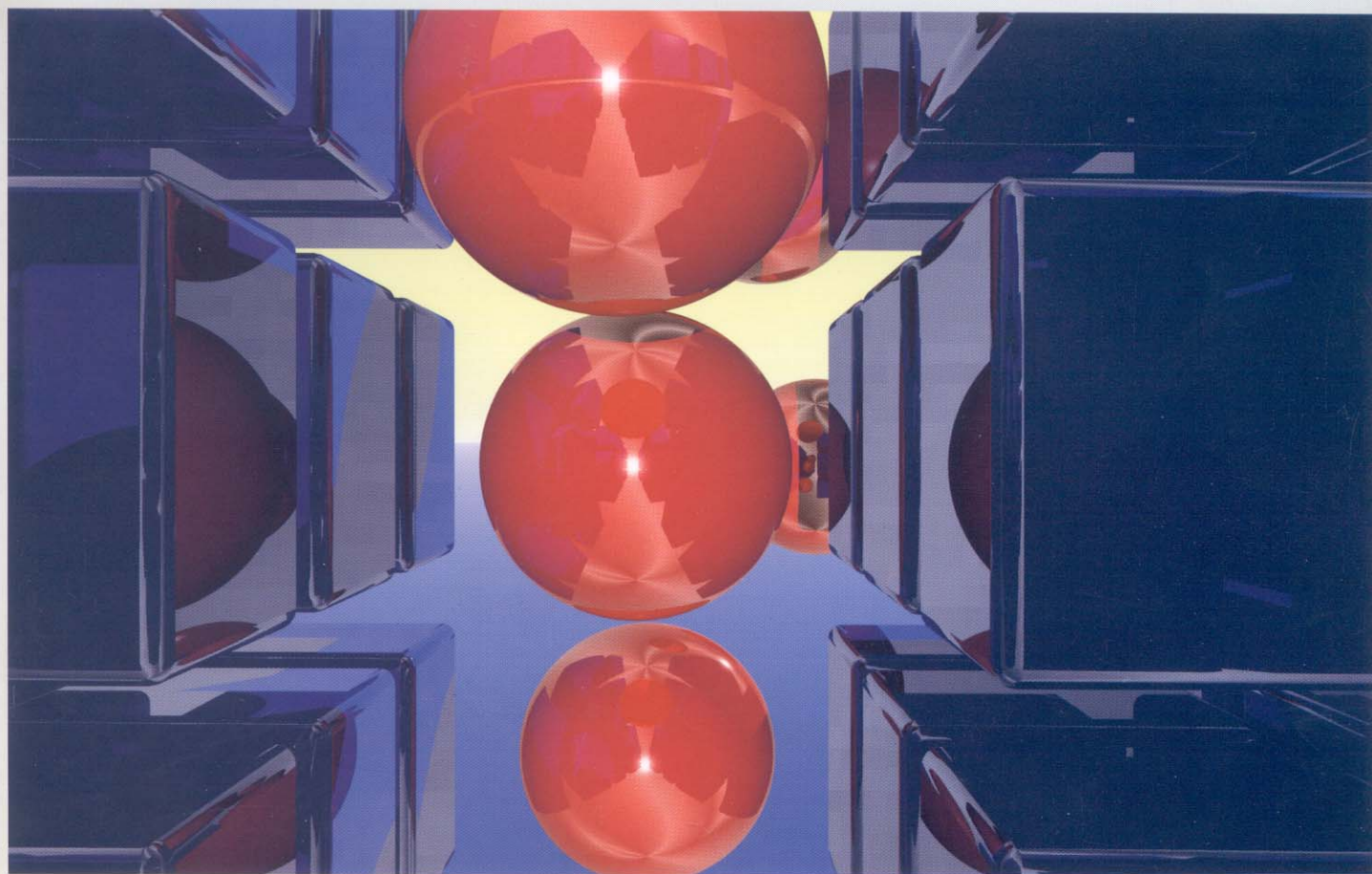

ERHVERVSUDDANNELSE

EUROPÆISK TIDSSKRIFT

Uddannelse og demokrati: aktuelle aspekter

Redaktionelt

Redaktionsudvalget var sig bevidst, at valget af "uddannelse og demokrati" som tema for dette nummer af "Erhvervsuddannelse" var et voveligt forehavende, og det havde da også længe tøvet med at træffe en sådan beslutning, som ikke var enstemmig, hvilket er et særsyn i komiteens historie. Dette skyldes, at det i flere henseender er et kontroversielt emne.

For det første er selve emnevalget kontroversielt, for så vidt som spørgsmål om demokrati i almindelighed anses for at høre hjemme i den politiske snarere end i den videnskabelige diskurs, lige bortset fra den samfundsvidenskabelige, hvor det er et forskningsobjekt. Og som bekendt er "Erhvervsuddannelse" ikke et samfundsvidenskabeligt tidsskrift, men et tematidsskrift om erhvervsuddannelse. Skulle det imidlertid indebære, at demokrati ikke kan tages op som emne, at det skulle være et tabuemne?

Nej, lød det endelige svar. Ganske vist anses erhvervsuddannelse generelt for at høre hjemme i tekniske debatter. Men disse er, om end som oftest skjult, betinget af ideologiske holdninger, et faktum, som forskerne, hvor meget de end forsøger, ikke kan se bort fra. Uddannelsesaktører konfronteres jævnligt med denne problemstilling, om ikke andet så i politiske debatter på parlamentarisk niveau eller i debatter mellem arbejdsmarkedets parter, som nødvendigvis må forholde sig til spørgsmål om såvel retningslinjer som implementering.

Beslutninger og holdninger på erhvervsuddannelsesområdet spiller en afgørende rolle, eftersom de er massivt betingende for ikke alene uddannelsesapparaternes form og struktur, men også for deres samfundsmæssige funktion. Med den analytiske afstand, som det europæiske projekt giver, ses det klart, at både form og funktion afspejler de enkelte landes måde at indrette samfundet på. Det vurderedes derfor, at det var mere end legitimt at tage temaet "uddannelse og demokrati" op i dette tidsskrift, eftersom CEDEFOP er placeret ved et knudepunkt i den europæiske opbygning som et forum for refleksion og dialog mellem Europa-Kommis-

sionen, medlemsstaternes repræsentanter og arbejdsmarkedets parter.

Hermed var der taget stilling til det principielle spørgsmål, men tilbage stod den indholdsmæssige side. Hvordan skulle man gribe problemet an i betragtning af dets uhyre vidtspændende og forskelligartede indhold? Hvordan skulle man på den ene side undgå tandløshed og på den anden side polemik eller begge dele? Hvordan kunne man sammensætte et nummer, der gav "mening" i forhold til det fastsatte tema i betragtning af, at det traditionelt er en bestemt type forfattere, der leverer bidrag til tidsskriftet?

Efter mange og lange overvejelser besluttede redaktionsudvalget sig for ikke at ændre hverken forfatter- eller bidragstype. Den henvendte sig derfor som sædvanlig til videnskabsfolk på erhvervsuddannelsesområdet uden at anmode dem om eksplicit at behandle temaet demokrati. Forfatterne opfordredes blot til at skrive om emner, som interesserede dem, under iagttagelse af de traditionelle regler, der gælder for bidrag til denne type tidsskrift. Men for at sætte disse artikler i perspektiv er de blevet suppleret med ikke-videnskabelige bidrag i form af "aktørvidnesbyrd" om forhold af interesse for uddannelsen i Europa.

Således har man altså valgt at opbygge dette nummer. Et højrisikonummer, der, som vi så ofte er blevet opfordret til, giver ordet til en bredere kreds af aktører, men som samtidig bryder med en ensartethed i tone og måske også med et ligevægtsprincip, som er yderst vanskeligt at tilgodese inden for rammen af et enkelt nummer. Det vil derfor være i læserens interesse at holde sig det generelle perspektiv for øje, der tegner sig ved en samlet vurdering af også de tidligere numre af tidsskriftet, som ud fra forskellige synsvinkler belyser den uhyre vidt-favnende erhvervsuddannelsesproblematik.

Temaet demokrati skal således i højere grad fremlæses ved at sammenholde alle artiklerne end direkte gennem den enkelte artikel. Temaet fremstår særlig klart gen-

**Uddannelse og demokrati:
fra "revolutionær" almenvi-
den til specifik viden tilpas-
set "erhvervslivets behov"**

nem de spørgsmål, der stilles til medlemsstaternes og lokalmyndighedernes offentlige politik og til virksomhedernes tiltag. Det fremgår med al ønskelig tydelighed, at det er forskellige personer, der, afhængigt af den førte politik, nyder gavn af de iværksatte initiativer til forbedring af mulighederne for integration på arbejdsmarkedet. Det fremgår ligeledes, i hvor høj grad debatter og beslutninger på erhvervsuddannelsesområdet set i et historisk perspektiv er indlejret i den pågældende epokes ideologier, og i hvor høj grad udviklingen på erhvervsuddannelsesområdet afspejler gennemgribende ændringer i ideologigrundlaget og i de politiske styrkeforhold i Europa.

Det er et barsk, men sundt lærestykke, vi præsenteres for ved denne læsning, når man sætter det ind i det nødvendige perspektiv. Det bør få os til at være på vagt over for analyser og - hvis det skulle være nødvendigt - at bevidstgøre os om den rolle, som ideologiske forudsætninger spiller for de argumenter, der nu som tidligere fremføres i erhvervsuddannelsesdebatten; det må bevidstgøre os om deres konjunkturbestemte karakter, men også om de utopier, de undertiden er bærere af.

Som tidligere nævnt falder dette nummer i to dele svarende til to bidragstyper, hvoraf den ene er af "videnskabelig" karakter og den anden mere har karakter af selvoplevede erfaringer.

I den førstnævnte gruppe advarer S. Laestadius mod den udbredte, tilsyneladende selvindlysende, sandhed, at der ingen frelse gives uden for en "high-tech"-økonomi baseret på en teoretisk-videnskabelig viden. Artiklen argumenterer for, at konkurrenceevnen udmærket kan øges gennem den knowhow, der er forankret i en praktisk arbejdsituation, hvor den relevante viden kan udvælges og gentilgøres, så den er anvendelig i de mere traditionelle fag.

Det særligt interessante ved J. Bishops artikel er, at den fører os ind i den intense debat, der i øjeblikket foregår i USA om erhvervsuddannelse og dennes individuelle og kollektive nytteværdi, alt efter hvor og hvorledes den afvikles. Forfatteren anlægger bevidst et neoliberalt perspektiv med en markedsøkonomi, hvor

der kun betales en høj pris for knappe goder, og konkluderer, at uddannelser, hvis mål er at tilvejebringe almene kundskaber, såsom at læse, skrive og regne, er af ringe interesse i forhold til specifikke uddannelser, som satser på "innovation og specialisering", idet alene de sidstnævnte, der fokuserer på "aktivitets-kvalifikationer", kan nyttiggøre de almene kundskaber.

I tråd hermed diskuterer J.R. Shackleton, af hvilke årsager det offentlige intervention på det erhvervsuddannelsespolitiske område udbygges ud over punktet for den markedslige vægt, der ifølge teorien om den menneskelige kapital altid vil etablere sig. Forfatteren fremfører en række interessante argumenter, der peger i retning af et sammenfald mellem specifikke, men konvergerende interesser hos de berørte aktører - fagforeninger, arbejdsgivere, undervisere og politikere - der i fællesskab fremmer en slags spildøkonomi.

Næsten som illustration af de ovennævnte diskussioner plæderer J.V. Mascarell ud fra et lokaludviklingspolitisk perspektiv for nødvendigheden af kalkulationer, som ikke adskiller "det økonomisk rentable fra det socialt nødvendige" samt for pædagogiske metoder, som "tænker globalt og handler lokalt". Det gælder om at kombinere strategier, der som oftest splittes op, alt efter hvilken institution der er ansvarlig for de forskellige tiltag (handelskamre, virksomhedssammenslutninger og fagforeninger) med henblik på at øge deres globale effektivitet omkring opbygning af et fælles projekt.

Ovennævnte fire indlæg bakkes op af visse elementer i Europarådets teoretiske overvejelser over voksenuddannelse og i de tre vidnesbyrd, der er indeholdt i dette nummer, som understreger behovet for uddannelse til demokratisk medborgerskab. En sådan uddannelse vil give bæreren bedre forudsætninger for at deltage i debatten om de overordnede retningslinjer i de tiltag, han bliver præsenteret for, og aktivt at deltage i gennemførelsen af dem.

Historien om en italiensk utopi, der så dagens lys i Bologna i begyndelsen af 70'erne omkring tidsskriftet "Inchiasta", som sigtede mod at fremme en nyskabende forbindelse mellem fagforeninger

og uddannelsesverdenen, som fortælles så fremragende af V. Capecchi, modsvares i en vis forstand af historien om uddannelsesorlov i Belgien, der på sin side har en lang forhistorie, som nøgternt fortælles af E. Creutz og Ch. Piret. I begge tilfælde ser man, hvordan oprindeligt generøse ideer i mangel af et revolutionært indhold indlejres i en realisme, der afretter dem og tømmer dem for substans.

Det skinner dog igennem, hvor stor en styrke der kunne have ligget i et demokratisk projekt, som økonomisk og politisk forankrer uddannelsen i udviklingen af lokalmiljøet. Er det en utopi, der tilhører en nu svunden tid på grund af de økonomiske krav, de europæiske lande nu

er underlagt? Eller er der tale om en midlertidig fiasko for forsøg, der er født for tidligt, men som en dag vil genopstå af asken som følge af de nye krav om demokrati, som M. Hervé skitserer i sit indlæg?

Kun fremtiden vil vise, hvor megen realitet der er i disse problemstillinger. Redaktionsudvalget vurderede, at den havde pligt til ikke at vige uden om denne type spørgsmål, selv om svarene risikerer at være mangelfulde og måske endog irriterende. Det er det op til læserne at vurdere.

Alain d'Iribarne

Uddannelse og demokrati: aktuelle aspekter

Politikker, handling på lokalt plan: økonomiske og/eller sociale mål

Statsintervention på erhvervsuddannelsesområdet:

et nødvendigt engagement? 7

J. R. Shackleton

I denne artikel underkastes tendensen til øget offentlig indblanding en kritisk analyse. Argumenterne for og imod statsintervention diskuteres, der gives en række eksempler herpå, og endelig perspektiveres resultaterne af en sådan indblanding.

Erhvervsmæssig kvalificering af "indlærings svage" unge i Tyskland 15

Helmut Pütz

I jo højere grad det lykkes at gøre gruppen af dårligt stillede unge mindre (...), jo mindre graverende er de problemer (...), som samfundet og staten i Tyskland har, for så vidt angår unge voksne uden uddannelse.

Uddannelse og lokaludvikling 22

Josep Vicent Mascarell

Enhver intervention i form af lokaludviklingsplaner må undgå at skabe skel mellem det økonomisk rentable og det socialt nødvendige.

Den tavse viden i en lavteknologisk virksomhed 27

Staffan Laestadius

Læreevnen i dette firma er mere eller mindre uafhængig af skole og videnskab og er sandsynligvis af meget større betydning for dets konkurrenceevne end disse to faktorer.

Almen kompetence/erhvervsspecifik kompetence: en undersøgelse af situationen i USA

Erhvervsuddannelse og udsatte unge i USA 34

John H. Bishop

Når erhvervede kvalifikationer forældes hurtigere, betyder det, at man hyppigere må lære nye. Det indebærer rent generelt et større behov for erhvervsuddannelse, ikke et mindre.

Uddannelse og medborgerskab

Europarådets refleksionsarbejde

Europarådets projekt "Livslang uddannelse" 44

Jean-Pierre Titz

"Uddannelse til demokratisk medborgerskab": En kort præsentation af fire workshops, som Europarådet har afholdt om dette emne 48

Madalen Teeple

Marked, normer og nærmiljø eller den nye pædagogik 51

Annie Vinokur

De faglige organisationers synspunkt

Faglige organisationer og uddannelse - arbejdstagernes ret til uddannelse fra begyndelsen af 1970'erne til begyndelsen af 1990'erne 55

Vittorio Capecchi

"150-timers ordningen" i Italien: Indsats og udvikling.

Frihed til uddannelse i Belgien: En lovgivning med en farlig udvikling? 63

Christian Piret, Emile Creutz

Artiklen gennemgår tilblivelsen af loven om frihed til uddannelse af 1985 og dens gennemførelse og redegør for årsagerne til det nuværende budgetmæssige underskud og den trufne beslutnings inkonsekvens. Artiklen slutter med nogle positive udsigter for fremtiden.

En lokalpolitikers synspunkt

Undervisningens og uddannelsens rolle i det lokale demokrati 70

Michel Hervé

Når politikerer stilles over for de to krav om uddannelse og demokrati, bliver han nødvendigvis organisator af et omfattende undervisningsmarked, der i størrelse svarer til det område, hans mandat omfatter.

Anbefalet læktur

Udvalgt litteratur 73

Modtaget af redaktionen 85

Statsintervention på erhvervsuddannelsesområdet: et nødvendigt engagement?

Overalt i Den Europæiske Union er der i det sidste årti lagt stigende vægt på erhvervsuddannelse. Dette er for en stor del et resultat af markedsmekanismen og skal hilses velkomment. Europæiske virksomheder forsøger at imødegå den øgede internationale konkurrence på vare- og tjenesteydelsesmarkeder, hvor de tidligere havde en fremtrædende position, ved at omskole medarbejderne til at håndtere nye processer og produkter, hvilket har nødvendiggjort større investeringer i menneskelig kapital. Arbejdstagerne har på deres side reageret på den øgede konkurrence på arbejdsmarkedet ved generelt at erhverve højere kvalifikationer, før de søger beskæftigelse, og ved efterfølgende at udvikle og udvide deres kvalifikationer.

Staten har imidlertid været utilbøjelig til at overlade denne kvalificeringsproces til det private initiativ. I hele Europa har staten inter文neret gennem regulering af erhvervsuddannelsen, krav om større vægt på erhvervsrettet undervisning i skolerne, støtte til enkeltpersoner og virksomheder og direkte og indirekte finansiering af erhvervsuddannelsesprogrammer. Statens udgifter til erhvervsuddannelse (og aktive arbejdsmarkedspolitikker, såsom ansættelsesstøtte og arbejdsformidlingsservice) steg væsentligt i Den Europæiske Unions medlemslande fra midten af 1980'erne og til begyndelsen af 1990'erne (OECD 1993, Calmfors og Skedinger 1995). Europa-Kommissionen har aktivt fremmet denne interventionisme gennem udarbejdelsen og formidlingen af information gennem CEDEFOP, udvekslings- og pilotordningerne gennem PETRA, FORCE, COMETT, NOW og en række andre initiativer og gennem støtte fra Den Europæiske Socialfond til en lang række programmer med erhvervsuddannelsesdimension. Med Maastricht-traktaten er der etableret et nyt

retsgrundlag for aktiviteter på erhvervsuddannelsesområdet, og i forlængelse heraf oprettedes LEONARDO-programmet, der tager sigte på at koordinere og rationalisere disse programmer.

Der kan registreres en øget tendens til offentlig indgriben i forbindelse med den stigende arbejdsløshed i EU siden begyndelsen af 1980'erne. Denne har navnlig (men ikke udelukkende) berørt de lavest uddannede, og man har draget den konklusion, at en forbedring af disses kvalifikationer er en nødvendig betingelse for at nedbringe det uacceptabelt høje arbejdsløshedsniveau. Desuden er forbedring af erhvervsuddannelsesmulighederne blevet fremstillet som et middel for ugunstigt stillede arbejdstagere - kvinder, etniske minoriteter - til at forbedre deres økonomiske status.

I nærværende artikel underkastes tendensen til øget offentlig indblanding en kritisk analyse. Argumenterne for og imod statsintervention diskuteres, der gives en række eksempler herpå, og endelig perspektiveres resultaterne af en sådan indblanding.

Uddannelsesøkonomiske betragtninger

I Den Europæiske Union, hvis vigtigste økonomiske drivkraft er konkurrenceorienteret kapitalisme, er det relevant at undersøge, hvilke argumenter der fremføres til fordel for statsintervention på erhvervsuddannelsesområdet. Når økonomer skal begrunde behovet for intervention i en ellers optimalt fungerende økonomi, henviser de til konceptet "markeds-svigt" - dvs. områder, hvor markederne ikke opfylder de ideelle betingelser for

J. R. Shackleton

Vicedirektør på School of Economic and Business Studies og medlem af Education, Training and Labour Market Research

Group ved University of Westminster, UK.

Temaet "erhvervsuddannelse og demokrati" indebærer nødvendigvis en principiel diskussion om, hvilken rolle staten spiller eller bør spille i uddannelsen af den menneskelige kapital. Forfatteren diskuterer argumenter for og imod statsintervention, der anføres nogle eksempler på virkningerne af statsinitiativer, og mulige faldgruber påpeges. Forfatteren hævder, set i et "public choice"-perspektiv, at der måske er en tendens til overdreven intervention og advarer CEDEFOP mod ureflekteret at forfægte statslige løsninger på erhvervsuddannelsesproblemer.

"I Den Europæiske Union, hvis vigtigste økonomiske drivkraft er konkurrenceorienteret kapitalisme, er det relevant at undersøge, hvilke argumenter der fremføres til fordel for statsintervention på erhvervsuddannelsesområdet."

“Efter sigende frygter arbejdsgiverne, at de arbejdstagere, som de har uddannet, bliver “stjålet” af rivaler (...)”

“Problemet (hvis et sådant findes) ligger i de generelle og overførbare uddannelser, som producerer kvalifikationer, der kan bruges af mange arbejdsgivere.”

at skabe et rentabelt afkast. Hvilke markedssvigt gør sig da gældende på erhvervsuddannelsesområdet?

Økonomer opfatter erhvervsuddannelse som et af midlerne til at øge et lands menneskelige kapital, ligesom akademiske uddannelser og sundhedspleje kan være det. Sådanne investeringer opfattes som potentielt profitable for den private sektor, da de øger medarbejdernes produktivitet. Der kan dog være visse problemer forbundet hermed. Efter sigende frygter arbejdsgiverne, at de arbejdstagere, som de har uddannet, bliver “stjålet” af rivaler, hvilket afskrækker dem fra at investere i uddannelse. Ifølge anerkendte økonomiske analyser (Mincer 1962, Becker 1964) er dette problem imidlertid stærkt overdrevet. En stor del af de uddannelser, som arbejdsgiverne investerer i, har kun værdi på den pågældende arbejdsplads. Oplæring i at administrere en bestemt virksomheds lønningssystem kan f.eks. ikke overføres til andre virksomheder. Instruktions- og personaleudviklingsprogrammer rettes i stigende grad mod at definere og fremme specifikke virksomhedsmål og -aspirationer - hvilket længe har været et fremherskende træk i japanske virksomheder og nu i stigende grad indføres i europæiske økonomier (Rainbird og Maguire 1993) under moderigtige overskrifter som total kvalitetsstyring. Arbejdsgivere, der bekoster sådanne *specifikke* uddannelser, har ikke grund til at frygte, at deres medarbejdere skal blive fralokket dem af rivaler med løfte om højere løn. Problemet (hvis et sådant findes) ligger i de *generelle* og overførbare uddannelser, som producerer kvalifikationer, der kan bruges af mange arbejdsgivere. En del af disse uddannelsesaktiviteter finansieres selvfølgelig af uddannelsesdeltagerne eller deres familie. I de fleste lande er en stor del af erhvervsuddannelsen selvfinansieret, navnlig inden for liberale erhverv som jura, regnskabsføring og medicin. Men i mange tilfælde afholdes erhvervsuddannelse af generel karakter af arbejdsgiverne, selv om den for en stor del *implicit* finansieres af arbejdstagerne selv. I tidligere tider fik lærlinge en meget lav løn - så lav, at det kunne betale sig for arbejdsgiverne at investere i uddannelse, hvad enten lærlingen efterfølgende forlod firmaet eller ej. I mange erhverv giver et anciennitetsbetinget lønsystem med

lav begyndelsesløn mulighed for at lægge uddannelsesudgifterne over på medarbejderne. I Det Forenede Kongerige finansieres omkring en fjerdedel af de samlede uddannelsesudgifter gennem den lave løn på de nederste løntrin (det britiske arbejdsministerium 1989).

I dette perspektiv er det påståede markedssvigt på uddannelsesområdet ikke selvindlysende. Der kan dog opstå problemer, hvis uddannelsesudgifterne er for høje til, at den enkelte arbejdstager selv kan finansiere dem, eller hvis det på grund af mindstelønsbestemmelser er umuligt at holde lønnen til ansatte under uddannelse på et niveau, der gør det rentabelt for arbejdsgiverne at investere i uddannelse (en vigtig betragtning i nogle EU-lande). Beslutninger om at investere i menneskelig kapital er desuden betinget af prognoser om den fremtidige efterspørgsel efter kvalifikationer. Hvis arbejdsgivere og arbejdstagere har et pessimistisk syn på fremtiden, kan en økonomi falde til hvile i en “lavkvalifikationsligevægt” (Finegold og Soskice 1988). Produktivitet og løn vil da være lavere, end hvis forventningerne havde været mere optimistiske. Hvis statsintervention kan bidrage til at skabe større optimisme i den private sektor, vil en selvforstærkende tendens til større investering resultere i, at økonomien løftes til en “høj-kvalifikationsligevægt”.

Imod dette argument for statsintervention kan der imidlertid anføres en række indvendinger. Bl.a. at der ikke er nogen garanti for, at det offentlige er bedre i stand til at forudse fremtiden end den private sektor, hvilket de dårlige erfaringer med statslige industripolitiske interventioner baseret på denne præmis er et bevis på (Burton 1983, Leonard og Van Audenrode 1993). Et andet punkt, der tjener som modargument, er tendensen til at sammenblande individuel og samfundsmæssig nytte af uddannelse. Erhvervelse af kvalifikationer er f.eks. i en vis udstrækning et gode, der forbedrer erhvervs-mulighederne. Og selv om de færdigheder, som kvalifikationsbeviserne attesterer, kan øge en arbejdstagers produktivitet, kan deres værdi for enkeltpersoner og virksomheder være misvisende for deres samfundsmæssige nytteværdi. Ifølge *sorting-screening hypotesen* afhænger arbejdsgivernes beslutning om ansættelse således ikke af de pågældende ansøgers

kvalifikationer som sådan, men i højere grad af, om de er villige til at adlyde ordrer, møder til tiden, passer deres arbejde osv. (OECD 1989; Brown 1991; Chapman 1993). En succesfuld gennemførelse af et uddannelsesforløb attesterer disse adfærdsmæssige træk, og det er disse træk, som arbejdsgiverne værdsætter højest. Når en arbejdsgiver står med en række jobansøgere, sorterer han dem efter kvalifikationer og vælger de bedst kvalificerede. Arbejdstagerne søger i bevidstheden herom at opnå de højest mulige kvalifikationer. Bagefter kan man så konstatere, at de bedst kvalificerede, højest uddannede arbejdstagere sidder i de bedste og mest produktive stillinger, men vi kan ikke heraf udlede, at en statsligt iscenesat ekspansion af erhvervsuddannelses tiltag automatisk vil øge produktiviteten og beskæftigelsen. Ifølge ét scenario stiller arbejdsgiverne højere og højere adgangskrav for at kunne vælge mellem stadig mere velkvalificerede ansøgere med det resultat, at arbejdsstyrken bliver overkvalificeret i forhold til de opgaver, den skal bestride (Lindley 1991, Sicherman 1991). Samtidig højnes de arbejdsløses gennemsnitskvalifikationer eventuelt også (Lange 1993), hvilket kan skabe frustration over resultaterne af deltagelsen i uddannelsesaktiviteter.

Public choice?

Politiske tiltag er sjældent resultatet af nøgterne, lidenskabsløse cost-benefit-analyser. Dette gælder både på nationalt og internationalt plan. Inden for EU kan man vanskeligt argumentere for, at den fælles landbrugspolitik slingrekurs med det spild, den indebærer - eller mere lokale sager, såsom CEDEFOP's flytning til Grækenland! - er baseret på en objektiv vurdering af eksisterende valgmuligheder. En måde at anskue denne problematik på er "public choice"-skolens, som repræsenteres af amerikanske forfattere som James Buchanan og Gordon Tullock (Buchanan og Tullock 1962; Buchanan, Tollinson og Tullock 1980). På linje med disse forfattere kan vi fremsætte hypotesen om et politisk marked, hvor de førte politikker er resultatet af et efterspørgsels- udbudsforhold. På den ene side efterspørges visse politikker af vælgere, producenter og interessegrupper, som vil få fordel af den

pågående politik. På den anden side udbyder politikere og bureaukrater bestemte politikker til gengæld for stemmer, kampagnebidrag, politiske tjenester og budgetbevillinger. Nogle hævder rent faktisk, at der kan konstateres en systematisk tendens til overudbud af offentlig intervention - et reelt "statssvig" (Stigler 1971). Er en sådan skepsis berettiget i forhold til erhvervsuddannelsespolitikken?

Intervention på erhvervsuddannelsesområdet forekommer i mange tilfælde at være ganske upåvirket af effektivitetsindikatorer. Som konklusion på en undersøgelse af en række OECD-landes aktive arbejdsmarkedspolitikker anførte David Grubb, at regeringerne ofte "i vid udstrækning er indifferente" over for evalueringsundersøgelser (Grubb 1994, s. 195). I Det Forenede Kongerige har Peter Dolton udtalt, at "et af hovedmotiverne for indførelse af nationale erhvervsuddannelsesordninger kan være politiske hensyn ... en evaluering af [Youth Training] ordningen viser, at dens politiske værdi består i at få unge ud af arbejdsløshedsregistret" (Dolton 1993, s. 1277). En af grundene hertil er, at mange indflydelsesrige grupper har noget at vinde ved sådanne interventioner:

□ *Fagforeninger* går generelt ind for mere formel erhvervsuddannelse, der fører til attesterede kvalifikationer. De presser på for højere kvalifikationskrav ved nyansættelser, en politik, der sigter mod at øge lønniveauet (i forhold til den løn, de ellers ville kunne opnå andre steder) for allerede ansatte arbejdstagere. Fagforeningernes indflydelse på uddannelsespolitikken varierer dog fra land til land. Britiske fagforeninger har f.eks. i mange år været splittet af afgrænsningsproblemer og rivaliseren, og deres politiske indflydelse er blevet stærkt svækket i løbet af de sidste femten år. For at tage et eksempel på det modsatte var fagforeningerne i efterkrigstidens Tyskland organiseret i industriforbund med færre interne problemer, og deres politiske legitimitet er blevet relativt ubestridt, hvorfor deres indflydelse på uddannelsespolitikken har været tilsvarende større (Streeck et al. 1987, Clarke et al. 1994).

□ *Arbejdsgivere* håber ligeledes at få fordel af offentlig intervention på uddannelsesområdet. Offentlig finansiering, der

"Politiske tiltag er sjældent resultatet af nøgterne, lidenskabsløse cost-benefit-analyser. Dette gælder både på nationalt og internationalt plan."

"Intervention på erhvervsuddannelsesområdet forekommer i mange tilfælde at være ganske upåvirket af effektivitetsindikatorer."

“I en tid med høj arbejdsløshed er kravet om offentlige tiltag på uddannelsesområdet særlig markant. Der er et stærkt behov for at vise offentligheden, at der “gøres noget”, som kan præsenteres som en forbedring af konkurrenceevnen på lang sigt og afhjælpning af problemer på kort sigt.”

“Intervention finder sted under tre hovedformer - offentlige organers formidling af uddannelse, finansiering og regulering.”

nødvendigtvis er temmelig udifferentieret, kan i nogle tilfælde erstatte specifikke uddannelser, som virksomhederne ellers selv skulle finansiere. Arbejdsgivere, som finansierer personaleuddannelse af generel karakter, vil ofte gå ind for princippet om en uddannelsesafgift (såsom den franske *obligation de dépense en matière de formation continue*)¹ eller krav om obligatorisk personaleuddannelse for at udjævne byrden til uddannelsesudgifter, som andre virksomheder ellers ville undgå. På denne baggrund er det forståeligt, at Confederation of British Industry (den største arbejdsgiversammenslutning) går ind for obligatorisk uddannelse af ungarbejdere (Confederation of British Industry 1993).

□ *Udbydere af erhvervsuddannelse* (private og offentlige organisationer og enkeltpersoner, der lever af at levere erhvervsuddannelse) prædiker større investering i menneskelig kapital. Akademikere har, både som undervisere og forskere, generelt taget imod øget offentlig investering i erhvervsuddannelse med åbne arme, idet det medfører øgede ressourcer til dem selv og deres institutioner. Der er således set eksempler på klassisk interessegruppevirksomhed i organer som British Training and Enterprise Councils. Disse organers oprindelige opgave bestod i at forvalte de af centraladministrationen vedtagne uddannelsespolitikker, men de har hurtigt udviklet sig til en stærk politisk interessegruppe, der presser på for at få øget de offentlige investeringer i erhvervsuddannelse langt ud over, hvad statsansatte embedsmænd, der har til opgave at administrere uddannelsesordninger, ville kunne tillade sig. I Tyskland er fagforeningerne og arbejdsgiverorganisationerne, der er langt stærkere end i Det Forenede Kongerige, selv storleverandører af uddannelsesservice. Dette fremmer både efterspørgslen efter og udbuddet af videreuddannelse. I Frankrig fungerer handelskamrene på samme måde i vid udstrækning som uddannelsesleverandører.

I de lande, hvor sådanne interessegrupper er stærkest, i en “korporativ” politisk kultur, kan man forvente en højere grad af offentlig intervention såvel på uddannelsesområdet som inden for andre aktive arbejdsmarkedspolitiske tiltag. Calmfors og Driffill (1988) har i en berømt artikel udformet et indeks for gra-

den af centralisering i forbindelse med kollektive forhandlinger, som kan anvendes som en generel indikator for arbejdsmarkedsparternes indflydelse på den politiske beslutningsproces (Clarke et al., 1994). Et givet lands placering i dette indeks ser ud til at svare til dets placering, for så vidt angår investering i aktive arbejdsmarkedspolitikker, herunder offentligt finansieret erhvervsuddannelse (Shackleton et al., 1995).

I en tid med høj arbejdsløshed er kravet om offentlige tiltag på uddannelsesområdet særlig markant. Der er et stærkt behov for at vise offentligheden, at der “gøres noget”, som kan præsenteres som en forbedring af konkurrenceevnen på lang sigt og afhjælpning af problemer på kort sigt. Det er et behov, der føles både til højre og til venstre. Forbedring af uddannelsesmulighederne er et ukontroversielt emne, hvilket ikke kan siges om andre politikker til bekæmpelse af arbejdsløsheden, f.eks. arbejdsmarkedsreformer (herunder angreb på fagforeningsprivilegier, mindskelse af ansættelsestrygheden og afskaffelse af mindstelønsbestemmelser) eller nedskæringer i sociale sikringsydelser.

Ved en analyse af offentlige erhvervsuddannelsespolitikker må man således ikke glemme de særinteresser, som disse politikker tjener. I stedet for at gå ud fra at politikere er passive fortolkere af den almene interesse, må man nøje undersøge, hvilke koalitioner der ligger bag uddannelsesinitiativerne. Vi må heller ikke glemme, at uønskede bivirkninger af offentlige interventioner ofte bagatelliseres af dem, der slår til lyd for statsindblanding.

Interventionsformer

Intervention finder sted under tre hovedformer - offentlige organers formidling af uddannelse, finansiering og regulering.

□ Der er en lang tradition for, at staten *udbyder* uddannelse. Den gratis obligatoriske undervisning (typisk 10-11 år i Den Europæiske Union), som alle udviklede lande nu giver deres børn, er et led i et lands “erhvervsuddannelsessystem”. I den seneste tid er navnlig undervisningen på sekundærtrinnet i stigende grad blevet

1) Siden 1971 har franske virksomheder været forpligtet til at anvende en vis del af lønsummen på anerkendte uddannelsesaktiviteter eller som et alternativ indbetale det tilsvarende beløb til staten eller til godkendte uddannelsesinstanser.

erhvervsrettet i EU-landene - mest markant i Frankrig og Det Forenede Kongerige (Shackleton et al., 1995). Ud over formel uddannelse har staten også længe sørget for uddannelse for bestemte grupper, såsom hjemsendte soldater, arbejdsløse og handicappede. Denne tendens er blevet betydeligt mere markant i efterkrigsperioden, navnlig i 1970'erne og 1980'erne. Det offentlige er også selv en stor arbejdsgiver, og som sådan afholder den uddannelse af enhver type. Data fra en række lande viser, at offentligt ansatte generelt deltager i flere uddannelsesaktiviteter end deres modpart i den private sektor (ibid.). Den offentlige uddannelsessektor kan endog forvride konkurrencen eller overlape den private undervisningssektor. Således leverer de britiske, franske og tyske luftstyrker en stor del af de uddannede piloter, der arbejder i civile luftfartssektorer i hjemlandet eller i andre lande. Statsdrevne hospitaler har ofte turnusordninger for yngre læger som led i disses uddannelse, før de går ud i den private sundhedssektor, og statens juridiske afdelinger er i betydeligt omfang udklækningssted for advokater, der derefter får ansættelse i det private erhvervsliv.

□ I nogle EU-lande går udviklingen i retning af, at det offentlige i stigende grad begrænser sig til at finansiere uddannelseskurser, der leveres af eksterne organer. Det kan f.eks. foregå på den måde, at staten kontraherer med arbejdsgivere, fagskoler eller andre uddannelsesudbydere om at levere kurser for bestemte målgrupper. Der kan ligeledes spores større og større interesse (f.eks. i UK, Tyskland og Frankrig) for ordningen med udlevering af individuelle uddannelsesklippekort, der giver indehaverne mulighed for at vælge mellem konkurrerende udbydere. En sådan handel mellem parter, der er uafhængige af hinanden, bliver mere og mere almindelig på grund af de erfarede problemer med at motivere undervisere med fast ansættelse i det offentlige. Finansieringen kan også have form af indirekte støtte gennem skattelettelser til udbydere af eller deltagere i uddannelse. En fare i den forbindelse er, at der bruges mange offentlige midler på at finansiere uddannelse, som ville have fundet sted under alle omstændigheder. Hvad angår den individuelle støtte, er fordelingen ofte skæv. Det er et velkendt fak-

tum, at en uforholdsmæssig stor del af den støtte, der gives til de højere uddannelser, kommer de relativt velstillede til gavn; hvad der måske er mindre kendt er, at dette gælder for en lang række uddannelses tiltag.

□ Staten påvirker endvidere uddannelsesudbuddet gennem *regulering* af erhvervslivet, f.eks. med krav om, at kun bestemte kvalifikationer og registrering giver adgang til at udøve bestemte erhverv. Sådanne krav, der er så godt som universelle for højt kvalificerede erhverv som jura og medicin, er i nogle stater (f.eks. Tyskland) udvidet til at gælde for mange flere områder. Den teoretiske begrundelse herfor er nødvendigheden af at beskytte offentligheden mod inkompetence og embedsmisbrug, men i praksis kan en nok så stærk effekt være at beskytte registrerede erhvervsdrivende mod konkurrence udefra. Det kan også være fastsat i loven, at arbejdsgivere har pligt til at give unge uddannelsesorlov eller til at anvende en del af lønsummen eller omsætningen til uddannelse. Der kan også være tale om, at arbejdsgivere pålægges en afgift til videreuddannelse. Hvad der er mindre iøjnefaldende er, at staten skaber et uddannelsesbehov som et resultat af reguleringer på andre områder, f.eks. vedrørende sundhed og sikkerhed eller skattelovgivning. På den anden side kan nogle former for regulering tendere mod at reducere udbuddet. Som eksempel kan nævnes arbejdsmarkedslovgivning - mindsteløn eller bestemmelser om lige muligheder - som hindrer arbejdsgiverne i at finansiere uddannelse for de ansatte gennem nedsat løn til disse i uddannelsesperioden (Polachek og Siebert 1993).

Regeringssvigt

Ovennævnte foranstaltninger er temmelig stumpe redskaber. Brugen af dem kan i sig selv skabe situationer og forhold, som ikke fungerer efter hensigten, "regeringssvigt", i forsøget på at modvirke påståede markedssvigt. I dette afsnit uddybes nogle af de problemer, der er forbundet med to populære interventionsformer - afgiftsordninger til finansiering af uddannelse og offentligt finansierede omskolingsordninger for arbejdsløse.

"Ovennævnte foranstaltninger er temmelig stumpe redskaber. Brugen af dem kan i sig selv skabe situationer og forhold, som ikke fungerer efter hensigten, "regeringssvigt", i forsøget på at modvirke påståede markedssvigt."

"I Frankrig er det således besluttet, at al officielt godkendt uddannelse, der kan finansieres på grundlag af obligation de dépense en matière de formation continue skal foregå uden for arbejdspladsen, selv om megen traditionel visdom understreger vigtigheden af, at uddannelsen foregår på arbejdspladsen."

“Uanset hvilke forbehold man måtte have over for statsintervention på uddannelsesområdet, kan man vanskeligt afvise argumentet om, at der må gøres noget for at forbedre de arbejdsløses beskæftigelsesudsigter.”

Afgiftsordninger indebærer, at arbejdsgivere skal afsætte en vis procentdel - i Frankrig 1,5% af lønsummen - til uddannelse. De, der anvender mindre, betaler en nettoafgift. Et af problemerne består i at definere, hvad uddannelsesafgifterne skal bruges til, eftersom der er mange valgmuligheder med hensyn til aktiviteter, der kan forbedre produktiviteten og/eller indtjeningsudsigterne. Staten kommer derfor til at fastsætte arbitrære regler for, hvad der kan anses for officielt anerkendt uddannelse. I Frankrig er det således besluttet, at al officielt godkendt uddannelse, der kan finansieres på grundlag af *obligation de dépense en matière de formation continue* skal foregå uden for arbejdspladsen, selv om megen traditionel vidsdom understreger vigtigheden af, at uddannelsen foregår på arbejdspladsen. Samme arbitrære regelfastsættelse medførte, at afgiften til støtte for de britiske Industrial Training Boards i 1960'erne og 1970'erne i realiteten straffede små virksomheder, som ikke kunne undvære nogen af deres medarbejdere og derfor ikke kunne lade disse deltage i virksomhedsekstern uddannelse.

Et andet problem med sådanne afgiftsordninger, hvor en vis procentdel af lønsummen eller omsætningen skal anvendes til uddannelse, er, at de har ringe grundlag i økonomiske ræsonnementer. Økonomisk set rationelle virksomheder vil, uanset hvor stærkt engageret de er i uddannelseskulturen, ønske at bruge varierende andele af deres indtægt på investering i menneskelig kapital og investering i bygninger og maskiner. Hvilket beløb en given virksomhed finder passende afhænger af en række forskellige faktorer, f.eks. af hvilken fase produktet eller produktionsprocessen befinder sig i (i forbindelse med indførelse af nye produkter og processer vil uddannelsesbehovet være større end i efterfølgende faser), hvilken teknologi der anvendes, sektor, virksomhedens størrelse og konkurrencen. Behovet for investering i uddannelse vil også være afhængigt af arbejdsstyrkens karakteristika: aldersstruktur, uddannelsesniveau og jobfunktioner.

På baggrund af de mangeartede behov er det umuligt at fastsætte uddannelser, der passer på alle virksomheder. Kritikere af uddannelsesafgiftssystemet hævder, at kravet om at anvende et arbitrært beløb

til uddannelsesformål opfordrer til spild. De fremhæver, at sådanne ordninger i praksis fungerer som en ekstra skat på små virksomheder (idet store virksomheder under alle omstændigheder bruger mere end det lovbestemte beløb på uddannelse) og dermed har en konkurrencefordrejende virkning.

En anden almindelig interventionsform - allestedsnærværende i 1980'erne og 1990'erne - er offentlig uddannelse og omskoling af arbejdsløse. Uanset hvilke forbehold man måtte have over for statsintervention på uddannelsesområdet, kan man vanskeligt afvise argumentet om, at der må gøres noget for at forbedre de arbejdsløses beskæftigelsesudsigter. Der er udgivet en del litteratur om sådanne ordninger (se f.eks. OECD 1993 kapitel 2; Lange og Shackleton 1994; Calmfors og Skedinger 1995). Uden at dykke for langt ned i denne litteratur er tre betragtninger på sin plads.

□ For det første er der *motivationsproblemer* forbundet med disse ordninger. Nødvendigheden af at motivere uddannelsesudbydere medfører normalt, at staten vurderer effektiviteten på grundlag af resultatindikatorer som omkostninger pr. kursist, antal opnåede kvalifikationer og antal kursister, der finder beskæftigelse efter at have deltaget i kurset. Dette kan resultere i en opportunistisk adfærd, der undertiden nærmer sig bedrageri. Et BBC-Panorama program i april 1994 viste, at smarte iværksættere på forhånd havde indgået aftaler med bestemte personer, som de dernæst ansatte inden for rammerne af statsfinansierede uddannelsesordninger: belønningen for denne jobskabende aktivitet deltes med arbejdsgiverne. Sådanne resultatindikatorer kan få selv hæderlige administratorer til at gå efter de billigste i stedet for de mest egnede former for uddannelse (uddannelse i småtingsafdelingen så at sige i stedet for en velgennemtænkt konstruktion) og efter de laveste kvalifikationer (da det er her, der er størst sandsynlighed for at opnå de bedste og mest iøjnefaldende resultater). Når det overlades til uddannelsesudbydere at udvælge målgrupper, er det en direkte opfordring til “at skumme fløden” - dvs. at vælge dem, der har størst chance for at finde ansættelse på grund af alder, køn, etnisk tilhørsforhold, uddannelse, tidligere arbejds erfaring og

motivation (Anderson, Burkhauser og Raymond 1993). Eftersom mange af disse på et eller andet tidspunkt under alle omstændigheder ville finde beskæftigelse, er den gennem uddannelse opnåede "mer-værdi" i mange tilfælde yderst begrænset - og den hårde kerne af vanskeligt placerbare arbejdsløse rykker blot længere ned i køen af jobsøgende.

□ For det andet er det velkendt, at stats-sponsorerede ordninger blot *forskyder problemerne*. F.eks. resulterer en forbedring af beskæftigelsesudsigterne for én gruppe arbejdstagere ofte i mindre beskæftigelse for en anden gruppe. Man har således hævdet, at den eneste effekt af omskolingsordningerne for langtids-arbejdsløse i Østtyskland er, at nogle af de langtidsledige bliver i stand til at varetage jobs, som ellers ville være gået til de korttidsledige; disse bliver nu langtidsledige, og nettobeskæftigelsesgevinsten er meget lille (Lange 1993). Undersøgelser af det britiske Youth Training Scheme (der nu er omdøbt til Youth Training) viser ligeledes en høj grad af forskydnings-effekter (Deakin og Pratten 1987; Chapman og Tooze 1987; Begg, Blake og Deakin 1991; OECD 1993, kapitel 3). Det kan ikke understreges kraftigt nok, at en given ordnings samlede effekt ikke kan bedømmes ud fra, hvor stor en procentdel deltagere der kommer i arbejde.

□ Heraf følger et tredje punkt, der vedrører de *makroøkonomiske virkninger* af omskoling af arbejdsløse. Det er langt mere kompliceret, end man ved første øjekast skulle tro. For så vidt som uddannelsesprogrammerne sigter mod at forbedre de arbejdssøgendes muligheder for at beklæde de ledige job eller at gøre jobsøgningen mere effektiv, vil den samlede beskæftigelse sandsynligvis stige. Men en af følgerne af den stærke udbredelse af disse ordninger (typisk med større understøttelse eller tilskud til arbejdsløse deltagere end de beløb, de ellers ville være berettiget til) er, at de beskæftigede får den opfattelse, at lønfordelen ved at være i arbejde ikke er så stor endda. Dette kan resultere i mindre tilbageholdenhed fra lønsættende fagforeningers side, højere løn og dermed lavere beskæftigelse. Denne fare er desto større, jo mindre målrettede uddannelsesprogrammerne er, og jo højere understøttelsen er til deltagere i disse programmer. Sverige er et

af de lande, der har udviklet talrige omskolingsprogrammer og betalt generøse understøttelser. Empiriske undersøgelser, som Lars Calmfors har foretaget sammen med forskellige medarbejdere (Calmfors 1994; Calmfors og Forslund 1991; Calmfors og Skedinger 1995; Calmfors og Lang 1995) tyder på, at disse strategier overhovedet ikke har den ønskede virkning, nemlig at nedbringe den samlede arbejdsløshed.

Det er imidlertid vanskeligt at gennemskue de politiske konsekvenser af sidstnævnte punkt. Det kunne se ud, som om kun langtidsledige bør tilbydes omskolingskurser. Det gælder eventuelt, hvis vægten lægges på en nedbringning af det generelle arbejdsløshedsniveau gennem fremme af større løntilbageholdenhed. Men set fra de enkelte arbejdsløses side er deres chancer større, jo hurtigere de bliver omskoleet. Hvis de skal sidde med hænderne i skødet, medens de i større og større fattigdom og håbløshed venter på, at de langt om længe bliver berettigede til at gennemgå en uddannelse, vil deres mulighed for at få et nyt job blive væsentligt forringede. Desuden vil en rigoristisk rationering af omskoling til de langtidsledige resultere i, at sådanne ordninger mere end nogensinde udvikler sig til "ghettoer" af udstødte fra arbejdsmarkedet, som arbejdsgiverne vil være utilbøjelige til at rekruttere fra. En sådan målretning kan dermed risikere yderligere at forværre de langtidslediges i forvejen vanskelige situation. Det er bestemt ikke et smertefrit middel til afhjælpning af omskolingsprogrammernes mangler.

Konklusion

Nærværende artikel anlægger et kritisk syn på mange af de teser, som den europæiske erhvervsuddannelsesdebat bygger på. I artiklen gøres det synspunkt gældende, at markedssvigt ikke er så udbredt et fænomen, som nogle hævder, og at aktionsfeltet for statsintervention i realiteten er mindre end almindeligt antaget. Endvidere understreges det, at selv på områder, hvor der synes at være en plausibel grund til at intervenere, kan de politikker, som europæiske regeringer i øjeblikket fører, have negative bivirkninger. Selv når de tilsyneladende er en succes

"(...) kan de politikker, som europæiske regeringer i øjeblikket fører, have negative bivirkninger."

“Statsintervention kan i en vis udstrækning være nødvendig og ønskværdig, men dette må ikke blokere for en nøgtern og objektiv vurdering af nuværende og fremtidige politiske initiativer.”

(f.eks. når omskolede arbejdstagere kommer i arbejde), kan deres samlede indvirkning på arbejdsmarkedet være langt mindre positiv. En anden konklusion er, at den offentlige politik til fremme af uddannelse ikke kan adskilles fra de øvrige arbejdsmarkedspolitiske aspekter - navnlig hvad angår forbedring af arbejdsløses beskæftigelsesmuligheder og forbedring af dårligt stillede gruppers adgang til arbejdsmarkedet. Man må huske på, at velfærdsordninger, mindsteløn og lovgivning vedrørende tryghed i ansættelsen, samt arbejdsmarkedsinstitutionerne alle har indflydelse på incitamentet til at investere i uddannelse.

CEDEFOP spiller en vigtig rolle med hensyn til dokumentering af erhvervs-

uddannelsessystemer i EU og formidling af information om politiske initiativer. Denne opgave må videreføres, for vi har alle meget at lære, og der er stordriftsfordele og besparelser forbundet med denne form for informationsindsamling, som taler til fordel for at have et centralt organ af denne type. Men i forbindelse med indsatsen for at fremme interessen for uddannelse i medlemsstaterne, må CEDEFOP undgå at forfalde til en alt for ivrig forfægtelse af statsintervention og ikke tage for givet, at staten altid ved bedre end den private sektor. Statsintervention kan i en vis udstrækning være nødvendig og ønskværdig, men dette må ikke blokere for en nøgtern og objektiv vurdering af nuværende og fremtidige politiske initiativer.

Litteraturhenvisninger

Anderson, K. H., R. V. Burkhauser og J.E. Raymond (1993) "The Effect of Creaming on Placement Rates under the Job Training Partnership Act" *Industrial and Labour Relations Review*, 46, 4 613-24.

Becker, G. S. (1964) *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis*, New York: Columbia University Press.

Begg, I. G., A. P. Blake and B. M. Deakin (1991), "YTS and the Labour Market", *British Journal of Industrial Relations*, juni, 223-36.

Brown, C. (1991) "An institutional model of training", dokument forelagt på den internationale konference om uddannelsesøkonomi, Cardiff Business School, september.

Buchanan, J., R. D. Tollinson og G. Tullock (1980), *Toward a Theory of the Rent-seeking Society*, College Station: Texas A and M Press.

Buchanan, J. og G. Tullock (1962), *The Calculus of Consent*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

Burton, J. (1983), *Picking Losers...?*, Hobart Paper No. 104, London: Institute of Economic Affairs.

Calmfors, L. (1994), "Active Labour Market Policy and Unemployment - A Framework for the Analysis of Crucial Design Features" *OECD Economic Studies* 22.

Calmfors, L. og J. Driffill (1988), "Bargaining structure, corporatism and macroeconomic performance", *Economic Policy* 6, april, 13-61.

Calmfors, L. og A. Forslund (1991), "Real-wage determination and labour-market policies: the Swedish experience" *Economic Journal* 101.

Calmfors, L. og H. Lang (1995), "Macroeconomic Effects of Active Labour Market Policies in a Union Wage-setting model" *Economic Journal* 10, 601-619.

Calmfors, L. og P. Skedinger (1995), "Does Active Labour-market Policy Increase Unemployment?"

Theoretical Considerations and Some Empirical Evidence from Sweden" *Oxford Review of Economic Policy* 11, 91-109.

Chapman, P. G. (1993), *The Economics of Training* Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.

Chapman, P. G. og M. J. Tooze (1994), "Some Economic Implications of the Youth Training Scheme" *Royal Bank of Scotland Review*, september, 14-23.

Clarke, L. T. Lange, J. R. Shackleton og S. Walsh (1994), "The Political Economy of Training: Should Britain Try to Emulate Germany?", *The Political Quarterly*, 65, 1, 74-92.

Confederation of British Industry (1993), *Routes for Success. Careership: a strategy for all 16-19 year old learning*, London.

Dreakin, B. M. og C. F. Pratten (1987), "Economic Effects of YTS" *Employment Gazette*, oktober.

Department of Employment (1989) *Training in Britain: A Survey of Funding, Activity and Aptitudes* (4 bind) London: HMSO.

Dolton, P. (1993), "The Economics of Youth Training in Britain" *Economic Journal* 103, 420, 1261-1278.

Finegold, D. og D. Soskice (1988), "The failure of training in Britain: analysis and prescription" *Oxford Review of Economic Policy*, 4 (1), 1-13.

Grubb, D. (1994), "Direct and indirect effects of active labour market policies in OECD countries" in Barrell, R. (udg.) *The UK labour market: Comparative aspects and institutional developments* Cambridge: Cambridge University Press.

Lange, T. (1993) "Training for Economic Transformation: The Labour Market in Eastern Germany", *British Review of Economic Issues*, 15, 37, 145-168.

Lange, T. og J. R. Shackleton (1994), "A Critical Assessment of Active Labour Market Policies", do-

kument forelagt på Den Europæiske Sammenslutning af Arbejdsmarkedsøkonomers årskonference, Warszawa, september.

Leonard, J. S. og M. Van Audenrode (1993), "Corporatism run amok: job stability and industrial policy in Belgium and the United States", *Economic Policy*, oktober, 355-400.

Lindley, R. M. (1991), "Interactions in the markets for education, training and labour: a European perspective on intermediate skills", in P. Ryan (udg.) *International Comparisons of Vocational Education And Training for Intermediate Skills*, London: Falmer Press.

Organisationen for Økonomisk Samarbejde og Udvikling (1989) *Employment Outlook* Paris.

Organisationen for Økonomisk Samarbejde og Udvikling (1993) *Employment Outlook* Paris.

Polachek, S. W. og W. S. Siebert (1993), *The Economics of Earnings*, Cambridge: Cambridge University Press.

Rainbird, H. og M. Msguire (1993), "When corporate need supersedes employee development" *Personnel Management*, februar, 34-37.

Shackleton, J. R. i samarbejde med L. Clarke, T. Lange og S. Walsh (1995) *Training for Employment in Western Europe and the United States* Aldershot: Edward Elgar.

Sicherman, N. (1991), " 'Overeducation' in the Labor market", *Journal of Labor Economics*, april, 101-22.

Stigler, G. J. (1971) "The Theory of Economic Regulation" *Bell Journal of Economics* 2, 1.

Streeck, W., J. Hilbert, K-H van Kevelaer, F. Maier, H. Weber (1987), *The Role of the Social Partners in Vocational Training in the Federal Republic of Germany*, Berlin: CEDEFOP.

Erhvervsmæssig kvalificering af “indlærings-svage” unge i Tyskland

Erhvervsmæssig kvalificering skal tilvejebringe forudsætningen for en fremtidssikret og tilfredsstillende erhvervsmæssig beskæftigelse - således hedder det i det højt prioriterede forskningsprojekt “Integration og reintegration i erhvervslivet”, som gennemføres af Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB). Det indebærer, at der i uddannelsen samt efter- og videreuddannelsen tages højde for ændrede erhvervsmæssige krav, og at der formidles kvalifikationer, som er anvendelige på lang sigt. Det drejer sig således om at stille finansielle statslige støtteprogrammer og egnede fagmaterialer til rådighed til erhvervsuddannelsen samt at fremsætte tilbud med henblik på kvalificering af uddannelsespersonalet.

Støtte til dårligt stillede unge i henhold til § 40 c i den tyske lov om arbejdsfremmende foranstaltninger (AFG)

Uddannelsessøgende med utilstrækkelige skolekundskaber og/eller sociale problemer har behov for særlig støtte til at påbegynde, fortsætte samt gennemføre en erhvervsuddannelse. Dette behov imødekommes i Tyskland som led i § 40 c i AFG gennem fremme af uddannelsen i virksomheden ved hjælp af ledsagende foranstaltninger samt gennem erhvervsuddannelse i virksomhedseksterne institutioner.

Med indføjjelsen af § 40 c, stk. 2 a, i loven om arbejdsfremmende foranstaltninger er der fra 1994 åbnet mulighed for fortsat at yde socialpædagogisk støtte til nyuddannede fra virksomhedseksterne uddannelsesforanstaltninger i henhold til § 40 c, stk. 2, i AFG, hvis dette er nødvendigt for at etablere eller sikre et arbejdsforhold.

Den nye bestemmelse har til formål at reducere hindringerne i forbindelse med dårligt stillede unges overgang fra uddannelse i virksomhedseksterne institutioner til beskæftigelse, ved at der fortsat tildeles den støtte, som i det enkelte tilfælde måtte være nødvendig. Den skal modvirke risikoen for arbejdsløshed og den dermed forbundne hæmmende virkning på den erhvervsmæssige og personlige udvikling, som hos visse af de dårligt stillede unge også kan opstå, efter at de har gennemført uddannelsen.

Erhvervsuddannelsens opgave: integration

Ved “integration” forstås her en proces eller tilstand, som giver “adgang til statuslinjerne i samfundet”. I et åbent samfund under forandring vil integrationsproblemet som sådant overhovedet aldrig blive løst. Sådan som “statuslinjerne” i samfundet ændrer sig, ændrer adgangsmulighederne til disse sig også. Spørgsmål i forbindelse med integration og reintegration i erhvervslivet kan derfor principielt inddeles efter

□ det “sted”, hvor adgangen til statuslinjerne blev afbrudt (f.eks. 1. tærskel: Overgang skole - uddannelse, 2. tærskel: Uddannelse - beskæftigelse, familie-pause),

□ de grupper, der er ramt af afbrydelsen

□ årsagerne til afbrydelsen

□ samt foranstaltningerne og planerne til afhjælpning af dette forhold.

Principielt gælder det, at enhver afbrydelse berører den grundlæggende ret til personlighedens frie udfoldelse (og

Helmut Pütz

Permanent stedfortræder for præsidenten og leder af forskningsrådet i Bundesinstitut für Berufsbildung

(BIBB), Berlin. Tidligere leder af erhvervsskoleafdelingen i forbundsministeriet for uddannelse, videnskab, forskning og teknologi, Bonn.

Der er en snæver sammenhæng mellem

1. de unge voksne uden uddannelse, som tidligere ikke har opnået nogen erhvervs-kvalifikation, og

2. de dårligt stillede unge, der efter at have forladt skolen allerede står over for problemet med hensyn til muligvis at have et liv uden erhverv foran sig.

Begge grupper skal have særlig opmærksomhed og særlig støtte. De unge voksne uden uddannelse kan gennem “læring under arbejdsprocessen som et særligt element med henblik på at indhente en erhvervsuddannelse” sikkert mest effektivt opnå erhvervs-kvalifikationer. Derimod skal der til unge, der har forladt skolen, og som er i fare for at blive “dårligt stillede unge”, udvikles bedre forebyggende erhvervsuddannelsesforanstaltninger.

1) Statuslinjer: højere samfundsmæssigt anerkendte positioner.

Tabel 1: Problemet/Størrelsesordenen**I Tyskland**

i alt uden erhvervskvalifikation (pr. år)

= ca. 13% af en årgang

= ca. 130 000

heraf (skønnet)

☐ dårligt stillede unge**= ca. 90 000**

- unge uden påbegyndt uddannelse (ca. 60 000)

- unge, der forlader det duale system i utide (ca. 30 000)

☐ personer, der er vanskelige at uddanne**= ca. 20 000**☐ personer, der forlader en højere uddannelsesinstitution i utide**= ca. 20 000**

“(...) i (...) Tyskland (...) bliver kvalificeringen af menneskene til den vigtigste mulighed for velstand og dermed til genstand for politik og også forskning.”

“I vort arbejde tages i stigende grad det spørgsmål op, hvordan man gennem mere fleksibilitet og differentiering i uddannelsesformerne også kan få fat i persongrupper, der hidtil ikke har fået nogen uddannelse.”

andre grundlæggende rettigheder) samt spilder et begavelsespotentiale. Navnlig i et land som Tyskland, som er fattigt på råvarer, bliver kvalificeringen af menneskene til den vigtigste mulighed for velstand og dermed til genstand for politik og også forskning.

Der er et aspekt, som fremkommer på baggrund af den erfaring, Bundesinstitut für Berufsbildung har gjort, nemlig at erhvervsuddannelsessystemets integrations-/reintegrationsevne er underlagt restriktioner, hvis det ikke lykkes gennem mere differentierede uddannelsestilbud at imødekomme målgruppernes forskellige kvalificeringsforudsætninger og -behov. I vort arbejde tages i stigende grad det spørgsmål op, hvordan man gennem mere fleksibilitet og differentiering i uddannelsesformerne også kan få fat i persongrupper, der hidtil ikke har fået nogen uddannelse.

Man fik bekræftet den antagelse, at også i tilfælde af en mindre spændt situation på uddannelsespladsmarkedet vil der for mange unge, navnlig unge uden en afsluttet almen skoleuddannelse eller fra en specialscole, fortsat være vanskeligheder ved overgangen fra skolen til en uddannelse i en virksomhed (1. tærskel). Heller ikke problemerne i forbindelse med overgangen fra erhvervsuddannelsen til arbejdslivet (2. tærskel) er på nogen måde forsvundet. De er ganske vist i de vesttyske delstater ikke så dramatiske som i begyndelsen af 1980'erne, i det mindste ikke ud fra et kvantitativt aspekt, hvilket ikke udelukker kvalitative brud mellem uddannelse og beskæftigelse. Til gengæld er disse problemer særligt markante i de østtyske delstater.

Spørgsmål om erhvervsuddannelsens attraktivitet og kvalitet har i dag og får i de kommende år en stigende betydning. Det duale systems kvalitet måles også ud fra dets evne til at integrere dårligt stillede unge. En varig erhvervsmæssig integration forudsætter, at der tages nye erhvervsmæssige krav op i uddannelsen. Banebrydende er på dette område navnlig de omlagte uddannelsesfag. Dårligt stillede unge må ikke udelukkes fra uddannelse inden for disse erhverv. Dette ville nemlig betyde, at omfattende erhvervsområder på det merkantile og tekniske område ikke ville stå til rådighed for uddannelse af denne gruppe, og at disse unges muligheder for integration således ville mindskes på lang sigt. Uddannelsen af dårligt stillede unge inden for krævende erhverv er ikke så meget et problem for disse grupper, men snarere en udfordring til at udvikle egnede kvalificeringskoncepter.

Problemerne i forbindelse med den erhvervsmæssige integration eller reintegration ved hjælp af efteruddannelse, omskoling eller videreuddannelse er også langtfra løst tilfredsstillende trods mange forskellige aktiviteter på dette område; de er derimod på grund af høj arbejdsløshed og tilgangen af migranter/tilflyttere blevet endnu mere forskelligartede. Navnlig er de beskæftigelsesmæssige risici blevet skærpet for dem, der i årene med mangel på lærepladser ikke fik nogen uddannelse. Disse unge voksne i alderen 18-25 år er som følge af det tendentielle fald i antallet af arbejdspladser for “ikke formelt kvalificerede” i stigende grad truet af arbejdsløshed. Hvad angår situationen i de østtyske delstater, kan det konstateres, at ulighederne dér træder endnu mere markant frem, i dette tilfælde i forbindelse med en økonomisk struktur, der er kendetegnet ved betydelige kvantitative indskrænkingsprocesser på den ene side og kvalitative omstruktureringer på den anden side.

Støtteforanstaltninger: Deltagerantal og udgifter

Som led i erhvervsuddannelsesstøtten til dårligt stillede uddannelsessøgende (§ 40 c i AFG) blev der i de vesttyske delstater i 1994 ydet støtteforanstaltninger til ca. 49 200 nytilkomne personer (1993:

53 200). Piger og unge kvinder udgjorde 34% (1993: 32%). 42 800 uddannelsessøgende deltog i ledsagende støtteforanstaltninger, 6 400 påbegyndte en erhvervsuddannelse i en virksomhedsekstern institution. 22% af de personer (10 900), der modtog støtte, var udenlandske unge og unge voksne. I forbindelse med de ledsagende støtteforanstaltninger udgjorde udlændingenes andel 21% (9 000) og i forbindelse med uddannelsen i virksomhedseksterne institutioner 29% (1 900).

3 300 deltagere afsluttede i 1994 i de vesttyske delstater uddannelsen i en uddannelsesinstitution fælles for flere virksomheder, heraf bestod 3 000 afgangsprøven. I de østtyske delstater blev der i 1994 ydet støtteforanstaltninger til ca. 19 100 nytilkomne personer (1993: 15 100). Piger og unge kvinder udgjorde 29% (1993: 33%). I 1994 modtog 10 200 unge uddannelsesstøtteforanstaltninger (1993: 8 800), og 8 900 unge påbegyndte en erhvervsuddannelse i virksomhedseksterne institutioner (1993: 6 300).

Udgifterne til støtte af dårligt stillede lærlinges erhvervsuddannelse i henhold til § 40 c i AFG beløb sig i 1993 til 845 mio. DM (1992: 660 mio. DM).

Foruden støtteinstrumenterne i henhold til § 40-40 c (stk. 1-3) i AFG var der i en overgangsperiode indtil 1992/93 i de østtyske delstater mulighed for støtte til erhvervsuddannelse i virksomhedseksterne institutioner i henhold til § 40 c, stk. 4, i AFG/DDR af 22. juni 1990. I slutningen af december 1994 var ca. 14 400 unge, der som følge af situationen på uddannelsespladsmarkedet ikke havde fundet nogen uddannelsesplads i en virksomhed eller havde mistet deres uddannelsesplads på grund af konkurs eller virksomhedslukning, i gang med at tage en virksomhedsekstern uddannelse i henhold til § 40 c, stk. 4, i AFG/DDR.

Udgangspunkt i praksis

Med henblik på den erhvervsmæssige integration af unge er der i de forløbne år allerede blevet udviklet løsningsmuligheder, som også er blevet gennemført i praksis. Erhvervsforberedende foranstaltninger, uddannelse i virksomhedseksterne

institutioner samt ledsagende støtteforanstaltninger kendetegner det udgangspunkt, der i vidt omfang er blevet konsolideret med hensyn til grundstrukturen. For så vidt er det ikke længere integrationen, der skal betragtes som det centrale problem, men derimod spørgsmålet om læseplanernes udformning og videreudvikling. Det får for så vidt endnu større betydning, som navnlig uddannelsen i virksomhedseksterne uddannelsesfaciliteter bliver mere udbredt i de østtyske delstater, og at de ikke kun skal optage de såkaldt dårligt stillede unge, men alle,

Tabel 2:

Statslige ydelser til dårligt stillede unge sigter mod at give uddannelsessøgende, der som følge af utilstrækkelige skolekundskaber eller sociale vanskeligheder har behov for særlig støtte, mulighed for gennem uddannelsesstøtteforanstaltninger eller erhvervsuddannelse i en virksomhedsekstern institution at påbegynde, fortsætte samt gennemføre en erhvervsuddannelse. Foranstaltningerne skal tage hensyn til lærlingenes særlige situation. Dette sker frem for alt gennem tilbud om støtteforanstaltninger til mindske af utilstrækkelige sproglige og uddannelsesmæssige kundskaber samt gennem socialpædagogisk støtte. Uddannelsesstøtteforanstaltninger har forrang.

Støtteberettiget personkreds

Det tyske arbejdsdirektorat (Bundesanstalt für Arbeit) kan tilbyde ydelser med henblik på erhvervsuddannelsesstøtte til følgende personkreds, hvis en uddannelsesplads ikke kan formidles uden støtten, eller der er risiko for, at uddannelsen afbrydes:

1. udenlandske uddannelsessøgende
2. indlæringsvanskelige tyske uddannelsessøgende, navnlig unge uden en afsluttet grunduddannelse eller fra skoler for indlæringshandicappede (specialskoler)
3. socialt dårligt stillede tyske uddannelsessøgende, uafhængigt af den opnåede almindende skoleuddannelse, navnlig
 - ☐ unge, som efter den psykologiske rådgivnings konstatering har adfærdsforstyrrelser,
 - ☐ læseretarderede,
 - ☐ unge, som der er blevet ydet eller som der ydes bistand til i henhold til loven om børne- og ungdomsforsorg (KJHG), for så vidt som de ikke uddannes på en institution,
 - ☐ unge, der tidligere har været narkomaner,
 - ☐ tidligere straffede unge,
 - ☐ unge straffede og indsatte, såfremt der gennem foranstaltningen åbnes mulighed for en erhvervsuddannelse, hvis fortsættelse af en erhvervsuddannelse virker straffenedsættende eller fører til en strafudsættelse på prøve,
 - ☐ samt unge migranter med sprogsvækkigheder
4. uddannelsessøgende, hvis virksomhedsuddannelse ud fra det hidtidige kendskab til uddannelsens forløb eller som følge af sociale vanskeligheder er i fare uden uddannelsesstøtteforanstaltninger.

“(...) ikke længere integrationen, der skal betragtes som det centrale, men derimod spørgsmålet om læseplanernes udformning og videreudvikling.”

“Det duale systems egnethed og videreudvikling afhænger ikke mindst af, hvorvidt det lykkes at tage hensyn til heterogeniteten blandt de unge.”

“Kravet om individualisering kan følgelig ikke kun begrænses til virksomheden; også erhvervsskolen skal her gøre en væsentlig indsats.”

der ikke finder en uddannelsesplads i en virksomhed, uafhængigt af den opnåede skoleuddannelse. Det betyder, at undersøgelserne i højere grad skal rettes mod spørgsmålet om, på hvilken måde man kan sikre, at det praktiske arbejde har den nødvendige forbindelse til virkeligheden. Dette medfører også, at det skal sikres, at uddannelsen gennemføres inden for fremtidssikre erhverv. Endvidere skal der lægges endnu større vægt end hidtil på nødvendigheden af undervisningsdifferentiering - et aspekt, der i den seneste tid i forvejen er blevet et krav, som generelt stilles til erhvervsuddannelsen.

Differentieringsprincippet

Det duale systems egnethed og videreudvikling afhænger ikke mindst af, hvorvidt det lykkes at tage hensyn til heterogeniteten blandt de unge. Det drejer sig således på den ene side om den erhvervsmæssige integration af unge, der som følge af handicap eller andre vanskelige forhold kun vanskeligt lader sig integrere i uddannelse og erhverv, og på den anden side om dem, der kun gennem en højere anseelse af beskæftigelsen som faglært arbejdskraft og klare erhvervsperspektiver ville kunne vindes for en vekseldannelse. Her er princippet om undervisningsdifferentiering en nærliggende mulighed. Undervisningsdifferentiering skal ikke forveksles med en differentiering af afgangsniveauet (f.eks. "simple uddannelseskurser" for handicappede). Der menes en differentiering i uddannelsens indhold og former, lære- og indlæringsmetoderne under iagttagelse af en for alle gældende mindstandard med henblik på den bedst mulige individuelle støtte, hvorfor dette forhold snarere burde betegnes som individualisering (f.eks. tilbud med henblik på at rette op på utilstrækkelige skolekundskaber på den ene side og på den anden side erhvervelse af yderligere kvalifikationer). Kravet om individualisering kan følgelig ikke kun begrænses til virksomheden; også erhvervsskolen skal her gøre en væsentlig indsats. Hvordan individualiseringen/undervisningsdifferentieringen skal udformes på de forskellige undervisningssteder ved hjælp af målrettede tilbud, er en væsentlig problemstilling i denne forbindelse. Differentieringsprincippet skal på samme

måde anvendes på koncepter og foranstaltninger til efterkvalificering af unge voksne uden afsluttet erhvervsuddannelse, som er arbejdsløse eller trues af arbejdsløshed. Efter de data, der indtil videre foreligger vedrørende disse persons situation, skal der her tilstræbes en forbindelse mellem arbejde og læring samt en på hinanden følgende række af kvalificeringsmoduler.

Der er en snæver sammenhæng mellem de unge voksne uden uddannelse, som tidligere ikke har opnået nogen erhvervs-kvalifikation, og de dårligt stillede unge, der efter at have forladt skolen allerede står over for problemet med hensyn til muligvis at have et liv uden erhverv og social sikring foran sig. Begge grupper skal have særlig opmærksomhed og særlig støtte. Mens de unge voksne uden uddannelse gennem "læring under arbejdsprocessen som et særligt element med henblik på at indhente en erhvervsuddannelse" sikkert mest effektivt kan opnå erhvervskvalifikationer, skal der til de unge, der har forladt skolen, og som er i fare for at blive "dårligt stillede unge", udvikles bedre forebyggende erhvervsuddannelsesforanstaltninger, for at de ikke ender som drop-outs.

Støtte til erhvervsuddannelsen af dårligt stillede uddannelsessøgende 1991-1994

Problemerne i forbindelse med begge målgruppers erhvervsmæssige kvalificering ligner absolut hinanden meget. Foranstaltningerne for begge grupper kan og skal supplere hinanden. I jo højere grad det lykkes at gøre gruppen af dårligt stillede unge mindre ved hjælp af målrettede erhvervsuddannelsesforanstaltninger og socialpædagogisk støtte, jo mindre graverende er de problemer i kvantitativ og kvalitativ henseende, som samfundet og staten i Tyskland har, for så vidt angår unge voksne uden uddannelse.

De mangfoldige diskussioner i offentligheden viser, at den almindelige bevidsthed om problemet med hensyn til efterkvalificeringsmålene i forbindelse med unge voksne uden uddannelse alle-

rede er stor, og at interessen for konkrete løsningskoncepter bliver større og større. Støtten til dårligt stillede unge, dvs. den yngre del af den store problemgruppe uden erhvervskvalifikation, bedømmes i Tyskland hyppigt ud fra aspektet om udnyttelsen af potentialet af faglært arbejdskraft og mangelen på faglært arbejdskraft i erhvervslivet. Dette sigter alt for kort. Med hensyn til de humane komponenter og også de sociale udgifter skal man ved forbedringen af støtteforanstaltningerne til erhvervsuddannelsen af dårligt stillede unge lægge særlig vægt på de individuelle og sociale komponenter.

Trods de særdeles mange enkeltundersøgelser og enkeltforanstaltninger mangler der stadig et sammenhængende kon-

cept til løsning af opgaven. I dag er der i det væsentlige to kontroverske koncepter, der står over for hinanden:

□ Det ene tilstræber at løse problemet gennem en vedvarende forbedring og perfektionering af støtteinstrumenterne til dårligt stillede unge inden for grænserne af systemet med de eksisterende uddannelsesfag og -kriterier i den tyske erhvervsuddannelseslov.

□ Ifølge det andet koncept, som først og fremmest forbundsregeringen agiterer for, skal der oprettes nye og specielle uddannelsesfag, som også er særligt egnede til dårligt stillede unge, dette ligeledes inden for rammerne af erhvervsuddannelsesloven. Disse fag skal i højere

“I jo højere grad det lykkes at gøre gruppen af dårligt stillede unge mindre (...), jo mindre graverende er de problemer (...), som samfundet og staten i Tyskland har, for så vidt angår unge voksne uden uddannelse.”

Tabel 3: Dårligt stillede unge, som har modtaget støtte

	Vesttyske delstater				Østtyske delstater			
	1991	1992	1993	1994	1991	1992	1993	1994
Tilgang i referenceåret	51 200	52 300	53 200	49 200	4 200	9 100	15 100	19 100
Heraf:								
- i uddannelsesinstitutioner fælles for flere virksomheder	5 700	6 600	6 700	6 400	3 100	3 700	6 300	8 900
- uddannelsesstøtteforanstaltninger	45 500	45 700	46 500	42 800	1 100	5 400	8 800	10 200
Desuden:								
foranstaltninger i henhold til § 40, stk. 4, i AFG/DDR	-	-	-	-	32 000	15 200	1 700	-
Antal i slutningen af referenceåret	56 100	68 900	77 400	74 700	-	-	17 300	23 500
Heraf:								
- i uddannelsesinstitutioner fælles for flere virksomheder	14 500	15 300	16 700	16 000	-	-	10 800	15 800
- uddannelsesstøtteforanstaltninger	41 600	53 600	60 700	58 700	-	-	6 500	7 700
Desuden:								
foranstaltninger i henhold til § 40 c, stk. 4, i AFG/DDR	-	-	-	-	-	-	30 400	14 400
Udgifter i mio. DM	500	582	672	703	-	660	845	703

Kilde: Bundesanstalt für Arbeit

“Trods de særdeles mange enkeltundersøgelser og enkeltforanstaltninger mangler der stadig et sammenhængende koncept til løsning af opgaven.”

Det er ubestridt, at alle, der er ansvarlige for erhvervsuddannelsen, skal videreføre og så vidt muligt intensivere foranstaltningerne navnlig til de dårligt stillede unge.

grad end de almindelige uddannelsesordninger tage sigte på de dårligt stillede unges praktiske færdigheder, dvs. at den teoretiske del naturligvis skulle reduceres, og de i givet fald skulle afkortes tidsmæssigt.

Kvalificering af indlæringssvage unge

Alle, der er ansvarlige for erhvervsuddannelsen af dårligt stillede unge, og som er inddraget heri, anerkender samstemmende, at der allerede tidligere er gjort en betydelig indsats for at virkeliggøre det uddannelsespolitiske princip om at give alle unge en kvalificeret og anerkendt erhvervsuddannelse. Følgerne af en manglende uddannelse for de berørte unge såvel som de dermed forbundne beskæftigelsespolitiske, socialpolitiske og samfundsøkonomiske risici anses for at være tungtvejende. I betragtning af det stadigt faldende behov for ufaglært og specialuddannet arbejdskraft vil disse problemer og følger skærpes yderligere, hvis der ikke træffes modforanstaltninger. Det er derfor ubestridt, at alle, der er ansvarlige for erhvervsuddannelsen, navnlig af dårligt stillede unge, skal videreføre og så vidt muligt intensivere foranstaltningerne med henblik på inden for rammerne af erhvervsuddannelsesloven at hjælpe netop disse unge i gang med en uddannelse inden for statsligt anerkendte uddannelsesfag.

Af de erhvervsuddannelsespolitiske argumenter vedrørende støtte til indlæringssvage unges erhvervsmæssige kvalificering fremgår det, at en mere begrænset og videreførende erhvervsuddannelseseksamen er bedre end ingen afgangseksamen, hvis dårligt stillede unge kun på denne måde kan integreres eller reintegreres i erhvervslivet. Men kun for denne del af de unge gælder det om at åbne

alternative veje ind i erhvervsuddannelses-systemet. I denne forbindelse foreslås det også fornuftigt nok, at dele af teorien under uddannelsen og under prøverne erstattes af supplerende praktiske prøver.

Uddannelsesfag, som ikke anses for at være fuldgældige, kan kun i utilstrækkelig grad opfylde deres integrationsfunktion. Der er risiko for, at uddannelsesforløb, hvor det teoretiske indhold er reduceret, begrænser de nyuddannedes erhvervsmæssige mobilitet og fleksibilitet. Uddannelsesfag, som ikke primært orienterer sig efter udnyttelsesbehovet, men udarbejdes i relation til målgruppen, risikerer at blive til en diskriminering for målgruppen. Uddannelsesfag, hvor prøvernes teoretiske andel er reduceret, skal kun anvendes til den gruppe af unge, der i modsat fald ikke ville opnå noget som helst uddannelsesbevis. Rubriceringen som en erhvervsuddannelseseksamen, der vurderes lavere, er i disse tilfælde at foretrække frem for stigmatiseringen som ufaglært. Støtteinstrumenter, som i højere grad giver indlæringssvage unge en afsluttet uddannelse inden for de eksisterende uddannelsesordninger, skal imidlertid prioriteres. Nye uddannelsesfag bør kun tillades på områder, som har mindst et lige så godt fremtidsperspektiv på arbejdsmarkedet som flertallet af de anerkendte uddannelseserhverv.

Kvalificering af ufaglærte

Kombinationen af arbejde og erhvervsuddannelse for den særlige personkreds, som de ufaglærte i aldersgruppen mellem 20 og 30 år udgør, er et hensigtsmæssigt og nødvendigt supplement til de aktiviteter, der som forebyggende foranstaltning sigter mod at forhøje uddannelsesknoten blandt unge. Et koncept til unge voksnes mulighed for at indhente et uddannelsesmæssigt efterslæb skal af to årsager samle sig om læring via arbejde.

1. Ud fra læseplansmæssige synspunkter er læring under arbejdsprocessen for denne personkreds særligt egnet til at opnå en erhvervsuddannelse, fordi der tages hensyn til de individuelle indlæringsmæssige forudsætninger - som ofte kommer til udtryk som modstand mod skolemæssige indlæringsformer.

Tabel 4: Prøver

- ⇒ supplerende mundtlig prøve til karakterudklaring
- ⇒ forlænget tid til teoretisk prøve
- ⇒ lettere former for skriftlig prøve
- ⇒ anerkendelse af den beståede praktiske prøve som en deleksamen med bevis i tilfælde af ikke bestået teoretisk prøve

2. Læring under arbejdsprocessen - kvalificering samtidig med, at beskæftigelsen bibeholdes - er imidlertid også et nødvendigt element med henblik på at indhente en erhvervsuddannelse, fordi livs-omstændighederne for unge voksne, der i en alder af 20 år endnu ikke har påbegyndt eller afsluttet nogen erhvervsuddannelse, og som heller ikke kan komme i betragtning til omskoling, gør, at en uddannelse, som er forbundet med et arbejdsforhold, forekommer ønskværdig.

Kriterier for kvalificering

Det kvalificeringstiltag, der er foreslået her, tager således udgangspunkt i følgende kriterier:

1. Gennemførelse af en anerkendt uddannelse i henhold til erhvervsuddannelsesloven/håndværksloven.
2. Opsplitning af eksisterende erhvervsuddannelser i delkvalifikationer/moduler og udvikling af voksenspecifikke læseplaner.
3. Sammenkædning af arbejds-/opgaverelateret læring og undervisningsforløb/kurser i samarbejde mellem virksomheder og virksomhedseksterne institutioner samt uddannelsesfaciliteter, som virksomhederne har i fællesskab.
4. Stigende betaling, når de erhvervede kvalifikationer øges.
5. Kontinuerligt tilbud om erhvervsvejledning under uddannelsen.

For den særlige personkreds, som de ufaglærte i aldersgruppen mellem 20 og 30 år udgør, er kombinationen af arbejde og erhvervsuddannelse et hensigtsmæssigt og nødvendigt supplement.

Udvalgt litteratur

Der Bundesminister für Bildung und Wissenschaft (udg.): Daten und Fakten über Jugendliche ohne abgeschlossene Berufsausbildung. Bonn 1991.

Collingro, Peter: Sozialpädagogisch orientierte Ausbildung - ein Modell für die berufliche Bildung von benachteiligten Personengruppen. I: Zeitschrift für Theorie und Praxis der beruflichen Bildung und Erziehung. 10/1990, s. 441 ff.

Doerfert, H.: Lernbeeinträchtigte Jugendliche in Schule und Beruf, Bildungsdefizite und Bildungschancen einer Randgruppe. Frankfurt am Main 1982.

Enggruber et al.: Curriculare Materialien für die handwerksbetriebliche Berufsausbildung lernbeeinträchtigter Jugendlicher. I: Berufsbildung in Wissenschaft und Praxis, nr. 1/91.

Enggruber, R.; A. Fischer; A. Hahn; R. Reiser; M. Twardy: Modellversuch "Curriculare Materialien für die handwerkliche Berufsausbildung benachteiligter Jugendlicher". I: Wirtschaft und Pädagogik, 1989.

Kunkel, W.: MODEM - Modulsystem Elektro- und Metallberufe. I: Stiftung Berufliche Bildung Hamburg (udg.): Weiterbildung nach Maß. Modulsystem in der Praxiserprobung. Jahresbericht. S. 11-14.

Pütz, H.: Weichenstellung für das Leben, Förderung der Berufsausbildung von benachteiligten Jugendlichen - Positionen, Sozialrecht, Prüfungen, Computer, Berichte zur beruflichen Bildung 144, BIBB, Berlin 1992.

Pütz, H.: Integration der Schwachen = Stärke des dualen Systems, Förderung der Berufsausbildung von benachteiligten Jugendlichen - Neue Strukturen und Konzeptionen, Bericht zur beruflichen Bildung 162, BIBB, Berlin 1993.

Strikker, Frank: Benachteiligte im Berufsbildungssystem - Strukturen, Ursachen, künftige Entwicklung und Maßnahmen - Gutachten im Auftrag der Enquete-Kommission "Zukünftige Bildungspolitik - Bildung 2000", Bielefeld 1989.

Zielke, D.; Hensge, K. und Lemke, I.G.: Planung und Durchführung der Berufsausbildung benachteiligter Jugendlicher. Praxisberichte aus Modellversuchen. Udgivet af Bundesinstitut für Berufsbildung, Berlin, Bonn 1986.

Zielke, Dietmar; Lemke, Ilse: Außerbetriebliche Berufsausbildung benachteiligter Jugendlicher. Anspruch und Realität. BIBB (udg.) Berlin, Bonn 1989 (Berichte zur beruflichen Bildung, Heft 94.

Josep Vicent Mascarell

Direktør for IFP (Instituto de Formación Profesional) i Dénia (E), direktør for C.D.T. (Centre per al Desenvolupament Turístic/ Center for Udvikling af Turismen), Comunitat Valenciana

Uddannelse og lokaludvikling

Et eksempel på samarbejde mellem forskellige aktører omkring erhvervsuddannelse og lokaludvikling på Middelhavskysten

At tænke globalt og handle lokalt

Den ramme, inden for hvilken en befolkning kan etablere samarbejde og nyskabende sociale dialoger, er dens betydningsbærende territorium. For vort ved-

og en befolkningstæthed på 181,7 indb./km². Hovedstaden for de 34 landsbyer er Denia med 24 764 indbyggere.

Marina Alta har aldrig gennemgået en egentlig industrialiseringsproces, kun en vis vækst inden for bestemte sektorer. Siden 1960'erne er der sket en udvikling inden for tertiærsektoren omkring turistindustrien. Området lever nu primært af turisme.

Denne egn er karakteriseret ved bestemte sociologiske og menneskelige egenskaber, som er betingende for kultur, værdier og mentalitet.

Et godt spørgsmål er at foretrække frem for et fuldendt svar

Indtil studieåret 1987-1988 lå antallet af immatrikulerede ved Erhvervsuddannelsesinstituttet (IFP) i Denia på mellem 200 og 400 elever. Derefter begyndte antallet af elever at stige, og i studieåret 1995-1996 er det nået op på 1 500.

55% af eleverne kommer fra landsbyerne i distriktet. Uddannelsesudbuddet ligger inden for motorlære, elektricitet, administration, kontor, idræt, turisme og hotelvirksomhed.

I studieåret 1986-1987 gennemførtes et tværfagligt projekt ved IFP: "Lær Marina at kende". Lærere i spansk, geografi og

I denne artikel anstilles betragtninger over, hvorledes man fra uddannelsesside kan medvirke til udviklingen i lokalområdet med udgangspunkt i de uigentagelige og frugtbare historiske erfaringer, man selv har haft mulighed for at høste. Historier, som ofte beskriver lange og pinefulde veje, historier, som er skrevet af mange forskellige forfattere, nogle anonyme, som med optimisme og en vis dosis naivitet satte sig det mål at etablere et udvekslingsforhold mellem omverdenen og de organisationer, de var tilknyttet, og de organisationer, som man ønskede at inddrage. Hvorfor ikke forsøge at skabe synergier, når målene var komplementære og situationen generelt karakteriseret ved knaphed på ressourcer?

Problemet forekom enkelt: når organisationerne ikke samarbejder med hinanden, skyldes det, at de involverede personer mangler kendskab til hinanden.

Gennem en stor fælles indsats, hvor vi tog udgangspunkt i den andens virkelighed, lykkedes det os at etablere produktive og menneskelige forbindelser. Men nogle af organisationerne kender stadig for lidt til hinanden og er uden kontakt til omverdenen. I disse historier om individer og institutioner er det menneskene, der er vigtigst, men, som Jean Monnet sagde, institutionerne er uundværlige, hvis de individuelle erfaringer skal kunne bestå for eftertiden.

kommende er det Marina Alta-distriktet. Dette distrikt, der er beliggende nord for Alicante-provinsen i Valencia-regionen, har ifølge oplysninger fra Institut Valencià d'Estadística fra 1991 110 302 indbyggere

historie og omkring 100 elever fra alle fagområder deltog i et empirisk projekt, der gik ud på ved selvsyn at lære vores egen at kende. Hvad er vores rolle i lokalsamfundet? Hvilke forbindelser er der mellem lokalmiljøet og vores studieplan?

I studieåret 1986-1987 var 15 elever i virksomhedspraktik som led i en vekseldannelse. Antallet forventes i 1995 at være steget til 1 011. IFP's afdeling for eksterne forbindelser fremhæver i beretningen for 1992, hvor let vore tidligere elever har ved at tilpasse sig de nye teknologier. Det skyldes ikke mindst den strategiske planlægning og sammenhængen mellem praktikordningen som led i vekseldannelser, indslusningen på arbejdsmarkedet og det lokale erhvervslivs kendskab til IFP. Hvad kan vi bruges til? Hvordan kan vi som fagfolk nyttiggøre vores viden og fremme indslusningsmulighederne for vore elever?

Information, uddannelse, beskæftigelse: noget må der gøres for at komme i gang

Navnet er FP 2020. En handlingsplan etableret af Erhvervsuddannelsesinstituttet med et vejledningskontor som udøvende organ.

Men i betragtning af at IFP's situation var karakteriseret ved knappe ressourcer, anonymitet og et lidet prestigefyldt uddannelsesudbud var der kun fantasi, arbejde, generøsitet og samarbejde tilbage.

Uddannelsesreformen i Spanien, offentliggørelsen af de indhøstede erfaringer med projektet "unges overgang fra skole til arbejdsliv", som Europa-Kommissionen havde støttet siden 1977, og vores egen vilje til at gøre noget åbnede vore øjne for andre ansvarlige organer på uddannelses- og beskæftigelsesområdet: Det Nationale Institut for Beskæftigelse (INEM) og det lokale byråd.

Vi besluttede at oprette et forbindelseskontor. I starten som et rådgivende organ, men planen var, at det efterhånden skulle udvikle sig til et permanent og

beslutningskompetent organ, der repræsenterede hele distriktet.

At inddrage andre for at skabe sammenhæng og effektivitet

I en publikation, som det spanske ministerium for uddannelse og videnskab i 1989 udgav i samarbejde med IFAPLAN*), er "Projekt 2020. En integreret erhvervsuddannelsesplan for Denia-distriktet" nævnt som et eksempel til efterfølgelse.

Hermed indledtes bestræbelserne på at integrere erhvervsuddannelsen i Marina Alta-distriktets sociale og økonomiske struktur. Flere byråd, Handelskammeret samt arbejdsgiver- og arbejdstagerorganisationer blev nu inddraget.

I denne fase gik projekt 2020 ud over sine oprindelige rammer og fik status af selvstændigt projekt, og Marina Alta-Forbindelseskonto etableredes som koordinerende organ.

Selv om alle potentielle medlemmer af Forbindelseskontoen arbejdede på at få det legaliseret, lykkedes det aldrig, lige så lidt som det lykkedes at få oprettet et rådgivende organ. Tiden var måske endnu ikke inde. På Galileo Galileis tid kunne man heller ikke komme til månen. Forbindelseskontoen blev nedlagt, men nogle af dets initiativer er udmøntet i fremskridtsorienterede tiltag.

Overførsel af information og accepten af den skaber orden, men der skal energi til at opretholde den

I studieåret 1989 skiftede FP2020 navn til 2020 MA (Marina Alta). Vi begyndte at indse, at hvis projektet skulle overleve, ville en ufuldstændig, ufærdig, fleksibel og foranderlig model være at foretrække. Intuitionen sagde os, at det var den bedste måde til at holde de forskellige interesser fast i et samarbejde.

Denne model er baseret på den grundfilosofi, at enhver, der fødes her i egnen,

"(...) i betragtning af at IFP's situation var karakteriseret ved knappe ressourcer, anonymitet og et lidet prestigefyldt uddannelsesudbud var der kun fantasi, arbejde, generøsitet og samarbejde tilbage."

"I denne fase lærte vi at presse på for at få styrket den sociale dialog. Vi begyndte at kontakte offentlige beslutningstagere og erhvervsdrivende af enhver art og at fremme kontakten mellem undervisnings- og uddannelsesorganer (...)"

*Redaktionel note:

IFAPLAN - institut for anvendt forskning med sæde i Köln. Gennem dets kontor i Bruxelles fungerede det tidligere som teknisk støttekontor for PETRA-programmet og siden 1995 for EUROS - European Office Programme Support (som teknisk støttekontor for ADAPT- og beskæftigelsesinitiativerne).

“På grund af det formelle erhvervsuddannelsessystems manglende fleksibilitet, den manglende mulighed for formel integrering af denne aktivitet i studieplanen og manglende finansiering og anerkendelse fra uddannelsesmyndighedernes side er FEMIMA's virksomhed skrumpet ind i de seneste år.”

i forskellige livsfaser kommer i kontakt med en række forskellige institutioner og organer (børnehave, grundskole, gymnasium, erhvervsrettet uddannelse, værkstedsskole, INEM, erhvervsliv).

Målet var at koordinere alle disse felter for at opnå den mest rationelle indsats, større effektivitet og en optimal udnyttelse af ressourcerne. Denne idé udmøntedes i etableringen af et teknisk kontor med repræsentanter for uddannelses-, vejlednings-, informations- og beskæftigelsesinstitutioner.

I denne fase lærte vi at presse på for at få styrket den sociale dialog. Vi begyndte at kontakte offentlige beslutningstagere og erhvervsdrivende af enhver art og at fremme kontakten mellem undervisnings- og uddannelsesorganer såvel som organiske og permanente forbindelser mellem uddannelsesmiljøet og arbejdsmarkedet. Og det krævede megen energi og vilje at holde sammen.

Det gælder ikke om enkeltvis at komme først, men om i samlet trop at nå frem til tiden

Fra 1989 gennemførte det tekniske kontor forskellige tiltag under de forskellige programmer. Under vejledningsprogrammet skal særlig bemærkes oprettelsen af informationskontorer om erhvervsmuligheder, hvis hovedmålgruppe var forældre og elever. Det var ikke en særlig vanskelig opgave for medlemmer af det tekniske organ, der repræsenterede grundskoler, uddannelsesinstitutioner på sekundærniveau og vejledningstjenester.

Disse informationskontorer udviklede sig i 1994 og 1995 til den første og den anden FERIA DE ORIENTACION - Marina Alta (erhvervsvejledningsmesse). Mere end 2 000 elever benytter denne messe, hvor størstedelen af de institutioner, der beskæftiger sig med unges uddannelse og beskæftigelse, er repræsenteret.

Et andet gennemslagskraftigt program var Desarrollo de la Iniciativa (udvikling af iværksættermentalitet). Det gik ud på, at elever i grundskoleforløbet og på IFP

deltog i oprettelse af mikrovirksomheder. Koordineringen foregik gennem FEMIMA (Sammenslutningen af Mikrovirksomheder i Marina Alta). Også en række byråd deltog i dette projekt. Mikrovirksomhedsprojektet betragtedes som en pædagogisk metode til at fremme iværksættermentaliteten. Sigtet var at opmuntre de unge til at udvikle deres kreativitet og foretagsomhed såvel fra et alment uddannelsessynspunkt som i tilknytning til erhvervsorienterede og beskæftigelsesmæssige aspekter.

Hvert år afholdes der en egnsmesse med udstilling af de produkter, der fremstilles af de forskellige mikrovirksomheder. Omkring 400 elever fra grundskolen og den grundlæggende erhvervsuddannelsesskole (FP1) har i de første år deltaget i FEMIMA.

FEMIMA fik støtte fra finansieringsinstitutioner og blev anerkendt af AFC's medlemskreds (Agencia de Asociaciones Empresariales para el Desarrollo de la Formación Continua/Arbejdsgiversammenslutningens Kontor for Udvikling af Livslang Uddannelse).

På grund af det formelle erhvervsuddannelsessystems manglende fleksibilitet, den manglende mulighed for formel integrering af denne aktivitet i studieplanen og manglende finansiering og anerkendelse fra uddannelsesmyndighedernes side er FEMIMA's virksomhed skrumpet ind i de seneste år.

Men alligevel har dette forsøg tjent til at øge kapitalen af knowhow og viden i Marina Alta. Mentalitetsændringer, studieplansændringer (målsætning, indhold, metode), organisatoriske ændringer og ændringer i tilgangen til kundskabs-tilegnelse har efterladt sig dybe spor i den kollektive erindring.

Nogle år senere, i 1994, opstod CREAMA (Consortio para la Recuperación Económica de la Marina Alta/Konsortiet for Økonomisk opsving i Marina Alta) på grundlag af en aftale mellem tre byråd i distriktet (Denia, Benissa og Pego). Aftalen føres ud i livet gennem de pågældende byråds lokaludviklingskontorer og med deltagelse af INEM og provinsregeringen. Denne organisations opgave er at skabe beskæftigelse gennem en styrkelse af den

sociale og økonomiske struktur. At skabe arbejde ved at skabe erhvervsaktivitet. Instrumenterne hertil er først og fremmest uddannelse og økonomisk vækst.

Selv om planen er en egnsplan, har den sin oprindelse i den strategiske plan for byen Denia. At udvide denne til en egnsplan var en relativt let, om end kompleks, opgave. Det var i den sammenhæng af afgørende betydning at udnytte de eksisterende udviklingskontorer og den akkumulerede samarbejdserfaring: 1 750 klienter, 192 sager vedrørende virksomhedsoprettelse, 27 nyetablerede virksomheder og 109 arbejdspladser er nogle af de hidtil opnåede resultater.

Den europæiske udfordring

På initiativ af Valencia-regionens regering indgik IFP i sin egenskab af medlem af det tekniske kontor under 2020 MA i 1989 i et program under PETRA I, aktion II, og i samarbejde med Oak Land's College (UK), Greta Languedoc Roussillon (FR), Sprachenschule Siegerland (DE) oprettedes GEREK-gruppen. I perioden 1989-1995 har IFP sammen med forskellige nationale og internationale partnere deltaget i 11 fællesskabsprogrammer og -initiativer. Som et resultat af denne europæiskorienterede bevidsthed blev det medstifter af Centre de Llengues y Cultures Europees, der som medlemmer har Denia Byråd og samfund af fastboende hollandske, engelske og tyske turister. Dette center arrangerede i 1993 den første europæiske uge i La Marina Alta.

Denne hastige europæiske bevidstgørelse kom til udtryk i Denia Byråds strategiske plan 1991, hvis mål var at gøre Denia til en europæisk, driftig by.

Uddannelse er en grundlæggende komponent i en udviklingsplan

I perioden 91-92 arbejdede partnerne i PETRA ADICIONAL (South Devon - UK, Randers - DK) med udformning og udvikling af Det Europæiske Turistinstitut (ITE).

Inden for rammerne af dette program oprettede de spanske partnere, byrådet, Uddannelsesrådgivningskontoret, IFP og Handelskammeret et teoretisk-praktisk lærecenter kaldet OGET (Oficina de Gestión y Estudios Turísticos/Kontoret for Turisme og Turiststudier).

På initiativ af ITE og OGET blev der indgået en samarbejdsrammeaftale mellem Kultur-, Uddannelses- og Videnskabsrådet, Denia Byråd og Alicantes Handels-, Industri- og Søfartskammer om fremme af erhvervsuddannelsen og forbedring af kvalifikationer. Dette dokument fra 1992 var det basisdokument, der anvendtes til at oprette Skolen for Hotelvirksomhed og Turisme i Marina Alta i 1993.

Oprettelsen af en hotelskole var således et resultat af en plan for udvikling af erhvervsuddannelsen inden for erhvervs-grenen hotel- og turistvirksomhed i Marina Alta, baseret på de gældende bestemmelser og de involverede institutioners erfaringer fra det den fælles indsats på erhvervsuddannelsesområdet. Institutionernes deltagelse i forskellige europæiske programmer som PETRA, FORCE, LINGUA og EUROFORM har øget den enkelte institutions viden og gjort det muligt at udnytte synergieffekter.

Skolen er et kreativt eksempel på, hvordan man med få midler kan imødekomme uddannelsesbehovet og bidrage til lokaludviklingen. Den omfatter såvel formel uddannelse som korte arbejdsmarkedsuddannelser og efter- og videreuddannelse. Alle dens ressourcer rentabiliseres. Belægningsgraden svinger mellem 85 og 95%. Det tilstræbes at reproducere denne model andre steder i Valencia-området, og den har været model for udformningen af Escuela de Altos Estudios Turísticos de la República de Cuba (Skolen for Højere Turiststudier i Republikken Cuba).

Efter alt at dømme vil der i nærmest fremtid blive oprettet en stiftelse bestående af repræsentanter for arbejdsgivere, fagforeninger, Handelskammeret og byrådet, en struktur, som smidigt og stabilt kan administrere de mere end 700 elever, de europæiske programmer og forskningsaktiviteterne. Det vil være den eneste hotelskole af denne type i hele Valencia-regionen, hvor driften af virksomheden samtidig er en produktiv læreproces.

“Skolen er et kreativt eksempel på, hvordan man med få midler kan imødekomme uddannelsesbehovet og bidrage til lokaludviklingen.”

Uddannelse og teknologi som socioøkonomiske udviklingsparadigmer

Hvert område har sin fond af konkurrenceevne. Denne er et resultat af samspillet mellem erhvervslivet og de lokale infrastrukturer, dvs. mellem virksomhedernes aktiviteter og knowhow og alle de faktorer i lokalmiljøet, der bidrager til at fremme konkurrenceevnen: uddannelses-systemet, forskningslaboratorier, samfundsværdier, virksomhedskultur, organisation, forbindelser mellem erhvervsdrivende og institutioner og evnen til at etablere kreative forbindelser med omverdenen. Enhver intervention i form af lokal-

udviklingsplaner må undgå at skabe skel mellem det økonomisk rentable og det socialt nødvendige.

Virksomheden er det sted, hvor den potentielle konkurrencedygtighed konkretiseres, og socialt velfærd er følgen. En forudsætning herfor er et tilstrækkeligt lager af menneskelig kapital og en adækvat teknologi.

CREAMA, Hotel- og Turistskolen i Marina Alta, samarbejds- og virksomhedsudviklingsklimaet, den sociale samhørighed og de erfaringer, der er indvundet i årenes løb, er nu en del af støttestrukturerne for erhvervslivet i Marina Alta, for vores fond af konkurrencedygtighed.

Den tavse viden i en lavteknologisk virksomhed

Den akademiske diskussion i OECD-området drejer sig meget ofte om landenes konkurrencemæssige fordele. Den går helt tilbage til udgangen af 70'erne, hvor man blev klar over, at den gamle industrialiserede verden stod over for en stigende konkurrence fra de nye industrilande (Laestadius, 1980).

Standardsvaret på, hvordan avancerede industrialiserede økonomier vil kunne klare denne udfordring, baserer meget af sit teoretiske grundlag på Vernons teori om international produktion og strukturelle forandringer (Vernon, 1966) samt ortodoks innovationsteori. De avancerede industrilande bør - ifølge argumentationen - specialisere sig inden for den tidlige, intensive forsknings- og udviklingsfase i produkt- og procescyklerne, idet man går ud fra, at teknologisk og industriel udvikling begynder med grundforskning, fulgt af anvendt forskning, men også ud fra den opfattelse, at forsknings- og udviklingsintensive produkter og processer er mere avancerede og vanskeligere at imitere end produktion med mindre F&U-behov.

Dette *videnskab-og-teknologi-perspektiv* (V&TP) i forbindelse med konkurrenceevnen har konsekvenser ved analysen af de problemer, som små industrilande står overfor. Mange af de traditionelt succesrige europæiske økonomier hører til denne kategori. Hvis der er økonomiske fordele forbundet med F&U, ville de mindre lande være forholdsvis ugunstigt stillet, såfremt de koncentrerer deres industrielle anstrengelser om F&U-intensive aktiviteter.

Mere eller mindre af nødvendighed fører de V&TP-inspirerede analyser til en strategi, der går ud på et *nichevalg*, dvs. at finde en industriel niche, der er lille nok til at muliggøre en fornuftig F&U-økonomi selv inden for rammerne af et lille nationalt F&U-budget. Medmindre denne stra-

tegi følges, løber små lande - i henhold til argumentationen - risiko for at degenerere til mellem- eller lavteknologiske økonomier.

**Staffan
Laestadius**

Seniorforsker i afdelingen for erhvervsøkonomi og management, Kungliga Tekniska Högskolan, Stockholm

Den akademiske diskussion om industriel konkurrenceevne domineres af begrebet videnskab-og-teknologi-perspektiv (V&TP). Det hævdes i denne artikel, at dette V&TP giver et ufuldstændigt billede af tilvejebringelsen af viden og erhvervskompetence i industrien.

På basis af en grundig undersøgelse i en kædefabrik i Sverige, Ramnäs Ankarkätting AB, analyseres i detaljer, at denne "lavteknologiske" fabrik, såvidt vides uden F&U og med en formelt lavt uddannet arbejdsstyrke, fremviser stor international konkurrenceevne i fortøjningskæder til offshoreindustrien, som er det vanskeligste markedssegment inden for kædeproduktionen.

Undersøgelsen afdækker vedvarende værdiforøgende innovationer, hvoraf mange kan karakteriseres som værende bruger-producent-orienteret. Ramnäs er således i stand til at tage imod krav og omsætte krav fra store købere til produkter af høj kvalitet. Ramnäs fremmer også teknologien, idet firmaet selv indfører nye kvaliteter og standarder på markederne. Endvidere har firmaet helt klart evnen til at absorbere F&U udefra og omsætte denne til industrielt relevant viden. Læreprocesserne i denne forbindelse er delvis uafhængige af videnskaben.

Tilvejebringelsen af viden i denne form kan ikke betegnes som en diffusionsproces med videnskaben som udgangspunkt, men må forstås som en transformation af viden mellem forskellige tænkesæt. En sådan transformation er i sig selv en kognitiv proces, der ofte negligeres i analyser af erhvervskompetence og industrielle systemers kompleksitet.

På baggrund af en sammenligning af Ramnäs-eksemplet med parallelle case-studies hævdes det, at det er nødvendigt ikke at ofre disse traditioner for industriel kreativitet, innovativ styrke, praktiske færdigheder, faglig dygtighed og virksomhedsrelaterede kundskaber, der ofte afdækkes i etablerede industrier, på videnskabens alter i forbindelse med den aktuelle omstrukturering af erhvervsuddannelsen og andre uddannelsessystemer.

V&T-perspektivet har imidlertid alvorlige mangler som basis for at forstå, hvilken kompetence der kræves for industriel succes, for at drage politiske konklusioner. På baggrund af de empiriske resultater fra en case-studie¹ i en svensk lavteknologisk virksomhed (og industri) vil jeg hævde, at V&T-perspektivet giver et ufuldstæn-

1) Undersøgelsen er finansieret af det svenske nationalråd for industriel og teknisk udvikling.

“Ramnäs’ internationale konkurrenceevne afslører en erhvervskompetence, der ikke falder inden for V&T-Perspektivets synskreds.”

“Hvis kompetence måles efter formel uddannelse (...), er denne formelle kompetence meget ringe (hos Ramnäs) i forhold til de gennemsnitlige svenske uddannelsesnormer.”

“En dybgående analyse af virksomheden viser, at der i årtier og vedvarende er gennemført værdiforøgende innovationer af produkter og processer.”

digt billede af *tilvejebringelsen af den viden og erhvervskompetence*, der kræves for at forblive konkurrencedygtig eller innovativ.

Andet afsnit af denne artikel omfatter derfor en detaljeret præsentation og analyse af fremstillingen af kæder i Sverige - en aktivitet, der fra én synsvinkel helt klart er lavteknologisk, men fra en anden forekommer at være yderst innovativ og yderst konkurrencedygtig på de internationale markeder. I tredje afsnit, hvor analysen sættes i relation til hvad der er konstateret i andre case-studies, vil jeg argumentere for, at erhvervskompetence ikke nødvendigvis tilhører det samme tænkesæt som F&U-kompetence. Dette bør tages i betragtning, når man overvejer omstruktureringen af erhvervsuddannelsen og erhvervsskolerne i en tid, der er præget af store forventninger til videnskaben.

Ramnäs-fabrikken, der fremstiller ankerkæder - lavteknologisk produktion af høj kvalitet²

Ramnäs blev grundlagt i 1590 og har altid tilhørt den gruppe af jernværker, der har udgjort det industrielle grundlag for Sveriges internationale konkurrenceevne i det 17., 18. og 19. århundrede. I 1876 begyndte Ramnäs kædefremstillingen - med hjælp fra indvandrede grovsmede. Den moderne kompetence inden for anker- og fortøjningskæder stammer fra anden verdenskrig og behovet for at forsyne den svenske handels- og krigsflåde med ankerkæder.

Fælles anstrengelser under krigen, hvori Asea-Svets (et svejsefirma), Ramnäs og Ljusne (en anden kædefabrik) medvirkede, resulterede i en enestående international konkurrenceevne, der holdt sig et godt stykke ind i 60'erne. På dette tidspunkt videreudviklede Ramnäs sit produktionssystem og blev en af de ganske få kædefabrikker, der kunne leve op til 70'ernes stigende efterspørgsel efter kædeprodukter af høj kvalitet og stor styrke fra offshoreindustrien.

I dag er Ramnäs den eneste kædeproducent i verden, der har leveret

fortøjningskæder af kvalitetsklasse 4 med en leddimension på over 100 mm (emnediameter) til offshoreindustrien.³ Ved udgangen af 1994 leverede Ramnäs de sidste kæder af en ordre på 6000 tons til Norsk Hydro (Trollfjeldet i Nordsøen). Det drejede sig om en 152 mm kæde af klasse 4 til en værdi af over 150 millioner SEK (svarende til ca. 20 millioner USD). Det er den største ordre, der nogen sinde er givet til - og den stærkeste kæde, der nogen sinde er leveret af - kædeindustrien, og den udgør over halvdelen af Ramnäs' årsomsætning.

Kædeproduktionens omfang på verdensplan er ikke kendt, men verdenshandelen overstiger 1200 millioner USD. Størstedelen vedrører imidlertid kæder af lettere og/eller ringere kvalitet end de tunge fortøjningsskæder. Tunge stolpekæder af høj kvalitet udgør måske 5% af markedet som helhed.

Svenske, japanske og spanske producenter dominerer verdensmarkedet for så vidt angår denne tunge stolpekæde. Med visse forbehold - på grund af problemerne med at fortolke handelsstatistikkerne for kæder - ser det ud som om Ramnäs siden ca. 1989 har holdt og oven i købet forøget sin kvantitative markedsandel, samtidig med at man har forhøjet priserne mere end konkurrenterne (hvilket genspejler en større andel af højkvalitetsleverancer). Ramnäs har endvidere været i stand til at forøge værditilvæksten til niveauer, der ligger et godt stykke over gennemsnittet i den svenske produktionssektor.

Ifølge anerkendt international terminologi er Ramnäs en lavteknologisk virksomhed inden for en lavteknologisk industri (ISIC, Rev. 3, 28.7420). F&U-andelen udgør mindre end 0,6% af omsætningen, og firmaet oplyser ikke om nogen patentaktiviteter. Men Ramnäs' internationale konkurrenceevne afdækker en *erhvervskompetence*, der ikke falder inden for V&T-perspektivet.

Denne del af svensk industri betegnes af og til som “specialarbejderintensiv”. Ramnäs er ingen undtagelse. Hvis kompetence måles efter formel uddannelse, må det konstateres, at omkring to tredjedele af de ansatte kun har folkeskolen (9 år) som uddannelsesbaggrund, mens ca.

2) Med hensyn til den empiriske baggrund for dette afsnit, se Laestadius, 1994.

3) Kædens størrelse udtrykkes ved diameteren på stålemnet, som leddet formes af. Et klasse-4-led i størrelsen 157 mm har en længde af 94 cm og vejer 345 kg!

en fjerdedel yderligere har 1-2 års erhvervsuddannelse og de resterende 10% henholdsvis en gymnasie- eller (for to personers vedkommende) en universitetsuddannelse. Ca. fire af de meget få ansatte med en skoleuddannelse på mellemniveau (gymnasium) har gået på en "praksisorienteret" erhvervsskole inden for metalområdet. Alt i alt er den formelle kompetence meget ringe i forhold til de gennemsnitlige svenske uddannelsesnormer. Den er også ringe i sammenligning med den svenske metalindustri generelt.

Fra en V&TP-synsvinkel er en kæde et meget gammelt produkt, fremstillingen sker i en veletableret industri, og den væsentlige proces, svejsningen, er en gammel teknologi, der i mange år har været dokumenteret i manualer verden over. Men alligevel viser en dybgående analyse af virksomheden, at der i årtier og vedvarende er gennemført *værdiforøgende innovationer* af produkter og processer.

Ramnäs har med andre ord været i stand til at udvikle de velkendte processer, dvs. skæring, glødning, bøjning, svejsning, varmebehandling, prøvebelastning m.v., til også at være anvendelige og effektive til stål af høj kvalitet i en produktion af stadig mere omfattende dimensioner, som er nødvendige for at leve op til de høje standarder i forbindelse med offshoreaktiviteter. Selv om - i hvert fald overfladisk set - en kæde er en kæde, adskiller ankerkæden fra før verdenskrigen sig fra den nye fortøjningskæde til Trollfeltet ved værdiforøgende innovationer i produkt og processer i et omfang, der er for stort til, at man kan negligere det. Disse innovationer ligger faktisk mere eller mindre totalt uden for V&T-perspektivets synsvidde. Men de forklarer alligevel forskellen mellem virksomheder, der er konkurrencedygtige på internationalt niveau, og dem der ikke er det.

Firmaet Ramnäs har demonstreret kompetence, hvad angår løsningen af tekniske problemer i dagligdagen: der er etableret nye kombinationer og intelligente variationer ud fra gamle emner. Om end der ikke er noget revolutionerende i at forbedre stolper og sjækler eller ændre på svejse- og glødeprocesser, afdækker de værdiforøgende innovationer en

erhvervsrelateret kreativitet af kollektiv og systemisk art. Ved at associere deres empiriske åbenhed med *bruger-producent-relationerne*, der undersøges inden for den moderne innovationsteori (jf. Lundvall, 1992, 3. kapitel, og von Hippel, 1988), genkender vi de mange forskellige roller, som Ramnäs spiller. Virksomheden ses som en stærk bruger, der *formulerer krav*, idet den tvinger sine underleverandører og leverandører af produktionsudstyr til at blive bedre.

Mere eller mindre hele udstyret, der bruges i denne lille kædefabrik, er resultatet af intensive dialoger mellem teknikerne hos Ramnäs og deres maskinleverandører. Eksisterende teknik er blevet ændret og nyt udstyr konstrueret i henhold til disse dialoger. Nogle gange angives de ønskede specifikationer i detaljer, andre gange finder kun en udveksling af ideer sted, og andre gange igen udfører folk fra Ramnäs en del af designet og fremstillingen af udstyret på egen hånd.

Ramnäs har to forskellige profiler i rollen som *stærk producent*. Dels agerer virksomheden som en innovativ *modtager af krav* med kompetence til at føre en dialog med de meget krævende købere (som f.eks. Norsk Hydro) og klassificeringsfirmaer (som f.eks. American Petroleum Institute) fra industrien og udvikle sine produkter og processer i henhold til disse krav om høj kvalitet. Ramnäs' anden producentrolle er at *fremme teknologien*. Ramnäs har faktisk været en af de førende virksomheder til at fremme en højere kvalitet for fortøjningskæder, ligesom virksomheden har været førende i udviklingen af produktdesign og produktionsteknik.

Denne erhvervskompetence er i vidt omfang baseret på *evnen til at absorbere F&U udefra* (jf. "modtagerkompetence" i Eliasson, 1990) samt - og det er ikke helt det samme - en *lokal læreevne* i foretagendet. Men disse evner og aktiviteterne i denne forbindelse identificeres ikke som innovationer, ej heller registreres de i regnskabet som F&U. Det var faktisk sådan, at mange ansatte hos Ramnäs, da de blev interviewet, havde vanskeligt ved at isolere og identificere deres daglige aktiviteter som værdiforøgende innovationer, selv om de havde været direkte involverede i sådanne processer (i henhold til terminologien i denne artikel).

"(...) evnen til at absorbere F&U udefra (...) samt - og det er ikke helt det samme - en lokal læreevne i foretagendet."

"Læreevnen (...) har karakter af at skabe industrielt relevant viden. Dette betyder dels (...) at videnskabelig viden omdannes, og dels at det drejer sig om en læreproces, der er uafhængig af videnskaben."

“Det er vanskeligt at finde noget som helst af “videnskabelig interesse” i denne proces af værdiforøgende innovationer på værkstedsgulvet.”

“Denne form for tilvejebringelse af viden kan forklares som en proces, der bliver økonomisk og håndterlig, fordi det oprindelige udgangspunkt har været godt og præcist.”

“(…) læreenvnen hos Ramnäs har kompenseret for manglen på en grundlæggende erhvervsuddannelse.”

Læreenvnen, der er identificeret i det foregående, har i stort omfang karakter af at *tilvejebringe erhvervsrelevant viden*. Dette omfatter dels, men ikke helt, at *videnskabelig viden omdannes*, og dels at det drejer sig om en *læreproces, der er uafhængig af videnskaben*. Lad mig illustrere det ved nogle eksempler fra denne proces om at *tilvejebringe viden* - som er vores konception af fænomenet - hos Ramnäs.

Den form for viden, der ligger bag materialecertifikaterne, f.eks. fase-diagrammer, der ledsager emneleverancerne fra stålværket, er meget vigtig, men ikke direkte nyttig for de industrielle processer hos Ramnäs. Det der betyder noget ved varmebehandlingen er kädens hastighed gennem den skorstensagtige ovn, temperaturen og dens stabilitet på forskellige niveauer i ovnen og muligheden for at anvende det eksisterende udstyr til at opnå de nødvendige og lovede kvalitetsstandarder.

Interaktionen mellem disse parametre og deres styring, selv under skiftende forhold i omgivelserne, såvel som deres relation til forholdene i den øvrige del af kædeproduktionsprocessen, skal granskes i alle enkeltheder og læres gennem praktisk erfaring.

Håndteringen af stolpen, der traditionelt presses ind i hvert led for at forstærke det og reducere deformationen, når det belastes, giver os en anden illustration i hænde. Korrosion forringer som regel hurtigt stolpens effektivitet og får den oven i købet til at falde ud. Her er et felt, hvor der hersker en skarp kvalitetskonkurrence kædefabrikkerne imellem. Ramnäs har tacklet problemet på fire fronter. For det første ændredes udformningen af stolpens ender, der presses ind i de endnu varme led efter svejsningen. En asymmetrisk form og forskellige størrelser på enderne kompenserer for temperaturforskellen mellem de svejsede og ikke svejsede ledsider. Derigennem opnås en bedre pasning, og risikoen for at stolpen falder ud bliver mindre. For det andet har Ramnäs udviklet en ekspansionsproces, der forlænger den monterede stolpe gennem et yderst koncentreret pres på siden. Ledet udvides, og der opbygges en spænding, der mindskes i forhold til korrosionen på led og stolpe. For det

tredje har Ramnäs forfinet stolpesvejsemetoden, en proces der er teoretisk velkendt, men yderst kompliceret i betragtning af det høj kvalitetsstål i tunge dimensioner, der anvendes. For det fjerde har firmaet udviklet en kæde uden stolper, hvilket nødvendiggør en ny udformning af de enkelte led, for at kræfterne fordeles på en anden måde ved belastning.

Det er vanskeligt at finde noget som helst af “videnskabelig interesse” i denne proces af værdiforøgende innovationer på værkstedsgulvet. Men ved at forbedre sin “simple” proces- og produktviden har Ramnäs hidtil haft held til at beskytte og styrke sin internationale konkurrenceevne.

Læreprocesserne bag dette udviklingsarbejde følger typisk den traditionelle tekniske fremgangsmåde med skridtvis og systematisk variation af parametre. De oprindelige parametre synes at være baseret på den *tavse viden* (jf. Polanyi, 1967, og Janik, 1991), der har udviklet sig blandt arbejdere, teknikere og ingeniører på kædefabrikens værkstedsgulv. Denne form for tilvejebringelse af viden kan forklares som en proces, præget af gentagelser, der bliver økonomisk og håndterlig, fordi det oprindelige udgangspunkt har været godt og præcist. Epistemologisk nærmer denne måde at arbejde på sig, hvad man kan kalde en induktiv metodik, mens deltagerne faktisk har vanskeligt ved at beskrive, hvorfor de fulgte det ene ræsonnement og ikke et andet. I interviewene forklarede de som regel deres kreativitet med “erfaring”. Kun meget lidt af hele denne værdiforøgende innovations-evne og -færdighed er dokumenteret.

Denne erfaring, som mere eller mindre deles af de ansatte hos Ramnäs, forekommer at have systemisk karakter. Sammen opbygger de en præcis viden om udstyrs og käders reaktion og interaktion under produktionen. Produktionsvilkårene er langtfra ideelle. Der er specielle forhold overalt - ovnene opfører sig ikke ens hele tiden, og det gør svejseredskaberne heller ikke. En høj kvalitets stållegering med lavt kulstofindhold kræver f.eks. en meget omhyggelig finindstilling af skæreanlægget (hvor stængerne skæres ud i ledstørrelse) for at opretholde produktiviteten. Rent faktisk er selve forskellen

mellem to charger af "samme" stål kvalitet mange gange nok til, at parametrene, der styrer svejsning og varmebehandling, skal ændres.

Hidtil har læreevnen hos Ramnäs kompen- seret for manglen på en grundlæ- gende erhvervsuddannelse. Nu er der imidlertid tegn på, at der blandt de an- satte er for få, der har den relevante uddannelsesmæssige baggrund til at for- stå og finindstille de mere komplicerede computerbaserede styringssystemer, der løbende installeres overalt på fabrikken.

Erhvervskompetence i lavteknologiske virksomheder - konsekvenser for erhvervsuddannelsen

Det sociale aspekt ved tilvejebringelsen af viden i forskellige kulturer - og van- skelighederne ved udvekslingen af viden kulturer imellem - har været genstand for mange undersøgelser. Allerede i 30'erne hævdede den polske filosof Ludwik Fleck, at et videnskabeligt faktum (og viden i al almindelighed) blev til som et led i en *tænkestil* udstukket blandt medlemmerne af et *tænkekollektiv* (jf. Laestadius, 1992, 2. kapitel). På basis af Flecks tradition har Mary Douglas i sin nylige undersø- gelse af organisationsrelateret tænkemåde udviklet *tænkesætskonceptet* som et red- skab til at forstå de kulturelle rammer el- ler sammenhænge for tilvejebringelse af viden (Douglas, 1986).

Med Douglas' konceptuelle instrumenta- rium kan vi fortolke og beskrive lære- og videnstilvejebringelsesprocesserne hos Ramnäs. Absorptionsevnen er ikke alene et spørgsmål om simpel applikation eller *diffusion* af eksternt producerede F&U- resultater fra stålproducenternes forsk- ningslaboratorier eller svejseteknologiske forskningsinstitutter (jf. Rogers, 1962). Diffusionskonceptet putter faktisk fæno- menet erhvervskompetence i en sort kasse, hvor den bliver beskyttet mod en dybere forståelse (Rosenberg, 1982, 7. kapitel, og Nelson, 1993, 1. kapitel). Ved anvendelsen af diffusionskonceptet for- udsættes det, at viden allerede forefindes, at det væsentlige intellektuelle arbejde er udført, og at det, der mangler, kun er

spredningen. Vores forståelse af absorp- tions- og læreevne er ikke så passiv.

Fra en Fleck/Douglas-synsvinkel er pro- cessen mere en slags konfrontation mel- lem forskellige videnssfærer, dvs. forskel- lige tænkesæt. Det der er et faktum og relevant for det ene tænkesæt, er det ikke for et andet, hvilket gør transformationen fra det ene tænkesæt til det andet til en kognitiv proces - grundlæggende kollek- tiv af karakter - af at lære og lære om igen i en ny sammenhæng. Problemerne, når to kulturer skal kommunikere og in- tegrere viden fra det ene tænkesæt i det andet, er med andre ord store og under- vurderes gerne.

I Ramnäs-eksemplet finder vi en transfor- mation af viden fra det ene tænkesæt, der kunne kaldes "videnskabeligt", til ny vi- den i et andet tænkesæt, der kunne kal- des "industrielt". I den industrielle Ramnäs-kultur har vi endvidere identi- ficeret en stærk endogen læreevne, mere eller mindre uafhængig af videnskaben og sandsynligvis af langt større vigtighed. Denne læreevne synes at have været mere eller mindre uafhængig af skolesystemet.

Konfrontationen mellem forskellige tæn- kesæt forløber måske ikke altid på samme måde. De små skibsværfter på den sven- ske vestkyst er yderst konkurrencedygtige på det internationale marked. Her har jeg (i et mindre, endnu ikke afsluttet pro- jekt) fundet lignende konfrontationer mellem tilvejebringelse af viden på basis af traditionel faglig dygtighed og en mere "moderne" industriel tankegang. I en dissertation konstateredes for nylig dyb- gående kulturelle konfrontationer mellem konstruktions- og produktionsteknikere i den mekaniske industri (Karlson, 1994, s. 158 ff.). Der er også grund til at tro, at en undersøgelse af den farmaceutiske in- dustri ville frembringe et andet billede, hvor videnskaben (den biomedicinske og den kemiske) spiller en vigtigere rolle.

Denne konfrontation mellem tænkesæt kan ændre sig i tidens løb, når betydnin- gen af forskellige former for tænkeforløb forskydes i den industrielle udviklings- proces. Resultatet af konfrontations- processen, og kun i et mindre omfang graden af "videnskabeliggørelse", lægger grunden til erhvervskompetencen. Kon- kurrenceevne og fremragende præstatio-

"I Ramnäs-eksemplet finder vi en omdannelse af viden fra det ene tænkesæt, der kunne kaldes "videnskabeligt", til ny viden i et andet tænkesæt, der kunne kaldes "industrielt"."

"Resultatet af konfronta- tionsprocessen (tænkesæt imellem), og kun i et mindre omfang graden af "viden- skabeliggørelse", lægger grunden til erhvervskom- petencen."

"Vi kan ikke postulere a priori, at der er en nøje sammenhæng mellem stor F&U-intensitet og stor erhvervskompetence."

“Erhvervsuddannelsessystemerne kan med andre ord dels overføre, udvikle og konfrontere erhvervs erfaring fra forskellige virksomheder, dels konfrontere denne erhvervsrettede viden med det videnskabelige tænkesæt.”

“Industrien lever af praktikere og praktiske problemløbere med et vidensgrundlag, der er relateret til en specifik industriel kontekst, og kun lejlighedsvis af den dybe og generelle videnskabelige forståelse.”

ner kan således opnås både i industrier, der karakteriseres af stor F&U-intensitet, og industrier med lav F&U-intensitet - i unge industrier såvel som i de mere etablerede, og i forbindelse med både “gamle” teknikker som kædeproduktion og med “ny” teknik. Vi kan ikke postulere a priori, at der er en nøje sammenhæng mellem stor F&U-intensitet og stor erhvervskompetence.

I sammenligning med mange andre industrielle aktiviteter som produktion af papir og papirmasse (der også klassificeres som lav- eller mellemteknologisk) og flyproduktion (klassificeret som højteknologisk) er fremstillingen af kæder enkel og lidet sofistikeret. Men alligevel, ser man på detaljerne, så frembyder den en kompleksitet der, når den beherskes, gør produktionsprocessen og selve produktet vanskeligt at efterligne.

Kompleksiteten manifesterer sig på forskellige niveauer. I Ramnäs har vi fundet den mere eller mindre på værkstedsgulvet, i en hel række værdiforøgende innovationer. I andre industrier kunne man forestille sig, at kompleksitet af betydning for erhvervskompetencen findes på andre niveauer. F.eks. kan der i forbindelse med fremstilling af fly identificeres *integrerede produktionssystemer*, hvis vedligeholdelse nødvendiggør en høj grad af koordinerende kompetence i virksomheden (jf. Eliasson, 1994). Men ikke engang dette er det samme som F&U.

I procesindustrien har en netop gennemført grundig undersøgelse af, hvordan betjeningsmandskabet i et olieraffinaderi og en papirmassefabrik udfører deres opgaver, afdækket en professionalisme, en systemviden og en “operatørstilde”, der dels er uafhængig af videnskabeligt baseret viden, men samtidig er kompetent nok til at finindstille højt computeriserede og komplekse produktionsprocesser (Perby, 1995).

Vi har i denne studie vist, at en stor del af tilvejebringelsen af viden i et lavteknologisk firma - selv et udpræget konkurrencedygtigt af slagsen - er mere eller mindre uafhængig af videnskaben. Der findes industrielle traditioner og en tilvejebringelse af ikke-triviell viden af betydning for konkurrenceevnen, som vi har kaldt erhvervskompetence. Denne

erhvervskompetence vokser og udvikler sig i specifikke industrielle områder og virksomheder. Den overleveres fra den ene generation af arbejdere til den næste. Ofte - om end Ramnäs ikke er noget godt eksempel for det - tilvejebringes og overføres kompetencen også traditionelt i en erhvervsuddannelse og på værkstedsskoler i nabolaget. Erhvervsuddannelsessystemerne kan med andre ord dels overføre, udvikle og konfrontere erhvervs erfaring fra forskellige virksomheder, dels konfrontere denne erhvervsrettede viden med det videnskabelige tænkesæt.

I overensstemmelse med V&T-perspektivet lægges der - i disse tider med skarp international konkurrence - stor vægt på videnskaben i alle erhvervsskoler og erhvervsuddannelsers læseplaner. Selvfølgelig skal alle mennesker, der arbejder i industrien, råde over grundlæggende kundskaber i de relevante videnskabelige discipliner - min undersøgelse viste rent faktisk, at det teoretiske grundlag hos Ramnäs i dag sandsynligvis er for snævert.

Man kunne sige, at en højt uddannet arbejdsstyrke - som Ramnäs ikke råder over - generelt set vil have nemmere ved at overføre sin kompetence til nye processer og produkter. Ramnäs opviser en fremragende formåen i forbindelse med en meget specialiseret form for tung svejsning og tungt smedearbejde. Hvis der sker en udvikling væk fra flydende boreplatforme i olieindustrien, eller hvis fortøjningsteknologien erstatter kæder med wire og syntetiske fibre, vil den meget specialiserede erhvervskompetence hos Ramnäs være truet.

Man kunne også sige - det har vi i en anden sammenhæng vist i 16 case-studies (hovedsagelig i mellem- og lavteknologiske firmaer) - at der findes et stort potentiel for kreativitet og læring, der kan mobiliseres selv blandt lavt uddannede arbejdstagere i traditionelle industrier. Det synes navnlig at være tilfældet, når uddannelse kombineres med omfattende forandringer i tilrettelæggelsen af produktionen, f.eks. når der etableres grupper omkring kollektive opgaver, mens antallet af arbejdsledere reduceres drastisk (Hamngren, Laestadius og Odhnoff, 1995).

Men problemet er, hvorvidt den nuværende “videnskabeliggørelse” af erhvervs-

uddannelsen negligerer disse former for tilvejebringelse af viden og erhvervskompetence, som analyseres i denne artikel. Udfordringen, som erhvervsuddannelsesprogrammer på lavere og mellemniveau i den nuværende omstrukturingsfase står overfor, er at håndtere og udvikle konfrontationen mellem "de to kulturer", som videnskabelige kundskaber og erhvervskompetence udgør. Denne udfordring er allerede præciseret for nogle år siden i den velkendte studie *Made in America* (Dertouzos, 1989, s. 77 ff.).

For at forblive konkurrencedygtig er det vigtigt ikke at ofre traditioner for industriel kreativitet, innovativ styrke, praktiske færdigheder, faglig dygtighed og virksomhedsrelaterede kundskaber på videnskabens alter. Industrien lever af praktikere og praktiske problemløsere med et vidensgrundlag, der er relateret til en specifik industriel kontekst, og kun lejlighedsvis af den dybe og generelle videnskabelige forståelse. De tekniske universiteter står faktisk over for den samme udfordring.

Litteraturhenvisninger

Dertouzos, Lester, og Solow (1989): *Made in America*. The MIT Press, Cambridge, Mass. og London.

Douglas, M. (1986): *How Institutions Think*. Syracuse U.P., Syracuse, N.Y.

Eliasson, G. (1990): "The Firm as a Competent Team", *Journal of Economic Behaviour and Organization*, bind 13, nr. 3, juni, s. 275-298.

Eliasson, G. (1994): "General purpose technologies, industrial competence and economic growth", mimeo, INDEK, Kungl. Tekn. Högskolan, Stockholm.

Hamngren, I., Laestadius, S., og Odhnoff, J. (1995): *Effektivare produktion*. INDEK, Kungl. Tekn. Högskolan (TRITA-IEO R 1995:3 og 8), Stockholm.

Hippel, E. von (1988): *The Sources of Innovation*. Oxford Univ. Press, New York og Oxford.

Janik, A. (1991): *Cordelias tystnad*. Carlssons, Stockholm.

Karlson, B. (1994): *Product Design - Towards a New Conceptualization of the Design Process*. Diss., INDEK, Kungl. Tekn. Högskolan (TRITA-IEO R 1994:1), Stockholm.

Laestadius, S. (1980): *Produktion utan gränser*. Sekretariatet för framtidsstudier, Stockholm.

Laestadius, S. (1992): *Arbetsdelningens dynamik*. Arkiv, Lund.

Laestadius, S. (1994): *Ramnäs Ankarkätting AB - världsledande tillverkare av avancerad lågteknologi*. Forskningsrapport, INDEK, Kungl. Tekn. Högskolan (TRITA-IEO R 1994:2), Stockholm.

Lundvall, B.-Å., udg. (1992): *National Systems of Innovation*. Pinter Publ., London og New York.

Perby, M.-L. (1995): Vad gör en operatör? Endelig diss., manus, i INDEK, Kungl. Tekn. Högskolan, under udgivelse.

Nelson, R., udg. (1993): *National Innovation Systems - A Comparative Analysis*. Oxford U.P., Oxford og New York.

Polanyi, M. (1967): *The Tacit Dimension*. Anchor Books, New York.

Rogers, E. (1962): *Diffusion of Innovations*. The Free Press, New York.

Rosenberg, N. (1982): *Inside the Black Box: Technology and Economics*. Cambridge U.P., Cambridge.

Vernon, R. (1966): "International Investment and International Trade in the Product Cycle", *The Quarterly Journal of Economics*, bind 80, s. 190-207.

John H. Bishop

leder af afdelingen for Advanced Human Resource Studies ved staten New Yorks School of Industrial and Labor Relations, Cornell University, hvortil han kom i 1986. Forud herfor var han leder af Center for Research on Youth Employability og assisterende forskningsleder ved National Center for Research in Vocational Education. Han har afgivet en lang række udtalelser i udvalgt i Den Amerikanske Kongres.

Artiklen behandler spørgsmålet om, hvorvidt elever, der klarer sig dårligt i skolen og forlader den tidligt, skal kunne vælge og gennemgå en erhvervsfaglig uddannelse i de sidste skoleår. Det til grundliggende forskningsmateriale viser, at produktivitet for de fleste stillingers vedkommende afhænger direkte af dels sociale kvalifikationer (som god arbejdsmoral og menneskelige kvalifikationer) dels kognitive kvalifikationer, som er stillings- og beskæftigelsestypiske, men derimod ikke af læse-, skrive- og regnefærdighed.

Det hurtige tempo, hvori personaleudskiftning og kvalifikationsforældelse nu foregår, har ikke forringet værdien af skolens erhvervsuddannelser, men tværtimod forøget den. Når erhvervede kvalifikationer forældes hurtigere, betyder det, at man hyppigere må lære nye. Det indebærer rent generelt et større behov for erhvervsuddannelse, ikke et mindre. Den større personaleudskiftning har medført, at arbejdsgiverne er blevet forsigtigere med at ansætte ukvalificerede til oplæring; følgelig har behovet for skolernes erhvervsuddannelse aldrig været større end nu.

Erhvervsuddannelse og udsatte unge i USA

Unge amerikanere med dårlig skoleuddannelse har meget svært ved at finde fast arbejde med uddannelses- og forfremmelsesmuligheder. I oktober 1994 var kun 43 % af dem, der året forinden havde forladt high school uden afsluttende eksamen, i arbejde. Blandt sidste forårs dimittender, der ikke fortsatte på college, havde kun 64 % arbejde (BLS 1995). De, der fik arbejde, accepterede stillinger, der aflønnedes med 10 - 15 % mindre end i 1980.

Der må investeres mere i den menneskelige kapital, som disse mennesker repræsenterer. Men hvilken undervisning og uddannelse bør have forrang: Den almene eller den erhvervsrettede? I The Economist af 12. marts 1994 gøres det synspunkt gældende, at erhvervsrettet uddannelse bør vige pladsen til fordel for almenuddannelse.

Nationaløkonomer har længe delt den anskuelse, at almenuddannelse giver større udbytte end erhvervsuddannelse, fordi almenviden kan bruges overalt, medens faglige kvalifikationer tit kun kan udnyttes i bestemte stillinger. I dag gælder det mere end nogen sinde, da arbejdspladserne ikke er så sikre som tidligere, tjenesteydelsessektoren vokser, de faglige kvalifikations levetid forkortes, samtidig med at arbejdsmarkedet i højere grad honorerer evne til at omgås mennesker og til at behandle data.

Denne vurdering bygger imidlertid på tre fejlagtige præmisser:

- ☐ *Almenuddannelse er en god erstatning for faglige kvalifikationer*
- ☐ *Hurtigere kvalifikationsforældelse har mindsket erhvervsuddannelsernes lønsomhed*
- ☐ *Hurtigere personaleudskiftning har formindsket lønsomheden af skolerne erhvervsforberedelse.*

Lad os se på, hvad forskningsresultaterne siger om disse tre punkter.

Beviset på faglige kvalifikations betydning

I de fleste stillinger hænger præstationerne direkte sammen med de menneskelige egenskaber (god arbejdsmoral og omgængelighed) og med de kognitive kvalifikationer, der er beskæftigelsestypiske, men ikke med læse-, skrive- og regnefærdighed. Spørger man små og mellemstore arbejdsgivere, som er dem, der skaber flest arbejdspladser i Amerika, hvilke kvalifikationer de søger, når de ansætter folk, nævner de god arbejdsmoral og faglige kvalifikationer forud for læse- og regnefærdighed. I 1987 spurgte man de indehavere af små og mellemstore virksomheder, der er medlemmer af National Federation of Independent Business (NFIB) om, hvilke kvalifikationer der spiller den største rolle ved personaleudvælgelse.¹⁾ 40 % satte "(har allerede)

faglige kvalifikationer" på førstepladsen og yderligere 14 % på andenpladsen (se tabel 1). Omvendt var der kun 6 % af de amerikanske arbejdsgivere, der satte læsning, skrivning, regning og evne til at tænke logisk på førstepladsen, og yderligere 14 % satte dem på andenpladsen. Ledelsesevner og omgængelighed lå også sjældent i spidsen. Nærmest på faglige kvalifikationer kom arbejdsmoral, som af 29 % af de adspurgte virksomheder ansås for vigtigst og af 36 % som næstvigtigst. Kun 3 % af arbejdsgiverne satte denne egenskab på 5. eller 6. pladsen. Det er indlysende, at god arbejdsmoral er et vigtigt ansættelseskriterium for praktisk talt enhver stilling.

Der er større uenighed om værdien af alerede erhvervede faglige kvalifikationer. For 20 % af stillingernes vedkommende kom tidligere erhvervede faglige kvalifikationer på 5. eller 6. pladsen. Det var

fortrinsvis stillinger, der ikke krævede særlige kvalifikationer som service-, kontor- og salgspersonale. For disse lavtlønnede stillingers vedkommende kom arbejdsmoral som nr. 1, medens "evne til at tilegne sig nye faglige kvalifikationer" kom på andenpladsen og "tidligere erhvervede faglige kvalifikationer" på tredjepladsen. "Læsning, skrivning, regning og logisk tænkning" kom på sidstepladsen for de højere kvalificerede og næstsiddst for de mindre kvalificerede stillingers vedkommende (Bishop 1995).

Amerikanske *high school*-dimittender, som er gode til læsning, skrivning og regning, får ikke bedre arbejde end deres mindre dygtige jævnaldrende i årene umiddelbart efter eksamen (Bishop 1992). De bedste stillinger får fortrinsvis de dimittender, der valgte erhvervsrettede fag og/eller havde deltidsarbejde i skoletiden (Bishop 1995).

Succes på arbejdspladsen

Hvilke kvalifikationer giver løfte om succes på arbejdspladsen, når den først er fundet? NBFU-undersøgelsen siger også noget om det. Virksomhedsindehaverne gav indberetning om forudsætninger og arbejdsresultater for to ansatte (A og B), der for nylig havde beklædt samme stilling.²⁾ Når de to ansatte havde været på virksomheden i mindst et år, skulle arbejdsgiverne besvare følgende spørgsmål: "Hvilken af de to ansatte (A eller B) var bedst egnet på følgende punkter: "Faglige kvalifikationer", "evne til at tilegne sig nye faglige eller beskæftigelsesmæssige kvalifikationer", "arbejdsmoral og -holdning", "menneskelige egenskaber (samarbejde, optræden etc.)", "lederevner (tilrettelægge, instruere og motivere andre)" og under ét "læsning, skrivning, regning og logisk tænkning". Virksomhedsindehaverne skulle vurdere, om A var "meget bedre", "bedre" eller "lige så god som" B eller om B var "bedre" eller "meget bedre" end A. Da virksomhederne var små, kendte indehaverne hver enkelt, så bedømmelserne var sandsynligvis ret gode. I de fleste tilfælde havde indehaverne indtrykket af, at der var stor forskel på de ansattes kvalifikationer. I 78 % af besvarelsene ansås den ene ansattes faglige kvalifikationer for at være "bedre" eller "meget bedre" end den anden. Læsning, skrivning, regning og logisk tænkning vurderedes forskelligt i

Tabel 1: Efterspurgte kvalifikationer ved ansættelse

	Pct. på plads			Gennemsnitsplacering efter kvalifikation	
	nr.1	nr.2	nr.5 og 6	høj	lav
Arbejdserfaring (har allerede)	40	14	20	2,36	3,01
Evne til at erhverve ny arbejdserfaring	15	26	13	2,96	2,84
Arbejdsmoral og -holdning (bestræber sig ihærdigt; begejstring, præcision)	29	36	3	2,30	2,20
Menneskelige kvalifikationer (samarbejdsevne, fremtoning, omgængelighed)	9	15	33	3,79	3,49
Lederevner (organisationssans, lære fra sig, motivere andre, problemløsning)	1	2	54	5,16	5,33
Læse-, skrive- og regnefærdighed, logisk tænkning	6	13	39	5,65	3,83

58 % af svarene. I almindelighed var det således, at de personer, der placerede sig godt i én henseende, også placerede sig godt i andre henseender.

Hvilken egenskab, der bidrog mest til de generelle præstationer i stillingen, bestemtes på grundlag af begyndelsesløn, nuværende løn (eller seneste løn) samt generel vurdering af A og B's relative præstationsniveau og placering inden for hver af de seks forskellige kvalifikationer under hensyntagen til køn, etnisk tilhørsforhold og ægtestand. Oplysning om løn og præstationer på interviewtidspunktet, som gennemgående lå omkring et år efter ansættelsen. For afgåede ansatte gjaldt oplysningerne om præstationer de "to uger før afgang fra virksomheden" og lønoplysningerne niveauet på "afgangstidspunktet". Samtlige resultater fremgår af fig. 1. Søjlerne i fig. 1 viser den procentvise forskel i løn eller præstation, der følger af, at den ene ansatte er meget bedre end den anden ud fra et af de seks kvalifikationskriterier, medens andre kriterier som ansættelse, etnisk tilhørsforhold, køn og ægteskabelig stilling forbliver konstante.

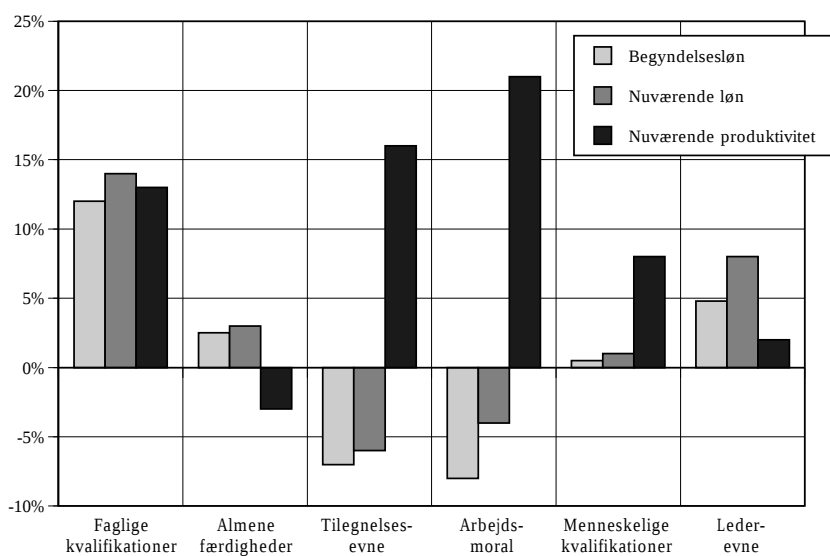
Tilbagevirkende vurderinger af relative faglige kvalifikationer, tilegnelsesevne,

1) De 500 000 medlemmer af National Federation of Independent Business (NFIB) blev opdelt efter beskæftigelse og store firmaer sprunget over. Lønnede ledere af store aktieselskabers filialer kan ikke blive medlemmer af NFIB, så prøven omfatter ikke oplysninger om ansættelsesresultaterne i store virksomheder med mange filialer. Et firesiders spørgeskema udsendtes til ca. 11 000 virksomheder og efter udsendelse af tre påmindelser forelå der i alt 2 599 svar. Undersøgelsen koncentrerer sig om én bestemt stilling, nemlig den hvortil arbejdsgiveren havde ansat flest folk i løbet af de sidste to eller tre år.

2) Efter en række almene spørgsmål om stillingens art og de egenskaber, der stilledes krav om ved stillingens besættelse, skulle lederen udvælge to personer, der var blevet ansat til den pågældende stilling, og besvare alle fremtidige spørgsmål med henvisning til de samme to personer. Udvalgesen fandt sted på grundlag af følgende spørgsmål: "Tænk på den sidste person Deres virksomhed ansatte til den pågældende stilling (X) før august 1986, **uanset om den pågældende stadig er ansat i virksomheden**. Betegn denne person A. Den person, der ansattes til stillingen X umiddelbart for A, betegnes B. Undgå at benytte genansatte i undersøgelsen." Der indgik mere eller mindre fuldstændige oplysninger om 1624 A- og 1403 B-personer.

Figur 1: Forskellige kvalifikationer indflydelse på løn og produktivitet

arbejdsmoral og menneskelige kvalifikationer hang nøje sammen med den relative globale vurdering af præstationerne efter ca. et års ansættelse (den sorte søjle i fig. 1). Arbejdsgivervurderingen af en ansats almene færdigheder og lederevner havde derimod ingen indflydelse på den generelle vurdering af arbejdspræstationerne. Ved konstant befolkningsudvikling og arbejdsgivervurdering af andre egenskaber skønnedes arbejdere, der ansås for at have "meget bedre" faglige kvalifikationer, at præstere 10,7 % mere efter et års ansættelse.

Faglige kvalifikations indflydelse på de relative lønsatser er endnu mere slående. **Faglige kvalifikationer var det eneste, der havde betydelig positiv indflydelse på de relative lønsatser.** Arbejdere, der ansås for at være "meget bedre" med hensyn til faglige kvalifikationer, begyndte med 12 % højere løn og tjente 14 % mere efter et års tids ansættelse.

Almen kunnen havde ingen væsentlig indflydelse på lønnen. Menneskelige kvalifikationer heller ikke. Lederevner havde en beskedent positiv indflydelse på lønnen og til at begynde med også på præstationerne, men ikke på præstationerne efter et års forløb. De to egenskaber, der havde størst indflydelse på præstationerne efter et års forløb - arbejdsmoral og evne til at tilegne sig nye faglige og arbejdsmæssige kvalifikationer -

havde tydelig **negativ** indflydelse på aflønningen (Bishop 1995).

Sammenhængen mellem arbejds-erfaring og arbejdspræstationer

En tredje måde til vurdering af de faglige kvalifikations betydning er at måle dem direkte og dernæst undersøge deres sammenhæng med arbejdspræstationerne i almindelighed. Interimsanalyser af i hundredevis af empiriske gyldighedsstudier har vist, at veludformede skriftlige prøver af arbejds-erfaringen er gode til at forudsige præstationerne i stillingen. Dunnettes interimsanalyse (1972) af 262 faglige kompetencetests viste, at disses gennemsnitlige grad af overensstemmelse med arbejdsformændenes bedømmelse lå 0,51 % over alle andre forudsigelsesredskaber, herunder prøver i almen læse- og regnefærdighed. Vineberg og Joyners interimsanalyse (1982) af militære studier kom til lignende konklusioner. Prøver til vurdering af arbejds-erfaring er også væsentligt bedre til forudsigelse af de generelle præstationer i stillingen end måling af de personlighedstræk, der knytter sig til god arbejdsmoral (Leatta Hough 1988).

Når skriftlige prøver i de faglige kvalifikationer, der kræves for besættelse af en stilling, konkurrerer med prøver i læsning og regning af hensyn til den tilsynsførendes bedømmelse af præstationerne, er det udelukkende de skriftlige prøver i faglig kunnen, der siger noget, da prøverne i læsning og regning intet siger. Hvis den anslåede præstation for en prøve af en stillings kritiske opgaver er målet for stillingens præstationer, så er betakoefficienten for kvalifikationsprøven to til fire gange større end betakoefficienten for en kombination af grundlæggende færdigheder (Hunter 1983).

Sammenfattende kan det siges, at præstationerne i næsten alle stillinger *direkte* hidrører fra arbejdsmoral og menneskelige egenskaber, som er generelle, og fra kognitive kvalifikationer, der er typiske for stillingen, beskæftigelsen eller branchen, men derimod ikke fra læse-, skrive- og regnefærdighed. **Læse- og regnefærdighed bidrager til produktiviteten ved at gøre det lettere for den ansatte at tilegne sig stillingstypiske og direkte produktive færdigheder. Da**

betydelige forbedringer af evnen til at udføre arbejdet er nemmere at opnå end tilsvarende fremskridt i læse- og regnefærdighed, er beskæftigelsestypisk uddannelse i høj grad ønskelig, hvis det er sandsynligt, at eleven vil udnytte sin kunnen til at arbejde i det pågældende eller et dermed nært beslægtet fag.

Kvalifikationsforældelse og uddannelsesbehov

Nu til dags forældes kvalifikationer hurtigere end tidligere. Men hvis man tror, at det er ensbetydende med mindre behov for erhvervsfaglig uddannelse, så tager man grundigt fejl. Forældede faglige kvalifikationer skal erstattes af nye faglige kvalifikationer. Når kvalifikationer forældes hurtigere, må man også tilegne sig nye kvalifikationer i hurtigere tempo. Det medfører et større generelt behov for erhvervsuddannelse og ikke et mindre.

Kvalifikationsforældelse forekommer hyppigst inden for områder, der er i hastig udvikling som f.eks. edb. Det er da også inden for disse, at kvalifikationsforbedring honoreres bedst. Ansatte, der benytter computer på deres arbejdsplads, får 10 % højere løn end dem, der ikke gør det, selv om branche og beskæftigelse er de samme. Alan Krugers (1993) undersøgelse om vikarbureauer viser, at de fleste tilbyder gratis uddannelse i tekstbehandling til dem, der søger midlertidigt kontorarbejde gennem bureau. Han konkluderer, at "når vikarbureauer mener, at det kan betale sig at give de anviste personer edb-uddannelse, så er det tegn på, at der er gode penge at tjene med edb-kvalifikationer (1993, side 47)."

Hurtig kvalifikationsforældelse er ensbetydende med en kort afskrivningsperiode, men også med et beskedent udbud af arbejdskraft med de nye kvalifikationer, fordi de tidligere uddannede ikke har disse. Derfor kan de, der har deltaget i kursus i det sidste nye, tilbyde en mangelfuld, og det honoreres godt. Arbejdsmarkedet reagerer på den hastighed, hvor med kvalifikationer forældes, ved at betale mere for de nye kvalifikationer.

Personaleudskiftning og tilskyndelser til at give uddannelse

Imødekommer arbejdsgiverne fuldt ud behovet for regelmæssig uddannelse? Næppe. Hurtig udskiftning modvirker i høj grad arbejdsgivernes lyst til at investere i uddannelse. I Amerika er der i løbet af de sidste 25 år sket en forøgelse af den hastighed, hvormed arbejdskraften udskiftes, hvilket har gjort det dyrere for virksomhederne af uddanne folk. Den procentvise andel af dem, der har været ansat i samme virksomhed i mindre end 25 måneder, steg fra 28 % i 1968 til 40 % i 1978, og den har holdt sig på et højt niveau lige siden. Mænds gennemsnitlige ansættelsestid faldt med 5 % fra 1963 til 1981 (ved konstant aldersfordeling) og faldt herefter yderligere med 8 % fra 1983 til 1987 (Bishop 1995).

The Economist nævner den høje udskiftningsprocent som berettigelse for at skære ned på skolernes erhvervsforberedelse. Igen i dette tilfælde har bladet taget grundigt fejl. Samfundets udbytte af erhvervsuddannelserne påvirkes af **ændringerne i beskæftigelsen**, ikke af udskiftningen på arbejdspladserne. Beskæftigelsesmobiliteten i USA er gået i den modsatte retning af arbejdspladsmobiliteten. Beskæftigelsesmobiliteten faldt med 13 % til 20 % fra 1978 til 1987 (Markey og Parks 1989), hvilket har forøget samfundets udbytte af erhvervsuddannelserne. Den større personaleudskiftning har formindsket arbejdsgivernes interesse for at finansiere uddannelse, og derfor har behovet for skolernes erhvervsuddannelse aldrig være større end nu.

Burde skolerne ophøre med at tilbyde uddannelse i beskæftigelsesspecifikke kvalifikationer?

Amerikanske arbejdere ville være bedre stillet, hvis arbejdsgiverne overtog en større del af skolernes erhvervsuddannelse. Når arbejdsgivere uddanner, har uddannelsesudgifterne tendens til at falde og præstationsforbedringerne tendens til at blive store og omgående. Der er stor

"... præstationerne (hidrører) i næsten alle stillinger direkte (...) fra arbejdsmoral og menneskelige egenskaber, som er generelle, og fra kognitive kvalifikationer, der er typiske for stillingen, beskæftigelsen eller branchen, men ikke fra læse-, skrive- og regnefærdighed."

“Den større personaleudskiftning har formindsket arbejdsgivernes interesse for at finansiere uddannelse, og derfor har behovet for skolernes erhvervsuddannelse aldrig være større end nu.”

sandsynlighed for, at den uddannede vil udnytte uddannelsen på sin arbejdsplads og blive honoreret derfor. Tilskyndelserne til at holde udgifterne nede (herunder lønnen i uddannelsestiden), til at vælge effektive uddannere og uddannelsesstrategier samt til at tilegne sig det nye stof er omfattende og velafstemte.

Størstedelen af udgifterne til uddannelserne i arbejdsgivernes regi afholdes af arbejdsgiverne selv; ikke af de ansatte i form af lavere løn under uddannelsen (Bishop 1994). Alligevel opnår deltagerne betydelige lønforbedringer efter en sådan uddannelse. Denne uddannelse er en virkelig stor fordel for den ansatte. Summen af uddannelsesudbyttet for arbejdsgivere, arbejdstagere og samfundet i det hele taget er ret betydelig i forhold til de sociale udgifter (Bishop 1995).

Problemet med uddannelsen på virksomhederne er, at der er for lidt af den.

Den, der drager størst fordel af uddannelsen - den ansatte - får tit for lidt oplysning om omkostninger og udbytte, manglende ressourcer og den adgang til kapitalmarkederne, som er nødvendig for at betale for den. Arbejdsgiverne betaler størsteparten af udgifterne til den uddannelse, der gives på arbejdspladserne; men en stor del af udbyttet af denne uddannelse kommer andre til gode - nemlig arbejdstageren og dennes fremtidige arbejdsgivere (Bishop 1994). Da deltagerne sædvanligvis får løn under uddannelsen, og der hyppigt er lige så mange uddannede, som der er deltagere, bliver omkostningerne pr. uddannelsestime meget høje. Det høje omkostningsniveau skyldes også tit, at de fleste arbejdsgivere er for små til at opnå besparelser ved at give specialiseret uddannelse i større stil. I almindelighed ydes der heller ingen offentlig støtte til den uddannelse, arbejdsgiverne præsterer.

Da udgiften for hver times erhvervsuddannelse, der ydes, er meget høj for arbejdsgiverne, prøver de ganske naturligt på at få andre - skoler eller andre arbejdsgivere - til at påtage sig opgaven. De fortrækker at ansætte allerede uddannede arbejdere med erfaring. Kan de ikke finde denne arbejdskraft, antager de pårørende eller venner og bekendte til uddannelsespladserne for at reducere udskiftningen og opfylde deres familiære forpligtelser.

Det er selvfølgelig ensbetydende med, at unge mennesker, der ikke tilhører samfundskredse, der omfatter indehavere eller ledere af små og mellemstore virksomheder, er ude af stand til at få foden indenfor. Da udgifterne er høje og personaleudskiftningen stor, følger de fleste amerikanske arbejdsgivere den strategi kun i strengt fornødent omfang at uddanne i det, der skal til for at klare det pågældende arbejde. Uddannelse iværksættes kun, når det kan påregnes, at den giver hurtigt og meget stort udbytte.

Når arbejdsgiverne beslutter sig til at investere i uddannelse, sammenligner de de udgifter, de påtager sig, med den øgede produktivitet hos de arbejdere, der forventes at forblive på virksomheden. Fordelene deraf for andre arbejdsgivere eller for arbejdstageren tæller ikke med i beregningen. Det uvægerlige resultat deraf bliver (ud fra et samfundssynspunkt), at virksomhederne investerer for lidt i uddannelse til forbedring af de almene færdigheder.

Hvad ville der ske, hvis uddannelse på skoler afskaffedes?

Hvis skolerne trak sig tilbage fra det erhvervsrettede uddannelsesmarked, ville arbejdsgiverne stå som eneleverandører af egentlig erhvervsuddannelse. Da afgangsprocenten er høj i de fleste amerikanske virksomheder, vil arbejdsgiverne ikke påtage sig denne opgave uden en eller anden form for tilskyndelse. Staten kunne give uddannelsesstøtte, men en sådan ordning ville blive vanskelig at forvalte og sandsynligvis komme til at koste endnu mere end den nuværende erhvervsuddannelse på skoler. Uden omfattende støtte til virksomhedernes uddannelse, vil der blive mangel på faglært arbejdskraft, og faglige kvalifikationer, der tidligere erhvervedes på skole, vil blive honoreret med højere løn. Uden umiddelbart anvendelige kvalifikationer vil skoledimittenderne få svært ved at finde arbejde og følgelig blive tvunget til at acceptere lavere lønninger. Nogle arbejdsgivere vil da gå over til at bruge mindre kvalificeret arbejdskraft i stedet for faglært, som er blevet for dyr, og dermed vil kvaliteten af deres varer eller tjenesteydelser forringes. Andre igen vil gå over til at bruge maskiner i stedet for personale, eller de vil få arbejdere i lavtlønslande til at ud-

føre det (f.eks. er mange amerikanske virksomheder gået over til at lade edb-programmer lave af deres egne filialer i Bulgarien, Rusland og Indien). Måske vil knapheden på faglært arbejdskraft blive så alvorlig og lønforskellen mellem ufaglærte og faglærte så stor, at arbejdsgiverne vil mene, at det nu er blevet lønnende for dem at give erhvervsuddannelse. Men under disse omstændigheder vil samfundet have færre faglærte arbejdere, en lavere levestandard og en mere ulige indkomstfordeling.

Resumé: Eksemplet i *The Economist* er snarere lavet for almen end for erhvervsrettet uddannelse på *a priori*-grundlag. *A priori*-argumentet er imidlertid ikke overbevisende. I samfund med stor arbejdspladsudskiftning som USA kan arbejdsgiverne ikke forventes at ville påtage sig alle udgifterne til erhvervsuddannelse. Skoler af forskellig art må nødvendigvis udgøre en del af erhvervsuddannelses-systemet.

Men det er ikke nogen nem opgave at udvikle et effektivt erhvervsuddannelses-system. Kvalifikationernes hurtige forældelse gør det vanskeligere at holde læseplaner, materiel og lærerpersonale på højde med den nyeste udvikling. Efter afsluttet uddannelse kan (eller vil) dimittenderne hyppigt ikke arbejde inden for det fag, de har uddannet sig til. Det er åbenbart den pris, man må betale for at lade deltagerne selv vælge hvilket fag, de ønsker at uddanne sig til frem for at lade arbejdsgiverne vælge, hvem der skal uddannes, som det forekommer inden for visse lærlingssystemer. Er prisen derfor for høj? Hvor gode er de amerikanske erhvervsuddannelsesprogrammer som forberedelse af unge til faglært arbejde? Og i særdeleshed: Hvor gode er de for udsatte unge?

Hvor effektive er de amerikanske erhvervsskoler og tekniske skoler/colleges?

Hvad har forskningsresultaterne lært os om amerikansk erhvervsuddannelses effektivitet? Sammenfatningen af forskningsarbejdet på området er formuleret som otte spørgsmål. Disse spørgsmål med tilhørende svar følger nedenfor:

a) Mindsker erhvervsforberedelse på high school (9. til 12. skoleår) antallet af dropouts blandt udsatte unge?

JA. Kuliks litteraturgennemgang (1994) kommer til det resultat, at muligheden for at få erhvervsuddannelse mindske antallet af elever, der forlader skolen uden afsluttende eksamen.

b) Hvor store er de økonomiske fordele af erhvervsuddannelse efter sekundærtrinnet?

I 1992 tjente 25- til 34-årige fuldtidsbeskæftigede med kort (toårig) erhvervsuddannelse fra 21 til 28 % mere end *high school*-dimittender. Elever, der havde nogle års *college*-undervisning bag sig, men ingen eksamen, tjente fra 14 til 15 % mere end *high school*-dimittender (1993-tællingen fra US Bureau of the Census, tabel 30). Den procentvise betydning var generelt større for farvede og kvinder end for hvide mænd. 70 % af *associate degrees* (kortvarige studier) og 98 % af andre *non-baccalaureate*-diplomer (afsluttede uddannelser på under tre år) var erhvervsrettede (NCES³⁾ 1993, side 245). Personer, der oplyser, at en toårig *college*-uddannelse skaffede dem adgang til deres nuværende stilling, tjente i 1991 13 % mere end andre med tilsvarende uddannelse, ansættelse og arbejds erfaring (Bowers and Swaim 1992).

c) Hvor stort er udbyttet af offentlige erhvervsuddannelsesprogrammer for elever, der afbryder high school, og for andre økonomisk dårligt stillede unge?

Gode oplysninger om offentlige uddannelsesprogrammers betydning for elever under 22 år, der afbrød deres uddannelse, hidrører fra studier af meget tilfældighedspræget udformning. I den 2½-årige opfølgingsperiode tjente unge mænd, der havde afsonet en straf forud for påbegyndelsen af JTPA-uddannelsen⁴⁾, 6 800 USD mindre end arrestanter, der vilkårligt udpegedes til ikke at gennemgå JTPA-uddannelsen. Tilskudsberettiget uddannelse på arbejdspladsen formindskede indkomsten for personer med uplettet fortid med 578 USD for kvinder og 3 012 USD for mænd. Det eneste positive, der kunne konstateres for JTPA-deltagere, var en 9 %'s indtægtsstigning for kvinder, der

“Da udgifterne er høje og personaleudskiftningen stor, følger de fleste amerikanske arbejdsgivere den strategi kun i strengt fornødent omfang at uddanne i det, der skal til for at klare det pågældende arbejde.”

“Kvalifikationernes hurtige forældelse gør det vanskeligere at holde læseplaner, materiel og lærerpersonale på højde med den nyeste udvikling.”

3) NCES: National Center for Education Statistics

4) JTPA: Job Training Partnership Act (1982)

“Hvad har forskningsresultaterne lært os om amerikansk erhvervsuddannelses effektivitet?”

uddannedes på skole. Det brændemærke, disse uddannelser har, er måske en af grundene til deres fiasko. Medens JTPA-uddannelsen ikke er til gavn for de unge, så er den meget nyttig for voksne. For voksne var den almindeligvis tjent ind på under to år. Blandt de offentlige programmer, der skal give deltagerne en ny chance, er det de ordninger, der koncentrerer sig om undervisning i erhvervs-specifikke kvalifikationer (eventuel undervisning i almene fag integreres i erhvervsuddannelsen) med stærk tilknytning til arbejdsmarkedet, der har den bedste virkning.

d) Hvor store er de økonomiske fordele af erhvervsuddannelse på sekundærtrinnet?

Elever, der har deltaget i erhvervsforberedelse under skolegangen på sekundærtrinnet, får ikke så god løn som dem, der har afsluttet fuld eller kortvarig erhvervsuddannelse efter skolegangen. Ikke desto mindre tjener de væsentligt mere end andre *high school*-dimittender, der ikke fortsætter på *college*. Altonji (1988) konstaterede, at fire fagspecifikke tekniske fag i stedet for nogle boglige fag gav 5 - 10 % højere løn. Kang og Bishop (1989) konstaterede, at mænd, der i 1981 et år efter deres eksamen gennemgik fire fagtypiske tekniske kursus, tjente fra 21 til 35 % mere end dem, der udelukkende fik undervisning i boglige fag. Unge kvinder, der havde gennemgået fire handels- og kontorkursus, tjente 40 % mere. Fordelene ved erhvervsrettet undervisning på *high school* bliver mindre med tiden. Spansktalende indvandrere får større udbytte af deres erhvervsuddannelse end farvede og ikke-spansktalende hvide indvandrere (Campbell et al. 1986). Det faktum, at erhvervsrettet undervisning på *high school* giver gode resultater for en aldersgruppe, der ikke har mulighed for at benytte programmer, der skal give en ny chance, viser, at man først og fremmest bør arbejde på at holde undervisningsmæssigt dårligt stillede unge i skolen, hvor de kan nyde godt af den almindelige erhvervsforberedelse.

e) Er udbyttet af erhvervsuddannelse afhængigt af, om man får et arbejde, der svarer til uddannelsen?

JA. De to undersøgelser (Campbell m.fl. 1986, Rumberger og Daymont 1982), der

har beskæftiget sig med emnet, har begge vist, at den økonomiske fordel er lig nul, hvis man ikke får en stilling, der svarer til uddannelsen. Virkningen var særligt udpræget for dem, der fik beskæftigelse inden for det felt, som de havde uddannet sig til, og dernæst forblev i stillingen. Campbell et al. (1987) konstaterede, at dimittender fra erhvervsuddannelser på *high school*, der efter skolen brugte al deres tid inden for det område, som de havde uddannet sig til, tjente 31 % mere end dem, der aldrig fik et arbejde, der svarede til deres uddannelse. Uddannelser for butiksekspedienter udgjorde undtagelsen fra denne regel. Dimittender fra uddannelser inden for distribution fik mindre i løn, hvis de fik en til uddannelsen svarende sælgerstilling. En stor del af fordelene ved erhvervsuddannelse ligger i den adgang, uddannelsen giver til bedre aflønnede stillinger. Det indebærer, at skolerne ikke bør uddanne elever til lavtlønnede, lavtkvalificerede stillinger, selv om der er stor sikkerhed for, at eleverne efter afsluttet uddannelse kan få arbejde inden for det pågældende fag.

f) I hvilket omfang udnytter arbejdsmarkedet de i skolen erhvervede faglige kvalifikationer?

43 % af dem, der havde arbejde efter at have afsluttet to eller flere erhvervsuddannelseskursus inden for et bestemt område, havde på interviewtidspunktet (1985) arbejde, der svarede til uddannelsen (Campbell et al. 1987). Mangum og Ball (1986) konstaterede ved benyttelse af en tilsvarende procedure til at sammenholde uddannelse og beskæftigelse, at de post-sekundære uddannelsesinstitutioner kun opnåede en anelse bedre resultater. Andelen af mandlige (tilsvarende tal for kvinder i parentes) dimittender, der opnåede mindst én stilling på et med uddannelsen beslægtet område, udgjorde 52 (61) % for tekniske skoler, 22 (55) % for private handelsskoler, (59) % for sygeplejeskoler og 47 % for militærpersoner, der afsluttede deres tjenestetid. Virksomhedernes uddannelse blev udnyttet bedre: 85 (82) % for virksomhedsuddannelse og 71 % for elevuddannelse. Ordninger som den tyske lærlingeuddannelse er også bedre egnet til at føre til en beskæftigelse, der svarer til uddannelsen. Et halvt år efter uddannelsens afslutning havde 68 % af personer med civil ansættelse arbejde

inden for det felt, hvortil de var uddannet (langt snævrere defineret) (Bundesinstitut für Berufsbildung 1986). Disse resultater viser, at uddannelsessamarbejde mellem virksomheder og skoler udgør et middel til forbedring af mulighederne for anvisning af en beskæftigelse, der svarer til uddannelsen. Forbedret karrierevejledning, tilbud om uddannelse inden for ekspanderende fag og højnelse af uddannelsernes kvalitet og relevans er andre midler til forbedring af mulighederne for at opnå en stilling, der svarer til uddannelsen.

g) Medfører skoleuddannelse i erhvervsrettede fag forringelse af resultaterne i de almene fag?

Ved afslutningen af *high school* er der forskel på resultaterne hos elever, der har valgt erhvervsrettede fag, og elever, der har valgt almene fag. En stor del af forskellen bestod imidlertid allerede forud for påbegyndelsen af erhvervsuddannelsen (Kulik 1994). Elever, der har problemer med de almene fag, vælger ofte erhvervsrettede fag, fordi undervisningen i disse foregår i andre omgivelser og benytter andre undervisningsmetoder. Kulik (1994) konkluderede, at "80 % af forskellen i eksamensresultater mellem elever fra den boglige og den erhvervsrettede uddannelse ved afslutningen af *high school* skyldes forskellen i egnethed/bevægelse hos de elever, der vælger de respektive uddannelser (side 47)." Afgørende for tilegnelsen er den valgte undervisnings strength, men ikke det samlede antal timer i almene fag eller det samlede antal timer, der tilbringes i skolebygningen i løbet af et år. Erhvervsfaglige elever lærer mindre regning og naturvidenskab end mange boglige elever, primært fordi de vælger mindre krævende almene fag, men ikke fordi de vælger færre almene fag.

h) Hvor mange erhvervsrettede fag bør vælges af high school-elever, der ikke ønsker at gå fire år på college?

Amerikansk erhvervsuddannelse er modulopbygget. På *high schools* svarer det grundlæggende modul almindeligvis til et skoleår på omkring 150 undervisningstimer i klasselokale eller på værksted. Eleverne behøver ikke at afslutte et komplet program på fire eller flere erhvervsrettede

fag for at få den beskæftigelses-specifikke undervisning. Blandt de dimittender, der ikke gik på *college*, tjente elever, der kun valgte to erhvervsrettede fag under den højere sekundærundervisning, 36 % mere året efter de havde forladt skolen end dem, der ikke valgte sådanne fag. Elever med fire erhvervsrettede fag tjente 16 % mere end dem med kun to, og elever med seks erhvervsrettede fag eller mere tjente 6 % mere end dem med fire (Kang og Bishop 1989). Disse resultater viser, a) at praktisk talt alle elever, der ikke har konkrete planer om at tage fuldtids *college*-uddannelse, bør vælge i hvert fald to (fire ser ud til at være bedst) erhvervsrettede fag inden afgang fra skolen, og b) at erhvervsfaglige elever bør advares imod at vælge alt for mange erhvervsrettede fag på *high school*. For de fags vedkommende, der kræver over 600 undervisningstimer i klasselokale eller på værksted for at eleven kan opnå den ønskede færdighed, vil det normalt være påkrævet at gennemgå en teknisk forberedelsesundervisning, der integrerer *high school*-undervisning i et post-sekundært program.

Resumé

Behovet for kunnen og viden eksploderer, og nye kvalifikationer dukker op hver eneste dag. Vi er blevet helt afhængige af andres sagkundskab. Som følge af denne afhængighed er vi villige til at betale gode lønninger til dem, der er i besiddelse af de kvalifikationer og den sagkundskab, vi selv mangler. Hvor meget, der betales for kvalifikationerne, bestemmes af udbud og efterspørgsel. Kvalifikationer, der er rigeligt af, honoreres tilsyneladende ikke så godt. Kvalifikationer, der er knaphed på, honoreres godt. Bedst honoreres nye kvalifikationer, der kendetegnes ved stigende efterspørgsel.

Størstedelen af éns uddannelse gælder tilegnelse af almene færdigheder som læsning, skrivning og regning, som der er rigt udbud af. Men udvikling af disse færdigheder gør ingen til en højt kvalificeret arbejdstager og giver ingen garanti for vellønnet beskæftigelse. Som Emerson siger: **Det man lærer på colleges og i skoler er ikke uddannelse i sig selv, men midler til at uddanne sig.** Denne almenviden er værktøjet til opdyrkning af mindre udbredte kvalifikationer og sag-

"... man (bør) først og fremmest (...) arbejde på at holde undervisningsmæssigt dårligt stillede unge i skolen, hvor de kan nyde godt af den almindelige erhvervsforberedelse."

"... skolerne (bør) ikke uddanne elever til lavtlønnede, lavtkvalificerede stillinger, selv om der er stor sikkerhed for, at eleverne efter afsluttet uddannelse kan få arbejde inden for det pågældende fag."

“... udvikling af disse (almene) færdigheder gør ingen til en højt kvalificeret arbejdstager og giver ingen garanti for vellønnet beskæftigelse.”

“Én og samme højere sekundærundervisning for alle må nødvendigvis være uegnet for størsteparten af eleverne.”

kundskab, som er bestemmende for præstationerne i bestemte stillinger, og som følgelig honoreres på arbejdsmarkedet. **Det er uklogt at bruge hele sin uddannelsestid på at lære noget, som alle og enhver kan i forvejen. Man skal vælge et fag, som ligger til én, som er efterspurg på arbejdsmarkedet, og så dygtiggøre sig inden for dette specielle felt. Sagkundskab og dygtighed er umulige uden specialisering.**

Da de enkelte mennesker ikke kan opnå stor dygtighed uden at specialisere sig, bliver et uddannelsessystem, der ikke omfatter specialisering og ikke tilskynder dertil, en hindring for virkelig fremragende dygtighed. Folk har forskellige interesser, forskellige former for begavelse og forskellige måder at lære på. Tilsvarende er arbejdsmarkedet forskelligartet med hensyn til efterspørgsel efter kvalifikationer og begavelse. Én og samme højere sekundærundervisning for alle må nødvendigvis være uegnet for størsteparten af eleverne.

Erhvervsmæssig kunnen og viden er kumulativ og hierarkisk, på samme måde som matematik og naturvidenskab er kumulativ og hierarkisk. Alle må begynde

med at tilegne sig erhvervsmæssig kunnen og viden fra bunden og så arbejde sig op. Informationsteknologi og højtydende systemer tvinger arbejdstagerne til at erhverve nye kvalifikationer, men disse vil som regel føje sig til de hidtidige kvalifikationer og ikke træde i stedet for disse. Selv om det er lettere at lære noget nyt, hvis almenkundskaberne er gode, så er det endnu vigtigere at have forudsætninger som arbejds erfaring og faglige kvalifikationer. På et eller andet tidspunkt må ethvert menneske begynde på at opbygge sit faglige kvalifikationsgrundlag. Da det store flertal af unge ikke har en onkel, der er villig til at ansætte dem til oplæring i en vellønnet stilling, bør opbygningen af dette kvalifikationsgrundlag påbegyndes, mindst to år før eleven påtænker at forlade skolen.

Udsatte elever, der ikke interesserer sig for de almindelige skolefag og klarer sig dårligt i dem, bør hverken tvinges eller rådes til at overfylde deres skema med almene fag i de sidste år af *high school*. Da de sandsynligvis ikke kan bestå en afsluttende eksamen og måske bliver nødsaget til at forlade skolen uden en sådan, bør de rådes til at opbygge førnævnte erhvervsfaglige kvalifikationsgrundlag, medens de endnu går i skole.

John Bishop
Cornell University
Center on the Educational Quality of the Workforce e
Cornell's Program on Youth and Work og
Center for Advanced Human Resource Studies
New York State School of Industrial and Labor Relations (ILR)
Cornell University
Ithaca, NY 14853-0952
607/255-2742

Dette korte indlæg resumerer forskningsarbejde, der har modtaget støtte fra mange sider. Blandt andre kan nævnes: Tilskud til Cornell's Program on Youth and Work fra Pew Charitable Trust, tilskud til Center on the Educational Quality of the Workforce, autorisation nr. R 117 Q 00011-91, som forvaltes af Office of Educational Research and Improvement, USA's undervisningsministerium, tilskud til National Center for Research in Vocational Education ved Ohio State University fra USA's undervisningsministerium, tilskud fra Cornell's Center for Advanced Human Resource Studies og fra et tilskud til Cornell fra National Association of State Directors of Vocational Technical Education Consortium. De i rapporten indeholdte resultater og synspunkter afspejler hverken holdningen eller politikken i Office of Educational Research and Improvement og i det amerikanske undervisningsministerium. Dokumentet er hverken formelt gennemgået eller godkendt af ILR School's fakultet. Det har til formål i sin oprindelige form at stille forsknings-, konference- og projektresultater til rådighed for andre, der er interesseret i forvaltning af menneskelige ressourcer, for at tilskynde til debat og fremsættelse af forslag.

Litteraturhenvisninger

Altonji, Joseph. (1988) „The Effects of High School Curriculum on Education and Labor Market Outcomes.“ Chapter 3 of a report to the Department of Education from the National Center on Education and Employment, Department of Economics, Northwestern University, december 1988.

Bishop, John H. (1992) „The Impact of Academic Competencies on Wages, Unemployment and Job Performance.“ *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, North Holland, bind 37, december 1992, 127-194.

Bishop, John H. (1994) „The Incidence and Pay-off to Employer Training.“ Center for Advanced Human Resource Studies Working Paper 94-17, 1-95.

Bishop, John H. (1995) „Expertise and Excellence.“ Center for Advanced Human Resource Studies Working Paper 95-13, 1-105.

Bowers, Norman and Swaim, Paul. (1992) „Probing (Some of) the Issues of employment related Training: Evidence from the CPS.“ Washington D.C.: Economic Research Service, U.S. Department of Agriculture, 1-36.

Campbell, Paul B.; Elliot, Jack; Hotchkiss, Larry; Laughlin, Suzanne and Seusy, Ellen. (1987a) „Antecedents of Training-Related Placement.“ Columbus: The National Center for Research in Vocational Education, The Ohio State University.

Campbell, Paul B.; Basinger, Karen S.; Dauner, Mary Beth; and Parks, Marie A. (1986) „Outcomes of Vocational Education for Women, Minorities, the Handicapped, and the Poor.“ Columbus: The National Center for Research in Vocational Education, The Ohio State University.

Dunnette, Marvin D. *Validity Study Results for Jobs Relevant to the Petroleum Refining Industry.* Washington, DC: American Petroleum Institute, 1972.

The Economist, 12. marts 1994.

Bundesinstitut für Berufsbildung. „The Transition of Young People into Employment after Completion of Apprenticeship in the 'Dual System'.“ West Germany: The Federal Institute for Vocational Training, 1986.

Hough, Leaetta M. *Personality Assessment for Selection and Placement Decisions.* Minnesota: Personnel Decisions Research Institute, april 1988.

Hunter, J.E. (1983) „Causal Analysis, Cognitive Ability, Job Knowledge, Job Performance, and Supervisor Ratings.“ In *Performance Measure and Theory*, edited by S. Lundy, F. Zedeck, and S. Cleveland. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Kane, Thomas and Rouse, Cecilia. (1995) „Labor Market Returns to Two and Four-Year College: Is Credit a Credit and Do Degrees Matter?“ *American Economic Review*, juni 1995, bind 85, nr. 3, 600-615.

Kang, Suk and Bishop, John. (1989) „Vocational and Academic Education in High School: Complements or Substitutes.“ *Economics of Education Review*. Bind 8, nr. 2, s. 133-148.

Krueger, Alan. (1993) „How Computers Have Changed the Wage Structure: Evidence from Micro Data, 1984-1989.“ *Quarterly Journal of Economics*, feb. 1993, 33-60.

Kulik, James A. (1994) *High School Vocational Education and Curricular Tracking.* Ann Arbor, Mich: University of Michigan, januar, 1-84.

Markey, James and Parks, William. (1989) „Occupational Change: Pursuing a different kind of work.“ *Monthly Labor Review*, september, 3-12.

Rumberger, R. W. and Daymont, T. N., (1982) „The Impact of High School Curriculum on the Earnings and Employability of Youth.“ In *Job Training for Youth*, edited by R. Taylor, H. Rosen, and F. Pratzner. Columbus: The National Center for Research in Vocational Education, The Ohio State University.

U.S. Bureau of the Census. (1993) *Money Income of Households, Families and Persons in the United States: 1992.* Current Population Reports, Series P60-184, U.S. Department of Commerce, september 1993.

U.S. Bureau of Labor Statistics. (1995) „College Enrollment and Work Activity of 1994 High school Graduates.“ USDL 95-190, 1. juni 1995, 1-4.

Vineberg, Robert and Joyner, John N. (1982) *Prediction of Job Performance: Review of Military Studies.* Alexandria, Va: Human Resources Organization.

**Jean-Pierre
Titz**

*Ekspeditionssekretær
ved Europarådet
Direktoratet for
Undervisning, Kultur
og Sport*

Europarådets projekt “Livslang uddannelse”

I perioden 1967-1979 undergik to koncepter en radikal forandringsproces:

1. Konceptet uddannelsessystem for så vidt angår mål, placering i forhold til den samfundsmæssige virkelighed, strukturer, metoder og fordeling af de sociale aktørers rolle heri.

redes et forum, en institutionel ramme, som uden at benægte betydningen af de europæiske staters sociopolitiske virkelighed og legitimitet åbnede mulighed for at analysere deres problemer i et bredere perspektiv.

Udvikling af rammerne og målene for det europæiske uddannelsessamarbejde

For helt at forstå betydningen af projektet “Livslang uddannelse” er det nødvendigt først at se på udviklingen i uddannelsessamarbejdet i Europa siden slutningen af den anden verdenskrig.

For det første må vi huske på, at Europarådet oprettedes i 1949, dvs. i den umiddelbare efterkrigstid. “Europa-Kongressen” i Haag i 1948**) fastsatte to hovedmålsætninger for denne organisation, som udtrykte de deltagende regeringers interesser og bekymringer, men også spørgsmål, som optog de politiske, sociale, kulturelle og økonomiske aktører, som deltog uformelt, men hvis deltagelse var af stor politisk betydning.

Det drejede sig først og fremmest om at etablere et forum, en ramme for forhandlinger og fredeligt samarbejde mellem de genforsonede europæiske stater.

Men at en stat er europæisk, er ikke nok til at kvalificere den til at blive medlem, da organisationen også har en anden målsætning, nemlig at fremme forsvaret for og udviklingen af de grundlæggende demokratiske værdier og retsstats- og menneskerettighedsprincipperne, som 1930'erne og den anden verdenskrig havde vist ikke var noget selvfølgeligt, men værdier, som til stadighed skulle forsvares og fremmes gennem en energisk og systematisk indsats ikke alene på det juridiske plan, men også på det kulturelle og uddannelsesmæssige.

Det er sammenhængen mellem disse to målsætninger, der giver Europarådet dets

*I 1970 udgav Europarådet en samling bestående af femten studier under titlen “Livslang uddannelse”¹. Den er resultatet af et refleksionsarbejde, der siden 1967 er foregået inden for rammerne af Rådet for Kulturelt Samarbejde *). I 1981 publiceredes en tekst under titlen “Bidrag til udvikling af en ny uddannelsespolitik”, som genoptager de tre hovedtekster, der var udarbejdet inden for rammerne af projektet “Livslang uddannelse”². Dette projekt gennemførtes i perioden 1972-1979 af en styringsgruppe under Bertrand Schwartz’ ledelse og afsluttedes formelt i juni 1979 med et syntese-symposium i Siena.*

Siden da har en række projekter - hovedsagelig inden for voksenuddannelse - på grundlag af principperne og basiskoncepterne i livslang uddannelse - arbejdet med at omsætte dem til uddannelsesstrategier tilpasset den sociale, økonomiske og kulturelle udvikling i de lande, der har undertegnet Den Europæiske Kulturkonvention. Man finder en detaljeret analyse af hele denne approach i værket “Voksenuddannelse - et fremtidsorienteret tiltag fra Europarådets side - etaperne i et projekt (1960-1993)”, redigeret af Gérald Bogard (Les Editions du Conseil de l'Europe, 1994, Strasbourg).

2. Det europæiske samarbejdes mål og metoder på det uddannelsespolitiske område.

A priori kunne det forekomme, at disse to områder - nye retningslinjer for uddannelsespolitikkerne og betingelserne for det europæiske samarbejde - havde meget lidt med hinanden at gøre og derfor burde analyseres hver for sig som to uafhængige refleksionsfelter, eller som to områder, som kun tilfældigt berørte hinanden.

Sådan forholder det sig imidlertid ikke, da der er tale om en subtil dialektik; karakteren af de udfordringer, som konceptet livslang uddannelse tilsigtede at imødegå, krævede en mere vidtspændende tilgang, en mere åben tankegang og en analyse af de mest markante tendenser i det (eller de) europæiske samfund. En sådan approach krævede, at der etable-

1) *Education Permanente*, Europarådet, Strasbourg, 1970

2) *Contribution au développement d'une nouvelle politique d'éducation*. Europarådet, Strasbourg, 1981.

Redaktionel note:

*) Rådet for Kulturelt Samarbejde varetager forvaltningen af Europarådets aktiviteter på uddannelses- og kulturområdet. Fire ekspertkomitéer - Uddannelseskomitéen, Komitéen for Videregående Uddannelser og Forskning, Kulturkomitéen og Komitéen for Bevarelse af Kulturarven - bistår det med løsningen af de opgaver, der er fastsat i Den Europæiske Kulturkonvention. Rådet for Kulturelt Samarbejde opretholder tætte arbejdsforbindelser med fagministerkonferencerne inden for uddannelse, kultur og bevarelse af kulturarven.

historiske og politiske særtræk inden for det europæiske samarbejde ved siden af de øvrige institutioner, der efterfølgende blev oprettet (eller for OEEC's vedkommende - det, der nu hedder OECD - lige før).

Det er således ikke en tilfældighed, at uddannelse og kultur figurerer i organisationens aktivitetsprogram lige fra begyndelsen af 1950'erne. Den Europæiske Kulturkonvention blev undertegnet i december 1954 og er også nu, fyrré år efter, retsgrundlaget for organisationens indsats på dette område.

Målene for samarbejdet på uddannelsesområdet og de anvendte metoder er i bemærkelsesværdig grad tilpasset det europæiske samfunds udvikling og prioriterede mål.

1950'erne var især præget af aktiviteter vedrørende historieundervisningen og bekæmpelse af stereotyper, fordomme og manglende gensidigt kendskab i undervisningsmaterialerne. Det skal bemærkes, at disse arbejder er blevet genstand for fornyet interesse siden de mellem- og øst-europæiske landes tiltrædelse fra og med 1989.

I begyndelsen af 1960'erne udvidedes arbejdsfeltet til at omfatte udvikling af programmer til gensidig informering om de nationale uddannelsessystemers særtræk og strukturer.

Denne form for samarbejde - af informativ og i bedste fald af komparativ art - som udmøntedes i udgivelse af deskriptive monografier, svarer sandsynligvis til en sociologisk realitet: den relativt funktionelle ligevægt mellem den samfundsmæssige efterspørgsel og metoder, strukturer og målsætninger i nationalstaternes etablerede uddannelsessystemer.

Projektet "Livslang uddannelse" opstod i en ny kontekst, hvor udviklingen tog fart - de gyldne tressere.

De, der husker de prognoser og teser om industrisamfundet, som udvikledes i slutningen af tresserne, vil umiddelbart kunne forstå, at udviklingen af de overordnede tendenser i alle de vesteuropæiske samfund i denne periode fik betydelige følger for uddannelsespolitikkerne, som i

overensstemmelse hermed ikke afviste, men udvidede det nationale grundlag for den uddannelsespolitiske refleksion.

Det var i denne kontekst, at uddannelses-samarbejdet, der hidtil udelukkende havde været baseret på informationsudveksling, erstattedes af et nyt samarbejdskoncept.

Hvad kunne samarbejdet baseres på?

Begivenhederne i 1968 var, selv om de antog forskellig form i de forskellige lande, udtryk for en radikal ubalance mellem uddannelsessystemerne og den samfundsmæssige efterspørgsel, der undergik en hastig forandring, uden at de indholdsmæssige aspekter var præcist defineret - og uforudsigelighed var i øvrigt et alment anerkendt princip på daværende tidspunkt.

Hvordan kunne man forestille sig en gennemgribende uddannelsesreform, hvis nødvendighed efter 1968 var almindelig anerkendt - der ikke bestod i det, den netop ikke skulle være, nemlig en tilpassning af det eksisterende system til en situation præget af radikale samfundsændringer.

Det var således nødvendigt at udforme reformer uden præcist at vide, hvad målene på mellemlang og lang sigt bestod i, for så vidt som den samfundsmæssige udvikling og efterspørgsel syntes at føre ind i et *terra incognita* med yderst uklare konturer.

Mange uddannelsespolitiske planlæggere, beslutningstagere og forskere begyndte derfor at rette blikket mod andre inspirationskilder end de traditionelle nationale referencer.

Det gjaldt da om at udnytte andre landes historiske erfaringer, andre uddannelsespolitiske koncepter og resultaterne af forsøg gennemført forskellige steder for at hente inspiration til de nødvendige reformer af uddannelsessystemerne.

Således tog konceptet, principperne og filosofien om livslang uddannelse form - og det for første gang inden for en europæisk organisation:

"Projektet "Livslang uddannelse" opstod i en ny kontekst, hvor udviklingen tog fart - de gyldne tressere."

"Begivenhederne i 1968 var, selv om de antog forskellig form i de forskellige lande, udtryk for en radikal ubalance mellem uddannelsessystemerne og den samfundsmæssige efterspørgsel, der undergik en hastig forandring, uden at de indholdsmæssige aspekter var præcist defineret (...)"

Redaktionelle noter:

) Den **Europæiske Kulturkonvention blev åbnet for undertegnelse i 1954, såvel for Europarådets medlemsstater som for europæiske ikke-medlemmer, hvorved de sidstnævnte fik mulighed for at deltage i Organisationens aktiviteter inden for uddannelse, kultur, kulturarv og sport. Indtil nu har 44 stater tilsluttet sig Den Europæiske Kulturkonvention.

) **Haag-Kongressen, også kaldet **"Europa-Kongressen"**, der afholdtes den 7.-10. maj 1948 med 800 deltagere fra forskellige kredse, var tilrettelagt af organisationer, der arbejdede på en tættere forening af europæiske stater. Denne kongres betragtes som en af de første milepæle i den europæiske opbygning.

“(...) er konceptet livslang uddannelse ikke desto mindre en mellemstatslig europæisk konstruktion, og, så vidt vi ved, det første eksempel på en sådan.”

“Det paradoksale ved konceptet livslang uddannelse ligger i, at det blev lanceret i et optimistisk og lineært perspektiv, men lidt efter lidt blev til en ramme for aktioner til imødegåelse af en situation præget af krise, brud, ustabilitet og anfægtelse af tidligere opfattelser.”

□ en meget stor europæisk gruppe bestående af nationale eksperter samarbejdede permanent inden for en tiårsperiode;

□ på grundlag af analyser i marken af flere dusin pilotprojekter, ikke alene inden for voksenuddannelsen, men inden for alle uddannelsessektorer;

□ på et ikke styrende, men vejledende grundlag. Der var ikke tale om at udforme en overnational reform men om at sammenstille og om muligt skabe sammenhæng i de forskellige landes resultater, forsøg, spørgsmål og konklusioner.

Denne konciperingsproces var selvfølgelig ikke lineær og konfliktløs. Selve nødvendigheden af at udforme et koncept er blevet anfægtet af dem, der foretrak en rent empirisk fremgangsmåde.

Som det fremgår af de endelige dokumenter, navnlig af Siena-programmet, der udarbejdedes på symposiet som afslutning på projektet, er konceptet livslang uddannelse ikke desto mindre en mellemstatslig europæisk konstruktion, og, så vidt vi ved, det første eksempel på en sådan.

Indlysende nok bærer konceptet, hvad angår graden af sammenhæng og præcisering af visse definitioner og i endnu højere grad hvad angår de forskellige nationale opfølgingsforanstaltninger, præg af de betingelser, hvorunder det er produceret og af de mangeartede referencerammer og værdisystemer, som arbejdsgruppens medlemmer var bærere af.

Konceptet livslang uddannelse som ramme for reformer af uddannelses-systemerne

Ved læsning af syntesedokumentet fra symposiet i Siena fremgår det klart, at det på én gang er et resultat af bestræbelser på at etablere en sammenhængende ny uddannelsespolitik, og at det er modsætningsfyldt.

Vi må huske på, at i starten, i slutningen af tresserne, var denne politik baseret på et langsigtet optimistisk perspektiv ud fra den forudsætning, at den økonomiske vækst i Europa ville fortsætte. Og selv om

de gennemgribende sociale og kulturelle følger heraf ville skabe uligevægt og spændinger, var der tilsyneladende ingen tvivl om, at de ville blive integreret i en stabil samfundsstruktur, og at de i sidste instans ville føre til en forbedring af forholdene, en ny ligevægtssituation karakteriseret ved en generel velstandsstigning som grundlag for en harmonisk udvikling af et kollektivt og individuelt kreativt potentiale.

Når ordet brud anvendtes, var det i forhold til fortiden, til nedarvede traditionelle værdier og praksisformer og ikke som henvisning til en konfliktpræget nedbrydning af samfundssystemet som sådant.

Allerede ved projektets afslutning i slutningen af 1970'erne stod det klart, at situationen havde ændret sig radikalt. Den økonomiske krise begyndte at få tag i virkeligheden og i sindene. Efter gentagne gange at have udtrykt håb om, at man nu var på vej ud af “tunnelen”, at den økonomiske vækst igen ville komme op på samme niveau som tidligere og dermed gøre det muligt at imødegå krisens følger, var der nu enighed om, at man fremover måtte anlægge en strukturel og ikke længere en konjunktuel synsvinkel, når man analyserede krisens følger og udarbejdede løsningsforslag.

Det paradoksale ved konceptet livslang uddannelse ligger i, at det blev lanceret i et optimistisk og lineært perspektiv, men lidt efter lidt blev til en ramme for aktioner til imødegåelse af en situation præget af krise, brud, ustabilitet og anfægtelse af tidligere opfattelser.

Konklusionerne af projektet kunne da forventes at blive betragtet som enten irrelevante, da de var baseret på en social utopi, som virkeligheden havde gjort til skamme - eller som usammenhængende.

Det bemærkelsesværdige er, at det ikke var tilfældet, man bliver tværtimod - i 1979 - slået af aktualiteten i de forslag, der er indeholdt i akterne fra Siena-symposiet.

Disse forslag, som man på baggrund af historiens uforudsete forløb kunne have forventet ville trænge til en gennemgribende revision, er rent faktisk karakteriseret ved kontinuitet mellem udgangshypoteserne - hvad angår uddannelses-

systemets mål og dets egnethed til at medvirke til udviklingen af et sæt grundlæggende værdier - og de anbefalinger, der fremsættes som resultat af den samarbejdsproces, hvorigennem de blev udformet.

Efter vores opfattelse er konceptet livslang uddannelse, på trods af at det er udledt af den empiriske virkelighed i 1960'erne, udtryk for en meget mere vidtrækkende sociopolitisk og historisk vision, hvor det voluntaristiske aspekt langt overgår aspektet nødvendig tilpasning til den daværende socioøkonomiske udvikling. Om udviklingen var konjunkturbestemt eller strukturel, er i denne forbindelse ikke afgørende.

Som referenceramme for uddannelsespolitikkerne kan indholdet i konceptet livslang uddannelse resumeres således:

- ☐ uddannelsesprocessen varer hele livet og omfatter alle faser af livet;
- ☐ uddannelsesprocessen er en kontinuert udvikling af viden, knowhow og væremåde;
- ☐ tilegnelsen af kundskaber og kvalifikationer får først en egentlig betydning, når den er forbundet med erfaring og praksis;
- ☐ uddannelsesprocessen er en udviklingsfaktor, udtryk for et projekt, og indskrænker sig ikke til en ren og skær produktion af fortiden;
- ☐ uddannelsesprocessen er et kontinuert forløb, og den omfatter desuden alle menneskets behov, roller og funktioner på et givet tidspunkt i det enkelte menneskes livshistorie;
- ☐ uddannelsesprocessen skal være således indrettet, at individuelle behov og kollektive krav (sociale, kulturelle, økonomiske) ikke er indbyrdes modstridende, men konvergerer.

Uddannelsespolitikker, der udformes inden for denne ramme, vil følgelig være kendetegnet ved:

- ☐ åbenhed over for skolens sociale, økonomiske, politiske og kulturelle omgivelser og forankring i lokalmiljøet;

- ☐ fleksibilitet hvad angår proces, strukturer og funktionsmåde;

- ☐ vægt på forhandlings-, analyse- og evalueringsstrukturer;

- ☐ løbende ændringer på et aftalemæssigt grundlag.

Kan man i forlængelse af vores hypotese hævde, at konceptet livslang uddannelse er en rent teoretisk konstruktion, der alene er udtryk for en generøs og optimistisk voluntarisme inspireret i en humanistisk og oplysningsfilosofisk tankegang?

Eller er det tværtimod, som man undertiden har bebrejdet det, udtryk for en uddannelsesteknik, sat på skinner af et teknokrati, der primært er optaget af at harmonisere spændinger og konflikter?

Formodentlig hverken det ene eller det andet at dømme ud fra konceptets udvikling fra 1979 frem til i dag.

Fra Siena til 1995: Konceptet livslang uddannelsesaktualitet

Hvad angår det kulturelle samarbejde på uddannelsesområdet konstaterer man, at den ovenfor beskrevne udvikling - genforsoning, gensidig anerkendelse og informering, udarbejdelse af koncept og strategi - er blevet videreført, idet samarbejdsprogrammerne i stigende grad omfatter projekter, der sigter mod at finde en fælles løsning på problemer på grundlag af udveksling af tanker og erfaringer, og i den senere tid handlingsprogrammer (primært koncentreret om uddannelse af undervisere) og udveksling af ekspertviden. De konvergerende tendenser, som denne udvikling indikerer, er dog langt fra det samme som et startsignal til etablering af fælles lovgivning på dette område, hvor den nationale suverænitæt er særlig følsom.

På denne baggrund må projektet "livslang uddannelse" betragtes som en fase i en udvikling, hvor der udvikledes en række metodologiske problemstillinger, som siden hen er blevet bekræftet.

"Kan man (...) hævde, at konceptet livslang uddannelse er en rent teoretisk konstruktion, der alene er udtryk for en generøs og optimistisk voluntarisme inspireret i en humanistisk og oplysningsfilosofisk tankegang?"

De synspunkter, der udtrykkes i denne artikel, står for forfatterens regning og afspejler ikke nødvendigvis Rådet for Kulturelt Samarbejde og Europarådets officielle politik.

Mange af de reformer, der er gennemført i løbet af 1970'erne og 1980'erne, kan rent faktisk beskrives ud fra de grundlæggende principper for livslang uddannelse.

Om end der kun er få eksplicite referencer til ovennævnte koncepter i de mange lovgivningstekster, der er vedtaget på nationalt plan i disse år, såvel som i internationale organisationers arbejde - og det er der mange og komplekse grunde til - har de sat deres klare spor i de tekster, hvori uddannelsesreformernes mål og målsætninger fastsættes, ligesom de tydeligvis har inspi-

reret ophavsmændene til de nationale uddannelsesreformer.

Resultaterne af disse uddannelsespolitikker kan, i en situation præget af krise og dybtgående sociale og politiske ændringer, vanskeligt evalueres præcist. Efter nogles mening kan konceptet livslang uddannelse beskyldes for en alt for rodfæstet optimisme. Ikke desto mindre forholder det sig sådan, at de grundlæggende retningslinjer i dette uddannelseskoncept er forblevet forbavsende aktuelle. Kan man egentlig ikke godt sige, at de ikke har fået en eneste rynke?

Madalen Teeple

Fuldmægtig, leder af voksenuddannelsesarbejdsprogrammet ved Europarådet, Afdelingen for Skole- og Skoleekstern Uddannelse

“Uddannelse til demokratisk medborgerskab”: En kort præsentation af fire workshops, som Europarådet har afholdt om dette emne

På topmødet i Wien i 1993 fik Europarådet mandat til at udarbejde forslag til bestemmelser om beskyttelse af særlige kulturelle rettigheder.¹ Direktoratet for Uddannelse, Kultur og Sport, der var sig opgavens følsomme karakter bevidst, har analyseret problemstillingen i mange af sine kulturprojekter. Direktoratet har arbejdet på at udforme en etisk diskurs, der definerer kulturelle rettigheder som en iboende del af en demokratisk kultur. Rettigheder, der sikrer personlig integritet, medbestemmelse osv., anses for uadskillelige fra de grundlæggende principper i et liberalt demokrati. Med det skelsættende projekt “Voksenuddannelse og social forandring” integreres indsatsen på voksenuddannelsesområdet i denne etiske diskurs, der nu opfattes som den slagmark, hvor kampen om demokrati skal stå.

Denne anbefaling var en logisk konsekvens af analysen og argumentationen i projektet “Voksenuddannelse og social forandring”, som tog sigte på at definere voksenuddannelsen i forhold til et nyt fænomen: økonomiens globalisering. Men som udgangspunkt for et arbejde med konceptet demokratisk medborgerskab var projektet “Social forandring” kun på fostertadiet. De økonomiske forandrings mangeartede indvirkninger på de juridiske og politiske relationer i civilsamfundet var endnu ikke blevet analyseret. En undersøgelse af de nye sociale og kulturelle relationer mellem samfundsborgerne i den globale økonomis æra ansås for at være det nødvendige næste skridt som forberedelse til en ny aktivitet.

Med beslutningen om at arbejdet skulle indledes med en forsøgsperiode, blev der afsat to år, 1994/1995, til kritisk refleksion. Under den generelle titel “Uddannelse til demokratisk medborgerskab” behandlede en række centrale emner vedrørende medborgerskab og voksenud-

Europarådets seneste langsigtede projekt på voksenuddannelsesområdet “Voksenuddannelse og social forandring” afsluttedes med en konference i 1993. Som et resultat af denne konference fremsattes en række anbefalinger til Europarådet, herunder en opfordring til organisationen om i fremtidige aktiviteter at rette søgelyset mod “Voksenuddannelsens rolle i udviklingen af demokratisk medborgerskab og styrkelsen af de demokratiske værdier”.

1) Stats- og regeringscheferne fra Europarådets medlemsstater anmodede Europarådet om “at udarbejde et udkast til en protokol, som kompletterer den europæiske menneskerettighedskonvention på det kulturelle område, og som indeholder bestemmelser om beskyttelse af de individuelle rettigheder, navnlig for personer tilhørende nationale mindretal”.

dannelse på fem workshops af hver tre dages varighed. De første fire workshops omhandlede følgende temaer: arbejde/beskæftigelse, lokalsamfundet, udvikling og multikulturelle samfund. Af pladshensyn kan jeg ikke gå i dybden med alle de behandlede problemstillinger, men vil i stedet give en kort præsentation af hovedtemaerne på de enkelte workshops og på grundlag af diskussionerne udlede nogle konklusioner med henblik på det fremtidige arbejde.

Workshop 1

(Strasbourg, 21.-23.9.94)

Beskæftigelse, arbejde og medborger-skab: udvikling hen imod nye nøgle-kvalifikationer gennem almen og erhvervsrettet voksenuddannelse?

De økonomiske forandringer har medført en ændring i produktionsforholdene, som på en række områder har direkte indvirkning på borgernes mulighed for medindflydelse, som i almindelighed forbindes med liberalt demokrati. Tidligere var arbejdet og lønindtjeningen nøgleområder for etablering af et tilhørsforhold til det politiske samfund. I dag er efterkrigstidens arbejdskraftintensive produktion afløst af automatiserede processer, hvor edb-programmer og robotter gradvis erstatter det manuelle arbejde. Det er en faktor, der kan bidrage til at skabe strukturel arbejdsløshed. Manglende deltagelse i værdiskabelsen nedbryder borgernes identifikation med det værdiskabende samfund. Alternative loyalitetsforhold etableres rundt omkring, undertiden i form af aggressive, eksklusive samfund.

Denne workshop behandlede fra en række forskellige synsvinkler udviklingen af de nye teknologier og de hermed forbundne ændringer i arbejdsbetingelser og virksomhedsstrategier. Endvidere drøftedes voksenuddannelsens mulige bidrag til opbygningen af en personlig identitet på et grundlag, der ikke primært er relateret til lønnet beskæftigelse. Samtidig erkendtes det, at et emne, der kræver langt større opmærksomhed, end det hidtil er blevet viet, er spørgsmålet om, hvorvidt udviklingen af de nye teknologier vil føre til permanent udelukkelse fra arbejdsmarkedet - og dermed også kulturel udstødelse - af en stor procentdel af borgerne. Medens retten til arbejde aldrig har været andet end et ideal, har retten til fuldt ud at

udvikle sine evner altid været et overordnet etisk princip i et liberalt demokrati. Dette princip indbefatter retten til arbejde og retten til at deltage i frembringelsen af kulturel betydning.

Workshop 2

(Strasbourg, 7.-9.11.94)

Deltagelse, demokrati og udvikling: nye strategier for voksenuddannelsen?

Et liberalt demokrati er baseret på den grundantagelse, at det frie marked i sidste instans kontrolleres af politiske beslutninger, der forvalter magten på en etisk korrekt måde, dvs. at de er udtryk for et kompromis mellem det individuelle, specifikke og det kollektive, generelle. Men med globaliseringen bliver de strukturer, der sikrer politisk deltagelse på nationalstatens niveau, lidt efter lidt utidssvarende. Nationale regeringer kan nu træffe beslutning om nationale anliggender gennem henvisning til enten andre jurisdiktioner eller til udefra kommende krav til nationale beslutninger. Og indholdsmæssigt er den politiske diskurs blevet afnationaliseret. På denne baggrund er gentilegnelse af diskursen og formuleringen af den på det kompetenceniveau, hvor den politiske betydning nu skabes, mere end nogensinde en opgave for voksenuddannelsen.

Sigtet med denne workshop var at undersøge, hvordan voksenuddannelsen, både hvad angår den overordnede strategi og de anvendte metoder, kan fremme borgernes muligheder for deltagelse og desuden etablere nødvendige partnerskaber mellem alle de institutionelle og uformelle aktører, som nu udgør strukturen i et demokrati.

Workshop 3

(Strasbourg 29.11.-1.12.94)

Et nyt udviklingskoncept ved og for lokalsamfundet i et demokrati i udvikling?

Princippet om en retfærdig fordeling af goder og tjenesteydelser og det etisk/politiske grundlag for denne fordeling har altid under den ene eller anden form haft en tilknytning til den private ejendomsret. Den mere og mere avancerede organisering af samspillet mellem forskellige befolkningsgrupper øgede borgernes mulighed for at deltage i beslutningsprocessen og dermed øve indflydelse på fordelingen af goderne.

Den keynesianske økonomiske politik, som var det styrende princip i den nationaløkonomiske organisation i den sene industrialiseringsperiode, muliggjorde bred deltagelse i beslutningerne om fordelingen af goderne. Men det treleddede kompromis mellem arbejde, kapital og stat, som var grundlaget for det sociale reformprojekt, der blev kendt under betegnelsen velfærdsstat, er nu afgået ved døden. Fagforeninger, som i vidt omfang er forblevet nationale organisationer, har ikke den store relevans som forhandlingspartnere i en globaliseret økonomi, og statsapparatet, som tidligere medierede interesserne på nationalt plan, betragtes nu som en lænke om foden på det frie marked.

Den økonomiske politik afspejler i en global økonomi en anden type relation mellem kapital og arbejde. Den politiske og sociale repræsentation af denne relation vil finde sin egen specifikke form. Også principperne for fordeling af goderne og borgernes indflydelse på beslutningerne herom vil få en specifik udformning. På denne workshop behandlede spørgsmålet om, hvorvidt de muligheder for borgerdeltagelse, som de nye økonomiske og sociale relationer indebærer, bør begribes i form af et langt bredere udviklingskoncept end det hidtil eksisterende. Man drøftede muligheden af at definere udviklingskonceptet som en proces; en proces, som giver borgerne en medindflydelse, som ikke alene er bestemt af økonomiske relationer. Endelig drøftedes voksenuddannelsens rolle i forhold til en sådan proces.

Workshop 4

(Strasbourg, 12.-14.12.94)

Kulturel pluralisme, mindretal og migration: hvordan lære at leve sammen inden for rammerne af kulturel mangfoldighed?

Den globale økonomi er nu en realitet. Internationaliseringen af ejendoms-

rettighederne frembyder en udfordring for de nationale ordninger. De nye teknologier kræver en omdefinering af rettighedernes og de tilsvarende ordningers karakter i overensstemmelse med den nye situation. Også kulturel pluralisme er nu en realitet, som udgør en udfordring for de traditionelle relationer mellem etniske grupper, nationen, staten og kulturerne. Det sociale udtryk for denne udfordring giver sig i stigende grad udslag i vold mod mindretalskulturer og mod repræsentanterne for den multikulturelle virkelighed. På dette seminar drøftede man, hvorledes voksenuddannelse kan bidrage til at få individer og grupper til at opleve kulturel mangfoldighed som en fælles berigelse i stedet for som et motiv til konfrontationer. Stor opmærksomhed blev viet mediernes rolle og behovet for at sikre en lodig fremstilling af det europæiske samfunds multikulturelle realitet.

Konklusion

De sidste sonderende undersøgelser, der skal foretages i denne refleksionsperiode, vil have form af et seminar om *voksenuddannelsens lovgivningsmæssige og politiske aspekter*. På dette seminar vil man undersøge, hvordan retten til deltagelse i almen og erhvervsrettet voksenuddannelse kan omsættes i praksis og analysere de nationale politikker på dette område. I lighed med de første fire workshops vil deltagerne på dette seminar repræsentere et bredt spektrum af politiske kulturer, geografiske regioner og funktioner på voksenuddannelsesområdet.

Konklusionerne af alle disse sonderende undersøgelser vil blive behandlet på et regeringsmøde med begrænset deltagelse i december 1995. Forhåbentlig vil de angive de overordnede tendenser, der gør sig gældende i Europa i dag, og udstikke de overordnede temaer for et nyt projekt i 1996.

Litteraturhenvisninger

Bogard, G. Adult Education and Social Change: final conference report. DECS/AE (93)23.

Bogard, G. Adult Education and Social Change: stages in a project. DECS/AE (93)29.

Gelpi, E. Employment, Work and Citizenship. DECS/AE (95) 1.

Gelpi, E. Partnership and Participation. DECS/AE (95) 2.

Gelpi, E. A New Concept of Development of, by and for the Community in a Changing Democracy. DECS/AE (95) 3.

Gelpi, E. Cultural Pluralism, Minorities and Migration: how to learn to live together in Cultural Diversity. DECS/AE (95)4.

Gelpi, E. Synthesis Report. DECS/AE (95) 5.

De synspunkter, der udtrykkes i denne artikel, står for forfatterens regning og afspejler ikke nødvendigvis Rådet for Kulturelt Samarbejde og Europarådets officielle politik.

Marked, normer og nærmiljø eller den nye pædagogik¹

**Annie
Vinokur**

Professor ved
Université X, Nan-
terre, medlem af
CERED - Centre
d'Etudes et de

Recherches sur le
Développement, FORUM, ura,
CNRS 1700

Slut med "livsaldrene"

I det traditionelle samfund (hjemme-
produktion og en lille markedsorienteret
produktion), der er centreret om repro-
duktion, bliver man voksen, når man
rituelt erklæres egnet til at deltage biolo-
gisk, materielt og kulturelt i genera-
tionernes reproduktion, dvs. når man i
tilstrækkeligt omfang har assimileret den
viden og de regler, der inden for
arbejdsdelingens rammer sikrer gruppens
overlevelse og beståen.

I det moderne samfund, der er centreret
om akkumulation, har man den alder, som
arbejdsmarkedets skiftende behov fastsæt-
ter. Man kan være for gammel i 18-års
alderen, hvis børnearbejde er i høj kurs;
man kan også modsat blive fastholdt i en
stadig længere barndom (uendelige "over-
gange") og blive forældet i en stadig tid-
ligere alder (endegyldig arbejdsløshed og
førtidspensionering). Økonomien er såle-
des bærer af en særlig "pædagogik", som
til enhver tid belærer individerne om deres
"alder" og "værdi". Denne "uddannelse"
er lige så "livslang" som "læren for livet".

Et af aspekterne ved denne benægtelse
af "livsaldrene" er den manglende hen-
syntagen til reproduktionssfæren, såvel i
samfund, hvor børnearbejde er udbredt,
som i samfund, hvor begge køns arbejds-
liv er koncentreret (såvel i tid som inten-
sitet) om de 15-20 år, hvor de voksne sam-
tidig skal sikre deres biologiske reproduk-
tion og socialiseringen af de unge.

Reproduktion, en hin- dring for akkumulations- processen

Så længe akkumulationsprocessen forbli-
ver indlejret i det traditionelle samfund,
forekommer det, at der er overflod af

Ettore Gelpi siger i sin introduktion til de studier, der er udarbejdet inden for rammerne af programmet "Uddannelse til demokratisk medborgerskab", at uddannelsen af voksne til demokratisk medborgerskab kan opfattes som en læreproces, hvor man "lærer at tage afstand fra magtanvendelse og tvang". Men Hannah Arendt skrev i 1950'erne: "der må kunne sættes en grænse for uddannelse i den udstrækning, hvor dette koncept adskiller sig fra det at lære... I politik har man altid at gøre med nogen, som allerede er uddannede. Den, der sætter sig for at uddanne voksne, sætter sig i realiteten for at spille formyndere ... Eftersom man ikke kan uddanne voksne ..., foregiver man at uddanne, medens det egentlige formål er at tvinge uden at bruge magt".

Ethvert voksenuddannelsesprojekt, der sigter mod at fremme demokratiet og udvikle demokratiske samfundsborgere, må forholde sig til denne selvmodsigelse og på forhånd have analyseret den magt- og tvangsdimension, som uddannelsen i vore samfund indeholder, og som det også gælder om at bekæmpe.

Vores tese er følgende: i den igangværende ændringsproces er nutidens samfund selv bærer af et formynderisk, aldersuafhængigt opdragelsesprojekt, som er baseret på en generaliseret, procedureorienteret pædagogik.

menneskelige ressourcer (og også natu-
relige ressourcer), de er næsten gratis (ene-
ste omkostning: udvinding og formning)
og reversible: overskydende eller udslidte
arbejdstagere vender tilbage til den tradi-
tionelle sektor, som i øvrigt sikrer deres
reproduktion til de lavest mulige omkost-
ninger. Men for at den arbejdskraft, der
er produceret og uddannet i den traditio-
nelle sektor, præsenterer sig parat til brug
ved fabrikkens port med sin fysiske og
mentale udrustning og moralske værdier,
skal den tilskyndes/tvinges hertil, dvs. at
nedbrydningen af den traditionelle sek-
tor (umuligheden af at reproducere den)
gør det nødvendigt. Omkostningerne til
produktion af de menneskelige ressour-
cer i den traditionelle sektor er således
meget lave på kort sigt, men kan være
meget høje på lang sigt. Rovdriften på
guldæggene slår hønen ihjel. Ødelægge-
lsen af den traditionelle sektor har skabt
"forstyrrelser i vores forhold til naturen,
ikke alene den ydre naturs økosystemer,
men også menneskets indre, biofysiske
og psykiske natur... De problemer, vi står

**"I det moderne samfund,
der er centreret om akku-
mulation, har man den al-
der, som arbejdsmarkedets
skiftende behov fastsæt-
ter."**

¹ Redaktionel note:
Dette indlæg blev forelagt på work-
shop 3: "A new concept of develop-
ment of, through and for the com-
munity in an evolving democracy?",
der var arrangeret af Europarådet (se
den foregående artikel af Madalen
Teeples).

“(...) overskydende eller udslidte arbejdstagere vender tilbage til den traditionelle sektor, som i øvrigt sikrer deres reproduktion til de lavest mulige omkostninger.”

“De problemer, vi står med i dag opstår med jævne mellemrum, når der bliver knaphed på de ressourcer, som i efterkrigstiden betragtedes som “frie goder”, der kunne anvendes ubegrænset (...)”

“Hvad der skal opfylde kapitalens nye behov, (...) er efter alt at dømme en generaliseret pædagogik, der i højere grad er procedureorienteret end af indholdsmæssig karakter, og som er baseret på to institutionelle støttepillere: markedet, på de områder, hvor det er muligt, og lokalsamfundet dér, hvor markedsmekanismen ikke kan trænge igennem.”

med i dag, opstår med jævne mellemrum, når der bliver knaphed på de ressourcer, som i efterkrigstiden betragtedes som “frie goder”, der kunne anvendes ubegrænset, hvad enten det skyldes udtømmning af de tilgængelige reserver (råstoffer og energi), eller en uhensigtsmæssig udnyttelse af ressourcerne (hvad der gælder for *størstedelen af de biologiske og sociale ressourcer*), der har ødelagt deres reproduktionsmåde, som var blevet formet over en lang periode” (LUTZ 1990, s. 200-201).

Akkumulationen interesserer sig kun for menneskenes samfundsmæssige reproduktion, når den udgør en forhindring. Det så man f.eks. i Europa i slutningen af det 19. århundrede, da overudbytningen af kvinders og børns arbejde nogle steder bragte arbejderstandens reproduktion i fare. I de højest udviklede lande er det nu arbejdstagernes samlede reproduktionsbetingelser og sociale bånd, som udgør en hindring for kapitalens akkumulationsmuligheder i en situation, der er karakteriseret ved:

□ globalisering: en forudsætning for kapitalens frie bevægelighed er arbejdskraftens frie verdensomspændende bevægelighed;

□ produktionsteknikkernes kontinuerlige ændringsproces: der kræves ikke længere alene disciplin og standardfærdigheder af arbejdstagerne, men også evne til hurtig tilpasning og intelligent informationsbehandling, hvilket udelukker en “despotisk” forvaltning af arbejdskraften;

□ konsolidering af massen af overskydende arbejdskraft, som de traditionelle sektorer ikke længere kan absorbere.

Hvad der skal opfylde kapitalens nye behov i en situation, hvor det traditionelle samfund er ødelagt, er efter alt at dømme en generaliseret pædagogik, der i højere grad er **procedureorienteret** end af indholdsmæssig karakter, og som er baseret på to institutionelle støttepillere: **markedet**, på de områder, hvor det er muligt, og **lokalsamfundet** dér, hvor markedsmekanismen ikke kan trænge igennem.

Markedspædagogikken

Markedet er et belønnings-/afstraffelsesystem, som kan karakteriseres ved to egenskaber:

□ det er “neutralt”, anonymt og benytter sig af incitamentets tvang i stedet for magtanvendelse;

□ det ligner et demokrati (valgorienteret), for så vidt som efterspørgslen kan siges at repræsentere de individuelle præferencers “stemme”.

Således kan de socialistiske regimers sammenbrud og udviklingsefterslæbet i de mindst udviklede lande præsenteres som et resultat af et “demokratisk underskud”, dvs. som en fiasko for autoritære, centraliserede og bureaukratiske akkumulationspædagogikker. Strukturtilpasningsprogrammerne præsenteres således primært som en indirekte pædagogik, der repræsenterer rationaliteten gennem indførelse eller genetablering af de proceduremæssige betingelser for en konkurrenceøkonomi: afskaffelse af protektionistiske foranstaltninger og opvurdering af udveksling, åbning for verdensmarkedet, afskaffelse af subvention og manipulerede priser med henblik på at genetablere reelle pris- og lønniveauer, indskrænkning af statens rolle og fremme af privatiseringer ... altsammen foranstaltninger, der sigter mod at fremme den produktive sektor på bekostning af de beskyttede sektorer, genetablere konkurrenceevnen over for udlandet, omstrukturere og diversificere udbuddet, sætte skub i opsparingen og investeringerne ... og tilskynde borgerne til at forvalte deres menneskelige og materielle ressourcer i forhold til prisernes skiftende signaler.

Der findes imidlertid områder for reproduktion af de samfundsmæssige betingelser for akkumulation, hvor markedet ikke kan fungere direkte, eller i hvert fald ikke alene, som incitament. Overalt hvor det er muligt, indføres da en rationalitetens “kvasimarkeds”-pædagogik i form af fastsættelse af regler og normer, som supplerer eller erstatter markedsreglerne. Eksempler:

I virksomheden

En virksomhed er pr. definition “et system, hvor ressourcestyringen afhænger af en direktion, dvs. en eller flere personer, som i et konkurrenceorienteret system overtager prismekanismens funktion i styringen af ressourcerne” (Coase 1937, s. 339). Men

“arbejdsgiverdespoti” og hierarkisk kontrol afvises af arbejdstagerne, som har tendens til at udvise en “opportunistisk” adfærd, så meget mere som direktionens informationer er begrænsede i de post-tayloristiske organisationsformer. I virksomheden “*kan man ikke forvente en fuldstændig effektiv kontrol med den enkeltes indsats*” (Alchian-Demsetz, s. 781). En stor del af forvaltningen af de menneskelige ressourcer går derfor ud på at erstatte “autoritetsrelationen” med “et demokratisk alternativ” i form af tilskyndelsessystemer af typen “principal-agent”, der har til formål at øge produktiviteten ved at begrænse moralsk forfald og skulketendenser.

I skolen

Formålet med at overlade finansieringen af den uddannelse, der finder sted efter skolepligtens ophør, til husholdningerne, sådan som de vigtigste internationale organisationer anbefaler, er at tilskynde folk til at gebærde sig som rationelle forvaltere af deres menneskelige kapital i forhold til markedssignalerne, dvs. (a) reducere det “samfundsmæssige spild” i forbindelse med “uddannelsesinflationen”, (b) indføre konkurrence på området uddannelses-tjenesteydelser, (c) øge uddannelsesindsatsen og orientere den i forhold til økonomiens skiftende behov, dvs. begrænse uddannelsessystemets autonomi i forhold til produktionssystemet.

Men for at markedet kan fungere tilfredsstillende, er det nødvendigt med informationer om produktets kvalitet, og endvidere kan markedet ikke regulere selve vidensproduktionen, hvortil kræves en myndighedsrelation. Derfor etableres der et system af supplerende normer:

□ den igangværende internationale standardisering af prøver og eksamensbeviser tager sigte på en verdensomspændende standardisering af arbejdsmarkedet, der gør det muligt hurtigt at flytte arbejdskraften derhen, hvor der er brug for den;

□ i samfund, hvor familien ikke længere repræsenterer de traditionelle kulturelle værdier, som heller ikke formidles af skolen, træder skolens evaluering i stedet for (og forudgriber) markedspriserne belæ-

ring af eleverne om, at deres “værdi” altid fastsættes udefra.

□ styring af uddannelserne i overensstemmelse med evalueringsstandarderne (a) afskaffer “overflødige” kundskaber: vidensindholdet defineres af reglerne for kontrollen med det, (b) påtvinger underviserne dette indhold uden at gribe til direkte tvang.

□ standardisering af undervisningsproduktet (a) fremmer en taylorisering og standardisering, dvs. en “industrialisering” af vidensproduktionen (jf. f.eks. indførelsen af ISO 9000 standarder i europæiske erhvervsuddannelsesinstitutioner), (b) bidrager til en individualisering, der fremmer informationsindustriernes indtrængen i denne ikke-markedsorienterede sektor.

Nærmiljøpædagogikken

Der er imidlertid stadig områder af den samfundsmæssige reproduktion, hvor hverken markedet eller dets substitutter kan udfylde en pædagogisk funktion: familien, solidaritet, sociale bånd.

Reproduktionen af mennesker i familien indebærer et minimum af sikkerhed. Alle de traditionelle samfunds institutioner er primært rettet mod at bekæmpe de dødelige trusler mod reproduktionsmulighederne, som den usikre fysiske og materielle situation indebærer (klimatiske udsving for hjemmeproduktionen, markedsudsving i den lille markedsorienterede produktion). Nedbrydningen af disse institutioner har i løbet af dette århundrede i nogle samfund (gennem en langsom og vanskelig proces med sociale kampe og forhandlinger) ført til etableringen af kapitalismens eneste innovation på reproduktionsområdet: “beskæftigelsen” defineret som varetagelse af et job (arbejdsaktivitet reguleret af arbejdsretten), for hvilket der udbetales en løn, en ressource defineret ved et tarifsystem, der (a) omfatter retten til at modtage ydelser fastsat i forhold til den direkte løn, (b) forvaltes af arbejdsmarkedsparterne efter en territorial logik. Denne form for lønnet beskæftigelse, som frigør individet fra nærmiljøets bånd og giver arbejdstagerne adgang til den offentlige sfære, er en yderst innovativ konstruktion, der giver sikkerhed uafhængigt af ejendoms-

“Der er imidlertid stadig områder af den samfundsmæssige reproduktion, hvor hverken markedet eller dets substitutter kan udfylde en pædagogisk funktion: familien, solidaritet, sociale bånd.”

“Vi er nu vidne til en demontering af beskæftigelsen på grundlag af økonomiens internationalisering, som finder sit ideologiske udtryk i den (i enhver henseende kritisable) påstand, at velfærdsstaten er “en luksus, som vore samfund ikke længere kan tillade sig”.

besiddelse og etablerer nationale sociale bånd.

Vi er nu vidne til en demontering af beskæftigelsen på grundlag af økonomiens internationalisering, som finder sit ideologiske udtryk i den (i enhver henseende kritisable) påstand, at velfærdsstaten er “en luksus, som vore samfund ikke længere kan tillade sig”.

Polariseringen af indkomsterne og den stigende fattigdom og utryghed, som en stadig større del af befolkningen lider under, betyder med et udtryk, som Reich brugte om USA (men som kan generaliseres), at “amerikanerne ikke længere er i samme båd”. Man kan ikke længere sige, at “hvad, der er godt for General Motors, er godt for USA”, fordi GM ikke længere har brug for amerikanske arbejdstagere hverken til at producere eller forbruge bilerne. For kapitalen og staterne er sikringen af reproduktionsmuligheden for de befolkningsgrupper, der i stigende grad overlades til sig selv, nu ikke så meget en økonomisk nødvendighed som en politisk udfordring.

□ Problemet består således nu i at sikre social fred til de lavest mulige omkostninger. Der kan da også registreres en tendens til at genoplive nogle af de traditionelle samfunds institutioner, for så vidt som disse repræsenterede såvel de grundlæggende solidaritetsbånd som den moralske orden. Disse tendenser sammenfattes i Etzionis begreb “nærsamfundsmentalitet”, hvis mål er “at kanalisere alle de institutionelle kræfter, der kan forpligte folk på at gøre, hvad der skal gøres” (D’Antonio 1994):

□ tilbagevenden til de traditionelle familie- og moralværdier, hvilket skaber et grundlag for at modstå de moderne “fundamentalistiske tendenser” og på verdensplan at mobilisere de fundamentalistiske grundværdier i alle religioner.

□ anvendelse af subsidiaritetsprincippet: “ansvaret påhviler i enhver situation i før-

ste række dem, som den berører direkte. Kun hvis den pågældende ikke selv kan finde en løsning, er det familiens pligt at gøre noget. Hvis sidstnævnte ikke kan gøre noget, så er det op til lokalsamfundet. Og kun i de tilfælde, hvor problemet ligger uden for dets kompetenceområde, skal det henvende sig til staten” (Etzioni 1994). “Ansvarliggørelsen” indebærer (a) afvisning af “rettigheder” (b) solidaritet mellem de fattige indbyrdes og mellem de rige indbyrdes (c) fastsættelse af betingelser for at trække på den nationale solidaritet, dvs. “pædagogisk velgørenhed”: “de socialarbejdere, der beskæftiger sig med disse befolkningsgrupper, har tendens til at skrive under på alle de livsformer, de bliver præsenteret for. Det er nødvendigt, at de ændrer holdning og igen påtager sig deres rolle som samfundets repræsentanter, der bibringer samfundets grundlæggende værdier til personer, der uden dem ville være uden for rækkevidde. De må opkaste sig til dommere og utvetydigt forfægte sunde og ansvarlige livsformer. En mindre afstraffelse af dem, der ikke imødekommer samfundets krav, er på sin plads” (Etzioni 1994).

□ lokal demokratisk medindflydelse begrænset til små reproduktionsenheder: familien, kvarteret, skolen, sognet... dvs. der hvor demokratisk medindflydelse må formodes bedst at kunne bidrage til at styrke den moralske orden og undertrykke afvigelser. Der er ikke tale om demokratisk deltagelse i beslutninger om produktionsmål og beskæftigelse: markedsmekanismen fremstilles som et udefrakommende krav, og når magten til at bestemme over de enkelte borgeres og lokalsamfundets liv lader sig inkarnere i et menneske, er dette utilnærmeligt (jf. Michael Moores film: “Roger and Me”).

Markedet og lokalsamfundet fremstår således som pædagogikker, der implicit eller eksplicit lægger usikkerheden over på familierne, dvs. underlægger den menneskelige og samfundsmæssige reproduktions langsigtede perspektiv akkumulationens kortsigtede behov.

De synspunkter, der udtrykkes i denne artikel, står for forfatterens regning og afspejler ikke nødvendigvis Rådet for Kulturelt Samarbejde og Europarådets officielle politik.

Litteraturhenvisninger

Arendt H.: *La crise de la culture*. Galimard, Paris 1972.

Coase, R.H.: *The Nature of the Firm*. Economica, 1937.

Etzioni, A., D’Antonio, M.: artikler genoptrykt i *Courrier International* nr. 211, 17, 13. nov. 1994.

Lutz, B.: *Le mirage de la croissance marchande*. Editions de la MSH. Paris 1990.

Reich, R.: *The Work of Nations*. Simon & Schuster, London, N.Y. 1991.

Faglige organisationer og uddannelse - arbejdstagernes ret til uddannelse fra begyndelsen af 1970'erne til begyndelsen af 1990'erne

Vittorio Capecchi

Professor i sociologi ved Bolognas Universitet, leder af det regionale arbejdsmarkedsobservationscenter

Til belysning af emnet "demokrati og uddannelse" redegøres i det følgende for et bestemt tilfælde, nemlig udviklingen i de faglige organisationers syn på uddannelse i Italien siden arbejder- og studenteroprøret i 1968. Dette gøres ved at se på forholdet mellem det økonomisk-sociologiske tidsskrift *Inchiesta* (med direktion i Bologna, redaktør Dedalo di Bari) og fagforbundene i Bologna og Emilia Romagna gennem de sidste 25 år⁽¹⁾. Tidsskriftet blev grundlagt under ledelse af undertegnede i 1971 og er det italienske tidsskrift, som frem for nogen har støttet de faglige organisationer i kampen for ordningen om de såkaldte "150 timer", som de opnåede i 1973. Denne ordning var en af de mest originale sejre for den europæiske fagbevægelse og går ud på, at de ansatte får stillet 150 betalte arbejdstimer til rådighed til uddannelse, forudsat at de selv giver 150 timer af deres fritid.

Retten til betalt frihed til uddannelse blev i 1970'erne især brugt til at indhente grundskoleundervisningen. I regionen Emilia Romagna blev ordningen i de første år koordineret af enhedsforbundet FLM (metalarbejderforbundet). På de følgende sider beskrives fagbevægelsens uddannelsespolitik i den fase, hvor 150-timers ordningen havde den største udnyttelsesgrad (i Emilia Romagna midt i 1970'erne), og dernæst fagbevægelsens uddannelsespolitik i Emilia Romagna i den nuværende fase, hvor udnyttelsen af 150-timers ordningen er aftagende.

Debatten i tidsskriftet *Inchiesta* (som i 70'erne nåede et oplag på 80 000 eksem-

plarer og solgtes i kiosker) og direktørens særlige stilling som officiel chef for FLM's analysekontor i Bologna (og senere i Emilia Romagna) gjorde det muligt at udarbejde de modeller, som tidsskriftet og de faglige organisationer i begyndelsen var enige om. Men allerede i løbet af

På basis af en analyse i tidsskriftet "Inchiesta", Bologna, påpeger forfatteren de strukturelle begrænsninger for de faglige organisationers uddannelsesstrategier. Han mener, de beror på den model, fagbevægelsen siden 1970'erne har anvendt på forholdet mellem uddannelse og arbejde, nemlig den traditionelle konfliktmodel, som er baseret på storindustrien og på retten til anerkendelse af kvalifikationer. Denne model kritiseres med udgangspunkt i den teknokratisk-funktionalistiske model, som tager højde for mere differentierede virksomhedsstrategier i små og mellemstore virksomheder og tilegnelse af teknologisk viden på arbejdspladsen. De faglige organisationer anerkender ikke det videnskabsteoretiske opgør, som forskningen i denne sektor klart har ført til, og forsømmer at omdefinere forholdet mellem teknologisk viden og uddannelsespolitik. De udarbejder ikke nye modeller, men holder fast på strategier, der er baseret på medbestemmelsesprincippet. De finder således ikke svar på det spørgsmål, der udspringer af den socio-økonomiske dynamik, forfatteren redegør for: Hvordan kan de økonomiske krav, en stadig mere regionaliseret teknologisk udvikling stiller, forenes med de enkelte menneskers krav om differentieret uddannelse?

70'erne påpeges i *Inchiesta* nogle begrænsninger for denne model, forbundene har valgt, mens sidstnævnte kun delvis anerkender disse begrænsninger.

I begyndelsen af 1980'erne brydes den faglige enhed (hvilket også medfører, at jeg fratræder som chef for FLM's analysekontor), og i tiden frem til i dag ændres forbundenes politik over for såvel regionale udviklingsproblemer som uddannelse af arbejdstagere. Det er interessant at følge debatten i *Inchiesta* (som i 80'erne

(1) Om fagbevægelsens historie og industrialiseringen i Emilia Romagna og i Bologna i tiden efter anden verdenskrig se Capecchi (1987, 1989, 1990b, 1992) og Capecchi og Pesce (1993). Angående *Inchiesta*'s historiske udvikling henvises til særnummeret 94, 1991 om tidsskriftets første tyve år, især artiklen ved Elda Guerra og Adele Pesce (1991).

Efter 1968-oprøret "blev (det) muligt at indgå en tæt alliance mellem faglige organisationer og intellektuelle."

Modellen fra 1970'erne "er en fælles model, nemlig en model med konflikt mellem sociale klasser, i modsætning til den teknokratisk-funktionalistiske model."

"Ifølge den teknokratisk-funktionalistiske model er teknologisk innovation afgørende for samfundsudviklingen og bestemmende for ændringer i de enkelte fags indhold og organisation ..."

og 90'erne har et oplag på 5 000 eksemplarer og kun sælges i boghandelen) for at se, hvilke spørgsmål der stilles, og hvilke af disse spørgsmål forbundene bedst kan finde svar på - stadig med henblik på emnet fagbevægelse og uddannelse.

Politik for uddannelse af arbejdstagere i begyndelsen af 1970'erne - teori og praksis

For at forstå de italienske faglige organisationers uddannelsespolitik i begyndelsen af 70'erne må man holde sig to aspekter for øje. Først og fremmest må man gøre sig klart, at der efter arbejder- og studenteroprøret i 1968 og de faglige sejre i begyndelsen af 70'erne kommer en periode, hvor fagbevægelsen vinder stærkt frem. Alene CGIL's medlemstal stiger fra 2 461 000 i 1968 til 4 528 000 i 1978. Endvidere er der ikke kun hos studerende, men også hos universitetslærere stor interesse for fagbevægelsen i Italien i 70'erne, specielt for Federazione Lavoratori Metalmeccanici (FLM). Arbejder- og studenteroprøret i 1968 fik stor indflydelse på forskerne på det sociologiske og økonomiske felt, og det blev muligt at indgå en tæt alliance mellem faglige organisationer og intellektuelle.

Min personlige erfaring er et eksempel på denne situation. Som lærer i sociologi på Bolognas Universitet og direktør for tidsskriftet *Inchiesta* begynder jeg at samarbejde med FLM i Bologna, først om forbundets forskning i beskyttelse af arbejdstagernes helbred, senere om koordinering af 150-timers ordningen på Bolognas Universitet, og jeg bliver dernæst chef for FLM's analysekontor fra 1975 til 1983, hvor analysekontoret nedlægges efter enhedsfagbevægelsens opløsning.

FLM's indsats i Emilia Romagna i 1970'erne på uddannelsesområdet går i fire hovedretninger:

a) Uddannelsesaktiviteter under 150-timers ordningen. Ordningen udnyttedes til indhentning af grundskoleundervisningen (i Emilia Romagna stiger antallet af kurser fra 42 i 1973-74 til et maksimum på 202 i 1976-77, hvorefter antallet falder til 106 i 1980-81). Samtidig afholdes korte univer-

sitetskurser, som udviser samme tendens (maksimum midt i 1970'erne og dernæst fald de følgende år). Disse kurser dækker forskellige emner: fra økonomi og fagbevægelsens historie til kurser for kvindelige arbejdere og universitetslærere om kvindens situation på og uden for arbejdspladsen.

b) Indsats i forbindelse med grundskolesystemet. I 70'erne udkommer nogle numre af tidsskriftet *Impegno unitario*, udgivet af FLM i Bologna, med en debat om den selektion, der finder sted i grundskolen. Det påvises her, hvordan grundskolens lærebøger latterliggør bønder og arbejdere og deres miljø. Disse numre af tidsskriftet bliver formidlet til og diskuteret af arbejderne på metalfabrikkerne, enten fordi de er forældre med børn i grundskolen, eller fordi de går på kurser under 150-timers ordningen for at tilegne sig viden ud fra arbejderklassens synsvinkel.

c) Indsats til beskyttelse af arbejdstagernes helbred ved hjælp af aktionsforskning på fabrikkerne, koordineret af arbejdsmedicinere, som bruger konsensusvurderingsmetoden. De ansatte i en bestemt afdeling skal udpege skadelige faktorer, såvel fysiske som psykiske, og udarbejde en konsensusrapport, som dernæst bruges af forbundet ved forhandlinger på virksomheden. Uddannelsesstrategierne føres helt ud i de enkelte afdelinger og går ikke kun ud på at formidle viden, men også på at skabe en atmosfære af tillid hos de ansatte og således skærpe bevidstheden om gener på fabrikken. Generne søges fjernet ad psykologisk vej, da det betragtes som uundgåeligt at fortsætte arbejdet.

d) Aktionsforskning koordineret af analysekontoret, både på afdelinger med arbejdere og på afdelinger med funktionærer. Informations- og materialestrømmene analyseres for at finde ud af, hvordan fabrikens organisation kan omlægges, så medarbejderne får indflydelse på produktionsgangen, og konflikter på fabrikken kan forebygges eller løses.

Den model, som bruges til fortolkning af virkeligheden i begyndelsen af 1970'erne såvel ved de faglige aktiviteter som i den forskning, universitetsfolk udfører for forbundene, er en fælles model, nemlig en model med konflikt mellem sociale

klasser, i modsætning til den teknokratisk-funktionalistiske model.

Ifølge den teknokratisk-funktionalistiske model er teknologisk innovation afgørende for samfundsudviklingen og bestemmende for ændringer i de enkelte fags indhold og organisation og i de forskellige typer arbejde. Det kræver først og fremmest en tilpasning af uddannelsessystemet. Skolesystemet og erhvervs- og arbejdsmarkedsuddannelserne må laves om for at blive tilpasset til den teknologiske udvikling. Vurderingen af de forskellige uddannelses-, forsknings- og produktionsstrukturer etc. afhænger af, i hvilken grad disse strukturer kan tilpasses til det teknologiske fremskridt.

Modellen med konflikt mellem sociale klasser opfatter derimod samfundets ændringer som et produkt af de kampe, der udspringer af konflikterne mellem de forskellige sociale klasser i en situation, hvor den herskende klasse søger at reproducere sig selv som den gruppe, der har magten. Denne model sætter kampen mod ulighed som det overordnede mål, mens forsvaret for status quo er målet for den teknokratiske model.

I Italien fik konfliktmodellen et referencepunkt med præsten Don Milanis bog *Lettera a una professoressa* (1967). Han viser ved hjælp af officiel statistik klart, hvordan skolens selektion næsten udelukkende går ud over børn fra arbejderfamilier, samt hvordan lærebøgernes indhold og lærernes adfærd og holdninger konsekvent negligerer arbejderklassens problemer og virkelighed.

150-timers ordningen, som de faglige organisationer og arbejderklassen har tilkæmpet sig, refererer til denne model, og derfor lægges der i 150-timers programmerne stor vægt på indholdet og ikke kun på en formel tilegnelse af afgangsbeviser. Forbundene tilrettelægger derfor indholdet af grundskolekurser for arbejdstagere sammen med folk, som koordinerer kursene på forbundenes vegne. Redaktionen på Inchiesta samarbejder med fagbevægelsen om at få 150-timers projektet til at lykkes og udgiver økonomisk og sociologisk materiale med arbejderklassens ideologiske synsvinkel. Dette tætte samarbejde er i øvrigt forklaringen på tidsskriftets meget store udbredelse i 70'erne.

I debatten i Inchiesta i 1970'erne begynder man at påpege nogle begrænsninger ved den konflikt- og klassemodel, de faglige organisationers indsats er baseret på, men disse begrænsninger accepteres kun delvis af forbundene i Emilia Romagna og i endnu mindre grad af de landsdækkende forbund.

Den første begrænsning består i, at de faglige organisationer i Italien (og naturligvis ikke kun i Italien), bruger konflikt-klasse-modellen, fordi de næsten udelukkende refererer til store virksomheder med masseproduktion, og derfor betragter en arbejdsorganisation af Taylor-Ford-type som dominerende. I Italien i begyndelsen af 70'erne betragter såvel de landsdækkende som de regionale forbund (selv i regioner, hvor der ikke findes store virksomheder) Taylor-Ford-modellen som den dominerende organisationsmodel i kapitalistiske samfund, og derfor tillægges de små virksomheder ikke nogen betydning i sig selv, men opfattes som "decentraliserede" store virksomheder.

Tidsskriftet Inchiesta dokumenterer imidlertid, hvordan udviklingen i Italien varierer fra region til region, og der kommer efterhånden analyser af en ny type industriel udvikling, som adskiller sig såvel fra udviklingen i de norditalienske regioner, baseret på store virksomheder, som fra den fejlslagne udvikling i de syditalienske regioner. Tidsskriftet er således med til at vise, at der mellem disse to områder findes et "tredje Italien" (titlen på en bog fra 1977 af Arnaldo Bagnasco), hvor subsystemer af små og mellemstore virksomheder producerer specialiserede maskiner til industrien, og at disse virksomheder har let ved at omstille produktionen til kundernes skiftende efterspørgsel. Tidsskriftet dokumenterer, hvordan der i regioner som Emilia Romagna er en mængde små specialiserede virksomheder, hvis indehavere har arbejdet som faglærte arbejdere, før de etablerede sig som selvstændige. Der bliver således rejst kritik af den model, som opfattede de store virksomheder som krumtappen i udviklingen. Denne kritik tages til efterretning af de regionale forbund i Emilia Romagna, men ikke landsforbundene, som fortsat betragter de store virksomheder som stort set det eneste virkefelt for faglige initiativer.

Modellen med konflikt mellem sociale klasser opfatter (...) samfundets ændringer som et produkt af de kampe, der udspringer af konflikterne (...) i en situation, hvor den herskende klasse søger at reproducere sig selv som den gruppe, der har magten."

I forbindelse med en analyse af subsystemer af små og mellemstore virksomheder bliver der rejst "kritik af den model, som opfattede de store virksomheder som krumtappen i udviklingen."

“Det industrielle system i Italien - og generelt i de højt industrialiserede samfund - er af en sådan art, at arbejdsløshed blandt intellektuelle er uundgåelig.”

“Uddannelse af arbejdstagerne vies meget lidt opmærksomhed (fra fagbevægelsens side) i 1970'erne (...)”, og der tages “næsten udelukkende hensyn til de mandlige arbejdstagere.”

Inchiestas veldokumenterede analyser af små virksomheder, som er organiseret i specialiserede subsystemer, viser også en anden begrænsning i den fortolkning, de faglige organisationer og mange af deres eksterne medarbejdere anlagde i 1970'erne. Når Taylor-Ford-modellen betragtes som den dominerende organisationsmodel, medfører det en bestemt opfattelse af forholdet mellem industriel udvikling og uddannelsespolitik. Med henblik på en stor fabrik med masseproduktion kræves der for at opnå industriel udvikling blot et begrænset antal specialister (ingeniører og højt specialiseret teknisk personale), som er i stand til at koordinere et stort antal arbejdere, som kun får underordnede produktionsopgaver.

Favorisering af uddannede arbejdstagere vurderes generelt negativt ud fra den opfattelse, at industriel udvikling baseret på store virksomheder efter Taylor-Ford-modellen ikke kræver mange ansatte med erhvervs- eller videregående uddannelse. Således udkommer der i USA i 70'erne bøger som Ian Bergs (1970) og R.B. Freemans (1976) med de emblematiske titler: Education and Jobs: The Great Training Robbery og The Overeducated American. (At tage en uddannelse betragtes som bedrageri - de unge i USA er overuddannede.)

Denne teori vinder også tilslutning i Italien, hvor den andel af en årgang, der tager en ungdomsuddannelse i slutningen af 1960'erne er omkring 30%, og ifølge prognoser i en dengang meget omtalt analyse, Progetto '80 (skrevet af intellektuelle med tilknytning til industriens sammenslutning) skulle de i 80'erne komme op på omkring 50%. Det interessante er, at allerede da andelen var på 30%, førte det til, at der taltes om lang skolegang og masseuniversitet, og i et tidsskrift som Inchiesta så man med stor bekymring på disse prognoser i en række essays, som indeholdt de første italienske uddannelsessociologiske analyser. Dette skal udtrykkes i det følgende.

Ovennævnte forklaring blev fremsat i bøger som Marzio Barbaglis med titlen Intellektuel arbejdsløshed og uddannelsessystem i Italien (1974). Det industrielle system i Italien - og generelt i de højt industrialiserede samfund - er af en sådan art, at arbejdsløshed blandt intellektuelle er uundgåelig.

Synspunktet er, at det produktionssystem, der tegner sig efter den første genopbygningsfase, er organiseret på basis af få arbejdspladser for uddannede, så en stor andel af dem, der forlader uddannelsessystemet med et eksamensbevis i hånden, nødvendigvis bliver arbejdsløse eller må tage til takke med et arbejde, som ikke kræver uddannelse.

Det er således forståeligt, at de faglige organisationer i 70'erne lægger uddannelsesstrategier, som tager sigte på en fagpolitisk indsats til beskyttelse af arbejdstagernes helbred og i forbindelse med faglig strid på virksomheds- og regionsplan. Det til grund liggende arbejderbillede er den lavt kvalificerede arbejder, som passer ind i Taylor-Ford-modellen, og uddannelse af arbejdstagere vies meget lidt opmærksomhed.

Den her omtalte anden begrænsning påpeges først langt senere end den første, også i Inchiesta. Først i 80'erne og 90'erne rettes opmærksomheden herimod, og resultatet bliver en kursændring såvel i tidsskriftet som i de faglige organisationer, regionalt og på landsplan.

En tredje begrænsning, som gør sig stærkt gældende i 1970'erne, består i, at de faglige organisationer næsten udelukkende tager hensyn til de mandlige arbejdstagere. Selv Lettera a una professoressa, der dengang blev brugt som grundbog, vurderes i vore dages kvindeforskning med rette som en bog, hvor alle hovedpersoner - såvel positive som negative - er mænd.

Denne begrænsning begynder man at blive opmærksom på i Inchiesta i 70'erne, hvor der publiceres en række undersøgelser, som præcist analyserer mekanismerne i den regionale industriudvikling med udgangspunkt i det arbejde, kvinderne udfører. Analyser af sociologer som Laura Balbo, Renate Yahar og Maria Pia May præciserer kvindens rolle i den officielle økonomi, i den uformelle pengeøkonomi og i den uformelle pengeløse økonomi. Således kan økonomiske og sociologiske analyser af hjemmearbejde og kvindearbejde, som ikke registreres i statistikken, placeres i en mere generel ramme, hvor problemerne kan analyseres. Eksempelvis kan nævnes titlerne på følgende særnumre af Inchiesta, som behandler disse emner (25/1977, 28/1977, 32/1978 og 34/1978): Kvin-

dens stilling; familien; arbejde og velfærds-kapitalisme, dobbeltrolle og kvinde-arbejdsmarked; kvinder; dobbeltarbejde og diskrimination.

Som det ses, optager tidsskriftet mange feministiske bidrag, som går i dybden med dette emne, men selv op i 80'erne og 90'erne accepteres det kun for en ganske lille dels vedkommende af de faglige organisationer på lands- og regionalplan. Dette på trods af, at feministiske kvinder er aktive i fagforeningerne og opnår poster i den regionale forbundsledelse (i FLM i Emilia Romagna) og i 80'erne og 90'erne også i CGIL's forbundsledelse på landsplan.

En fjerde begrænsning, som er væsentlig, er den generelle undervurdering af menneskers forskellighed, med udgangspunkt i forskelle mellem kvinder og mænd. Denne problematik lykkes det ikke fagforeningerne at tage op.

I slutningen af 1970'erne får jeg pålagt at undersøge 150-timers ordningen i Emilia Romagna (2), og resultaterne er interessante, fordi de afviger fra forventningerne. Man troede, at deltagerne meldte sig til kurserne af en af to grunde: at man udnyttede 150-timers ordningen enten ud fra personlig utilitaristisk motivation (mulighed for advancement eller for opnåelse af mere kvalificeret arbejde etc.) eller ud fra kollektiv motivation (tilegnelse af politisk og faglig viden om arbejdet, bedre muligheder for at kontrollere de kapitalistiske strategier på fabrikken).

Det viste sig imidlertid, at ingen af disse to forklaringer hold stik. De, der benyttede 150-timers ordningen, siger selv, at de gjorde det at hensyn til deres personlige kulturelle udvikling. Der var altså hverken tale om et personligt utilitaristisk projekt eller en kollektiv motivation. Man udnytter derimod fagforeningens kollektive initiativ til at opfylde sine egne personlige behov og forventninger.

I samme retning peger resultaterne af nogle undersøgelser, der blev sat i gang i slutningen af 70'erne om arbejdstagernes krav til fleksibel arbejdstid. Uanset hvilken arbejdstidsstrategi, fagforeningen stiller arbejdstagerne spørgsmål om, er svarene vidt forskellige. De individuelle projekter er altid vidt forskellige.

Den sociale klassemodel mangler fleksible fortolkningsmuligheder. Den lægger op til kollektive løsninger, men støder på arbejder- og funktionærverdenens forskellige mennesker, på mænds og kvinders forskellige projekter. I slutningen af 70'erne stilles således det spørgsmål, som 80'ernes og 90'ernes faglige organisationer må besvare: Er det muligt at lægge en kollektiv faglig strategi (for uddannelse og for andre områder), som tager hensyn til og udnytter de individuelle forskelle (forskelle som ikke er uligheder, men forskelle i projekter) med udgangspunkt i forskellene mellem kvinder og mænd?

Politik for uddannelse af arbejdstagere først i 1990'erne - teori og praksis

I 80'erne og 90'erne sker der væsentlige ændringer i de faglige organisationers politik og i deres forhold til universiteterne. Medlemstallet i de faglige organisationer i Italien var gennem 70'erne steget støt i kraft af fagbevægelsens enheds-politik. I 80'erne bliver den faglige enhed brudt, og forbundene på provins- og regionalplan mister magt, mens landsforbundene kommer til at spille en større rolle. Samtidig lægger fagbevægelsen generelt afstand til forskere og intellektuelle, selv om der stadig samarbejdes mellem enkeltpersoner.

Endvidere sker der enorme ændringer i teknologi og arbejdsorganisation i forbindelse med udbredelse af de nye elektronik- og informationsteknologier, hvilket fremkalder en krise i forholdet mellem faglige organisationer og medlemmer samt en ændring af de faglige organisationers syn på uddannelse.

Medlemstallet i CGIL, CISL og UIL falder i perioden 1977-87 fra 7 225 000 til 6 065 000, og den faldende tendens fortsætter og udviser først i de seneste år tegn på opretning.

De faglige organisationers syn på uddannelse ændres, og ser man nærmere på ændringerne i fagforeningernes uddannelsespolitik i Emilia Romagna, viser der sig følgende hovedlinjer:

“I slutningen af 1970'erne (...) udnytter (man) fagforeningens kollektive initiativ til at opfylde sine egne personlige behov og forventninger.”

“(...) det spørgsmål, som 80'ernes og 90'ernes faglige organisationer må besvare: Er det muligt at lægge en kollektiv faglig strategi (...), som tager hensyn til og udnytter de individuelle forskelle (...)”

“(...) en krise i forholdet mellem faglige organisationer og medlemmer samt en ændring af de faglige organisationers syn på uddannelse.”

(2) Jf. Capecchi et al. (1982).

“Den teknokratiske model vinder stadig større udbredelse og gennemslagskraft, og (...) (man) ser positivt på alle de forsøg, som giver ny viden om teknologi, uanset hvilke værdier der formidles.”

“Den italienske fagbevægelse har afvist nyere analyser (...), som gør op med tidligere teorier.”

“Fagbevægelsens fremherskende model skifter i 80'erne og 90'erne fra en model med konflikt mellem sociale klasser til en (...) model (med) medbestemmelse sammen med arbejdsgiverne.”

(3) Jf. de to udgaver af Inchiasta med titlen *Sessi e generi linguistici* (nr. 77, 1987) og *Il divino concepito da noi* (nr. 85-86, 1989) ved Luce Irigaray. Angående en analyse af den økonomiske udvikling i Emilia Romagna på grundlag af kønsforskelle jf. Adele Pesce (1990). En analyse af forbindelserne mellem skole og arbejdsliv fremgår af Capecchi (1990a).

(4) Jf. Guerra og Pesce (1991).

a) En faldende interesse for både 150-timers ordningen og grundskolen. Man holder helt op med at beskæftige sig med skolesystemets formidling af indhold og værdier, og 150-timers ordningen bruges ikke længere af forbundene til kurser med alment indhold. Hvor det er muligt, udnyttes den til kurser med alment indhold. Hvor det er muligt, udnyttes den til at lave arbejdsmarkedsuddannelser, og efterhånden bruges ordningen af dem, der endnu ikke er kommet ind på arbejdsmarkedet, eller som har usikre ansættelsesforhold, af unge - såvel mænd som kvinder - der ikke har gennemført et grundskoleforløb, og af voksne kvinder, som ønsker at vende tilbage til arbejdsmarkedet.

b) En stigende interesse for erhvervs- og arbejdsmarkedsuddannelse direkte styret af de faglige organisationer som svar på de teknologiske ændringer. Der gøres således interessante forsøg med medbestemmelse over arbejdsmarkedsuddannelser både i nogle mellemstore virksomheder og via bilaterale aftaler med sammenslutninger af små virksomheder. Til dette formål er oprettet et topartsorgan (Eber), som har til opgave at fastlægge retningslinjer for arbejdsmarkedsuddannelser, som organiseres i samarbejde mellem faglige organisationer, offentlige uddannelsesinstanser på provinsplan og virksomhedsledelser. Disse aftaler er frivillige. Virksomhederne kan acceptere eller afslå denne medbestemmelse over uddannelsesforløbene. Det skal i denne forbindelse påpeges, at der i Italien mangler en lovgivning som den franske, der pålægger virksomhederne at bruge en bestemt procentdel af lønsummen til uddannelsesformål.

c) Der lægges igen vægt på forskning, og der udføres både case-studier og systematiske undersøgelser (således blev der i 1995 lavet en undersøgelse af små virksomheder med deltagelse af mange eksperter ved vurderingen af undersøgelsens resultater). Men forskerne (m/k) er nu mere løst tilknyttet de faglige organisationer som konsulenter. Det stabile og faste samarbejde fra 1970'erne eksisterer ikke længere.

d) Der er oprettet et refleksions- og analysecenter til behandling af økologiske emner i forbindelse med et center til udarbejdelse af strategier til beskyttelse af fabriksarbejderes helbred. Disse to

centre samt initiativer til fordel for indvandrere og for hjemløse varetages af en gruppe personer, som deltog i de mest innoverende forsøg i 1970'erne. Denne gruppe har imidlertid en meget begrænset indflydelse i fagbevægelsen i dag.

Den teknokratiske model vinder stadig større udbredelse og gennemslagskraft, og også i fagbevægelsen i Emilia Romagna ser man positivt på alle de forsøg, som giver ny viden om teknologi, uanset hvilke værdier der formidles.

Konflikt-klasse-modellen taber således terræn, både i kraft af den teknokratiske models udbredelse og på grund af modellens egne begrænsninger, som allerede viste sig i 1970'erne, og som fagbevægelsen ikke har fundet nogen løsning på. Specielt kvinderne har svært ved at identificere sig med den nuværende faglige organisationsstruktur.

Den italienske fagbevægelse - også i Emilia Romagna - har afvist nyere analyser som dem, der er lavet af kvindelige forskere i Inchiasta, og som gør op med tidligere teorier. De kvindelige forskere, som i stigende grad gør sig gældende i tidsskriftet, arbejder med Luce Irigarays(3) teori om den nye kønsdifferentierede kultur og stiller dybdeborende spørgsmål til mandlige forskere og fagforeningsfolk, idet de afslører, hvordan den teknokratiske model og klassemodellen i virkeligheden stemmer overens på et afgørende punkt, idet de følger den samme mandlige logik, som udstøder eller assimilerer kvindekønnet.

I et essay i Inchiasta af Elda Guerra og Adele Pesce(4) findes en systematisk oversigt over de nyskabelser, kvindeforskningen har frembragt de sidste tyve år med hensyn til forholdet mellem erkendelses- og arbejdsprocesser og kønsforskelle. Der er tale om væsentlige teoretiske gennembrud, som kan få betydning for politiske tiltag.

Imidlertid ligger disse teorier den italienske fagbevægelse meget fjernt, både på landsplan og regionalt. Fagbevægelsens fremherskende model skifter i 80'erne og 90'erne fra en model med konflikt mellem sociale klasser til en mindre konfliktpræget model, hvor klasseforskellene betragtes som mindre betydningsfulde, og hvor der

gives en teoretisk begrundelse for medbestemmelse sammen med arbejdsgiverne. Der er altså tale om en model med en dæmpet konflikt, og den inddrager endvidere nye kulturelle aspekter samt et vist økologisk islæt og et vist forsvar for velfærdsstaten, mens det enkelte menneskes krav og projekter ikke vies megen opmærksomhed, og forskellene mellem kvinder og mænd helt forbigås.

De faglige organisationers opfattelse af uddannelse bliver direkte erhvervsrelateret, Taylor-Ford-modellen kasseres, og også i Italien accepteres det mål, som allerede er nået i Japan, og som er officiel politik i Frankrig, nemlig at man skal opnå, at mindst 80% af en ungdomsårgang afslutter en uddannelse.

Det spørgsmål, som blev stillet i slutningen af 1970'erne, har fagbevægelsen stadig ikke besvaret. Er fagbevægelsen i stand til at sætte og nå kollektive mål, som tager hensyn til forskellene mellem de enkelte mennesker med udgangspunkt i forskellene mellem kvinder og mænd?

Fagbevægelsen har kasseret modellen med konflikt mellem sociale klasser, fordi den er for mekanisk, og tilslutter sig nu - ofte ganske ukritisk - den teknokratiske model. I tidsskriftet *Inchiesta* arbejdes der derimod kritisk med teknologianalyse, og man søger at nå frem til en ny forståelse af sammenhængen mellem regional udvikling og globalisering. Dette arbejde er baseret på internationalt samarbejde med analysekontoret Fast i Bruxelles (nu nedlagt) under De Europæiske Fællesskaber og International Institute for Labour Studies i Genève.

1990'ernes store spørgsmål - som skal kombineres med ovennævnte spørgsmål fra slutningen af 1970'erne - kan formuleres som følger: Hvordan er det muligt i en periode med gennemgribende teknologiske ændringer og globalisering at opnå, at de enkelte regioner får en teknologisk udvikling, som samtidig er en social udvikling, idet forskellen mellem de enkelte mennesker udnyttes med udgangspunkt i forskellen mellem kvinder og mænd. På basis af dette spørgsmål er velfærds- og uddannelsesproblematikkerne blevet omformuleret i *Inchiesta*.

Velfærdsproblematikken tages i lyset af de nye teknologier op på den måde, at man forsøger at vurdere de konkrete muligheder for at udvikle teknologiske distrikter med gode vækstbetingelser for teknologisk avancerede produktions- og servicevirksomheder til beskyttelse af miljø og mennesker. Samtidig tilstræbes det at give de ældre og de handicappede større selvstændighed og bedre pleje ved udnyttelse af nye teknologier ud fra den enkelte virksomheds forudsætninger.

Det samme gælder erhvervsforberedende uddannelsesforløb og efteruddannelse. Med hensyn til erhvervsforberedende uddannelse foreslår *Inchiesta* et samspil på de tekniske skoler og handelsskolerne mellem uddannelser, der har flest kvindelige elever (som er mere samfundskritiske, men har mindre teknisk viden), og de uddannelser, der har flest mandlige elever (som har mere teknologisk viden, men er mindre opmærksomme på, hvordan den kan bruges til forbedring af livskvaliteten). Endvidere understreges det - og på dette punkt er også de landsdækkende forbund enige - at det er vigtigt at give arbejdstageren en reel ret til grunduddannelse eller erhvervsrettet uddannelse, som ikke kun sætter denne i stand til at fastholde sit job, men også til at skifte arbejde, hvis dette er lavt kvalificeret og uden udviklingsmuligheder.

Inchiesta har således arbejdet med en omformulering af de regionale socio-økonomiske udviklingsstrategier, så de er blevet mere komplekse, men de faglige organisationer har svært ved at acceptere disse teorier. I Emilia Romagna har en del af den offentlige sektor vist mere interesse for denne problematik. Således har Bolognas kommune og Ervet i 1995 oprettet et observationscenter for ny teknologi til brug i dagliglivet på grundlag af et projekt, som jeg har gennemført sammen med Adele Pesce med det formål at ændre den offentlige sektors struktur, uddannelsesprocesserne og udviklingen i faglige organisationer og virksomheder således, at teknologien bruges til fordel for livskvalitet og miljø. Det er vanskeligt for nærværende at forudse, om dette initiativ vil få resultater i form af interessante ændringer i kulturen, eller om det blot vil blive et forsøgsprojekt med begrænset rækkevidde.(5)

“De faglige organisationers opfattelse af uddannelse bliver direkte erhvervsrelateret, (...) og (de) tilslutter sig - ofte ganske ukritisk - den teknokratiske model.”

“1990'ernes store spørgsmål: Hvordan er det muligt i en periode med gennemgribende teknologiske ændringer og globalisering at opnå, at de enkelte regioner får en teknologisk udvikling, som samtidig er en social udvikling (...)?”

(5) Angående de sidste emner, som *Inchiesta* har fremskyndet, jf. Capecchi og Pesce (1993b, 1994).

Litteraturhenvisninger

M. Barbagli, (1974), *Disoccupazione intellettuale e sistema scolastico* in Italia, Bologna, Il Mulino.

I. Berg, (1970), *Education and Jobs: The Great Training Robbery*, New York, Praeger.

V. Capecchi, (1987), "Formation professionnelle et petite entreprise: le développement industriel à spécialisation flexible en Emilie Romagne". *Formation Emploi*, 19, s. 13-18.

V. Capecchi, (1989), "Petite entreprise et économie locale: la flexibilité productive", in: M. Maruani, C. Romani, (udg.) *La flexibilité en Italie*, Paris, Syron.

V. Capecchi, (1990a) "Formazione. I modelli tradizionali alla prova della differenza", *Politica ed economia*, 4, s. 49-55.

V. Capecchi, (1990b), A history of flexible specialization and industrial Districts in Emilia Romagna", in: F. Pyke, G. Becattini, W. Sengenberger (udg.) *Industrial District and Inter-firms Cooperation in Italy*, ILO, Genève, s. 20-36.

V. Capecchi, (1992), "The Role of Unions in Innovative Small and Medium-sized Enterprises", i:

S. Tokunaga, N. Altman, H. Demes (udg.), *New Impacts on Industrial Relations*, Monaco, s. 365-392.

V. Capecchi et al., (1982), *Famiglia operaia, mutamenti culturali*, 150 ore, Il Mulino, Bologna.

V. Capecchi, A. Pesce (1993a), "L'Emilie Romagne" in: V. Scardigli (udg.), *L'Europe de la diversité*, Paris, CNRS Sociologie, s. 89-123.

V. Capecchi, A. Pesce (1993b), "Nuove tecnologie e persone anziane" *Inchiesta*, 100-101, s. 84-93.

V. Capecchi, A. Pesce (1994), "Un osservatorio europeo delle nuove tecnologie per la vita quotidiana", *Inchiesta* n. 106, s. 33-40.

R. B. Freeman (1976), *The Overeducated American*, New York, The Academic Press.

E. Guerra, A. Pesce, (1991), "Lavoro e differenza sessuale", *Inchiesta*, 94, s. 21-31.

A. Pesce, (1990), "L'altra Emilia Romagna" in: A. Pesce (udg.) *L'altra Emilia Romagna*, Milano, F. Angeli, s. 7 -12.

Frihed til uddannelse i Belgien:

En lovgivning med en farlig udvikling?

Det er kun rimeligt, at vi som forfattere af denne artikel begynder med at præcisere vor sociale og kulturelle tilknytning. Den Kristelige Fagbevægelse (MOC), inden for hvilken vi arbejder, er i Belgiens fransktalende del hovedorganisation for faglige organisationer som Kristeligt Fagforbund (CSC), en række gensidige kristelige forsikringskasser, kultur- og uddannelsesinstitutioner som kvindesammenslutningen Vie féminine, Équipes populaires og den kristelige arbejderungdomsorganisation Jeunesse Ouvrière Chrétienne samt Coopératives Chrétiennes. Hvad uddannelsesorlov angår, beskæftiger MOC sig fortrinsvis med forbedring af arbejderne kulturelle rettigheder ved at afholde længerevarende uddannelser herom, uden dog derfor at underkende den tvingende nødvendighed af mere erhvervsrettede uddannelser.

Der er tre væsentlige årsager til, at vi ønsker at informere dette tidsskrifts læsere om ændringerne i den belgiske lovgivning om frihed til uddannelse: For det første er loven vigtig for de belgiske arbejdere, idet den har gjort det muligt at indrømme arbejderne en reel kulturel rettighed, hvilket vi tillægger stor betydning. Endvidere er loven, så vidt vi ved, enestående i Europa, idet den har givet arbejderne en personlig ret til uddannelse, som de kan bruge til forbedring af såvel deres erhvervskvalifikationer som deres viden inden for et bestemt interesseområde eller endog for nogles vedkommende til forbedring af deres indsatsmuligheder i samfundsmæssigt eller fagligt organisationsarbejde.

Nu er denne bemærkelsesværdige lov imidlertid kommet i fare, fordi man lidt efter lidt skærer ned på de sider af loven, der betyder mest for forbedringen af arbejderne kulturelle rettigheder.

Indledningsvis vil vi sammenfatte de vigtigste aspekter af loven om frihed til uddannelse af 1985; dernæst følger en kort gennemgang af den udvikling, der førte til lovens vedtagelse, og af de synspunkter, som de forskellige parter indtog. Endelig beskriver vi, hvorfor den nuværende vending forekommer os at være en farlig udvikling (i relation til 1985-lovens anerkendelse af de kulturelle rettigheder efter en lang historisk udvikling) og en fejltagtig løsning.

Frihed til uddannelse i Belgien

Loven af 1985

Kort fortalt giver loven arbejderne ret til arbejdsfrihed uden løntab i forbindelse med uddannelse, uden at det koster arbejdsgiverne noget, da finansieringen sker på gensidigt grundlag. Først et par ord om lovens omfang.

Begunstigede er fuldtidsbeskæftigede i den private sektor. I forhold til den private sektors samlede antal beskæftigede (der også omfatter deltidsbeskæftigede) benyttes ordningen reelt af godt og vel 2 % (efter 1990/1991-opgørelsen 2 % funktionærer og 2,5 % arbejdere), og det samlede antal begunstigede udgør lidt over 50 000 årligt. Deltidsansatte er udelukket fra ordningen (85 % af disse er som bekendt kvinder), og det samme gælder for den offentlige sektors ansatte, hvoraf en stor del nyder godt af en særlig uddannelsesorlovsordning, som dog er mindre omfattende end den private sektors.

Ordningen udnyttes af flere arbejdere end funktionærer; halvdelen af dem, der udnytter den, er mellem 20 og 30 år, men alligevel er knap 20 % over 40 år.

Christian Piret

Leder af Den Kristelige Fagbevægelses uddannelsesafdeling (B)

Emile Creutz

Professor ved Det Katolske Universitet i Leuven (B)

Den belgiske lov om frihed til uddannelse af 1985 er resultatet af en langvarig udvikling og et historisk kompromis mellem arbejdsmarkedets parter og de politiske myndigheder. Retten til uddannelse er ingen selvfølge: Den befinder sig i skæringspunktet mellem divergerende økonomiske, sociale og kulturelle interesser. Betegnende er det, at den belgiske regering for nylig som følge af det voksende underskud besluttede at begrænse retten til uddannelsesorlov. Det gik ikke ud over de kortvarige erhvervsuddannelser, men kun de længerevarende, hvilket er typisk for en kortsigtet politik og i strid med de storsindede erklæringer om uddannelsens betydning ikke blot ud fra et økonomisk synspunkt, men også ud fra et socialt og kulturelt synspunkt. Artiklen gennemgår lovens tilblivelse og gennemførelse og redegør for årsagerne til det nuværende budgetmæssige underskud og den trufne beslutnings inkonsekvens. Artiklen slutter med nogle mere positive udsigter for fremtiden.

“Begunstigede af loven er fuldtidsbeskæftigede i den private sektor. (...) reelt benyttes ordningen af godt og vel 2 % (...) lidt over 50 000 personer årligt.”

“De almene uddannelser gennemføres næsten udelukkende af fagforeninger og udgør ca. 15 % af al den uddannelse, der gives, men under 10 % af udgifterne...”

Sektorielt falder næsten halvdelen på jernindustrien, hvilket i nogen grad forklares af udviklingen af denne sektors uddannelsesordninger. Endelig er henved 60 % beskæftiget på virksomheder med over 500 ansatte.

Uddannelserne er enten lovbestemte eller godkendt på grundlag af en ansøgning til et paritetisk sammensat udvalg. De **almene** uddannelser gennemføres næsten udelukkende af fagforeninger og udgør ca. 15 % af al den uddannelse, der gives, men under 10 % af udgifterne dertil, idet der er tale om relativt kortvarige uddannelser.

De **erhvervsrettede** uddannelser omfatter hovedsagelig:

□ **Uddannelser til forbedring af den enkeltes muligheder på arbejdsmarkedet (promotion sociale)**

Denne undervisning gennemføres af det offentlige som aftenkursus og havde oprindeligt til formål at give deltagerne en ny chance. En for nylig gennemført reform af ordningen har givet den et opsving, selv om de generelle budgetproblemer på undervisningsområdet ikke tillader virkeliggørelse af alle reformens hensigter. Deltagerne kan enten vælge bevisgivende uddannelser svarende til almindelig undervisning, eller de kan deltage i mere speciel undervisning som f.eks. sprog eller edb.

Uddannelsesvalget træffes i langt de fleste tilfælde af arbejderen selv og frembyder ingen umiddelbar interesse for arbejdsgiveren. Lovens primære mål er for øvrigt at højne den arbejdende befolknings skoleuddannelsesniveau og ikke at imødekomme arbejdsgivernes behov.

Henved 55 % af dem, der udnytter lovens muligheder, deltager i kurserne til forbedring af mulighederne på arbejdsmarkedet. I 1990-1991 udgjorde deltagerantallet 27 000.

□ **Uddannelser for mindre næringsdrivende**

Gruppen omfatter både selvstændigt næringsdrivende og mindre virksomheder, og der er tale om såvel grundlæggende som videreførende uddannelser. Sidstnævnte omfattes af loven om frihed til uddannelse; der er altså tale om erhvervsrettede

uddannelser (teknisk tegning, bogføring, skatteregnskab, forvaltning, edb osv.) Uddannelserne fulgtes i 1990-1991 af 7 000 personer svarende til ca. 15 % af samtlige deltagere.

□ **Sektorielle uddannelser** afholdes næsten udelukkende af jernindustrien via et paritetisk ledet uddannelsesinstitut. Disse uddannelser har gennemgået en rivende udvikling, idet deltagerantallet femdobledes på fem år og i 1990-1991 nåede op på 7 700 (15 % af det samlede antal). Længere henne i artiklen omtales det, hvorledes denne undervisning har skabt uligevægt i ordningen, hvilket i hvert fald vil kræve en omlægning af finansieringen, hvis der ikke skal ske en fuldstændig forvridning af undervisningen til fordel for uddannelser, der er umiddelbart anvendelige på arbejdsmarkedet, på bekostning af en mere almen uddannelse af arbejderne.

□ Endelig tilbydes der en række **uddannelser på højere læreanstalts- eller universitetsniveau og uddannelser, der er godkendt af det særlige udvalg**, som f.eks. den kristelige fagbevægelse MOC's uddannelse (eksamen i social arbejdsvidenskab ved Institut Supérieur de Culture Ouvrière, hvis diplom anerkendes af Facultés Notre Dame de la Paix, Namur) eller MOC's uddannelse i samarbejde med det katolske universitet i Leuven (licenciat i politik, økonomi og socialvidenskab fra Faculté Ouverte de Sciences Politiques, Economiques et Sociales).

De sociale adgangsvilkår for uddannelserne ligger fast: Arbejderen får løn i uddannelsesperioden; afskedigelse er kun tilladt af årsager, som intet har med uddannelsesorloven at gøre. Virksomhedens paritetiske organer skal være enige og tage hensyn til såvel arbejdernes tarv som til arbejdsorganisatoriske nødvendigheder, hvilket loven betegner som “kollektiv planlægning”. Lønudbetalingen er dog i øjeblikket begrænset til 65 000 BEF (ca. 12 000 DKK) pr. måned.

Uddannelsens varighed var indtil 1. september 1995 (forud for de nye bestemmelser, som omtales senere) fastsat til 240 timer om året for erhvervsrettede uddannelsers vedkommende (svarende til 30 arbejdsdage à 8 timer) og til 160 timer

for almene uddannelser. Minimum var fastsat til 40 timer om året.

Ordningen finansieres for de almene uddannelsers vedkommende af staten (indtil 1985 fordeltes udgifterne mellem stat og arbejdsgivere). Den ene halvdel af lønnen betales af staten, den anden betales via en afgift, der påhviler den private sektors arbejdsgivere, hvad enten virksomhedernes arbejdere udnytter ordningen om betalt frihed til uddannelse eller ej. Afgiften andrager 0,04 % af lønsummen.

Bedømmelse af ordningen efter ti års eksistens

Ordningen har ikke været genstand for nævneværdig vurdering. Det er meget sigende, at den eneste vurdering, der er foretaget i løbet af ti år, udsprang af besparelseshensyn og gennemførtes af statsrevisionen.

Kvantitativt har ordningen utvivlsomt forøget antallet af deltagere (fra 20 000 før 1985 til godt og vel 50 000 i dag). Alligevel er ordningen af marginal betydning (2 % af den private sektors ansatte).

Et af målene var højnelse af skoleuddannelsesniveauet, men der er ikke foretaget nogen undersøgelse for at finde ud af de opnåede eksamens- eller kvalifikationsbevisers betydning eller retning. Det må dog formodes, at uddannelserne på universitetsniveau og en del af uddannelserne til forbedring af den enkeltes muligheder på arbejdsmarkedet har medført en væsentlig højnelse af uddannelsesniveauet.

Endvidere er det givet, at de sektorielle uddannelser (over 90 % falder alene på jernindustrien) har forøget de deltagende arbejderes erhvervsmæssige tilpasning; men i dette tilfælde bør man overveje rimeligheden af, at arbejdsgivernes udgiftshalvdel (den anden betales af staten) fordeles på samtlige brancher, når over 90 % af deltagerne følger uddannelser på jernindustriens uddannelsesinstitut.

Mere generelt er det rimeligt at antage, at alene det forhold, at uddannelsen er en personlig rettighed (og dermed et valg, som den pågældende selv har truffet) og

repræsenterer en betydelig indsats fra arbejderens side (det er ikke nok at deltage i undervisningen, stoffet skal også fordøjes, deltageren skal forberede sig til prøverne osv.), sandsynligvis indebærer en betydelig forbedring af dennes viden. Hvorfor ellers gøre indsatsen? Der skal endvidere gøres opmærksom på en række skyggesider: Man kan hverken vurdere lovens indflydelse på arbejdsprocesserne som helhed (bedre kvalifikationer, bedre integration i arbejdsorganisationen) eller på beskæftigelsen: Selv om man eventuelt kunne forestille sig, at et meget stort antal deltagere ville nødvendiggøre i hvert fald delvis ansættelse af afløsere, så er det kun sandsynligt, hvis der er tilstrækkeligt mange arbejdere under uddannelse, og under forudsætning af at virksomheden ikke er i tilbagegang.

Altså må man konstatere, at det navnlig er arbejderen, der høster fordelene i form af uddannelse, medens de kollektive virkninger (i form af beskæftigelse eller bedre beherskelse af arbejdsorganisationen) kun vil vise sig, hvis foranstaltningen benyttes i langt større omfang. De nyligt gennemførte nedskæringer peger imidlertid ikke i denne retning. For rigtigt at forstå, hvad det er, der i øjeblikket står på spil, vil det sikkert være formålstjenligt at gøre en lille historisk afstikker.

Retten til frihed til uddannelse: Historisk udvikling og aktuelle problemer

Historisk forløb

I det 19. og i begyndelsen af det 20. århundrede udviklede folkeundervisningen sig inden for den kristelige og socialistiske arbejderbevægelse, der skulle blive banebrydende for kravet om ret til uddannelse. I 1936 gik Kristelig Arbejderungdom (JOC) i Belgien ind for, at aften-skolens timer blev medregnet i arbejdsdagen.

Loven fra juli 1963 om forbedring af den enkeltes muligheder på arbejdsmarkedet (promotion sociale) indfører indtil en uges uddannelsesorlov for almen- og samfundsuddannelse for arbejdere (under 25 år).

“Ordningen har ikke været genstand for nævneværdig vurdering.”

“Under de gunstige sociale og kulturelle konjunkturer gøres der såvel i Belgien som andre steder i Europa en række fremskridt på lovgivningsområdet (...)”

“Udarbejdelsen af 1973-loven om godskrivning af timer afslører arbejdsgivernes og fagforeningernes divergerende opfattelser”

I tiden fra 1963 til 1973 udnytter mellem 3 000 og 6 000 arbejdere denne mulighed. For de voksnes vedkommende indføres endvidere godtgørelse for uddannelse til forbedring af deltagerens position på arbejdsmarkedet (præmier for vellykket gennemførelse af aftenstudier), hvortil kommer retten til et vist antal timer til erhvervsrettet uddannelse, forudsat at der foreligger en sektoriel overenskomst.

Men loven bærer kimen i sig til en række problemer: Uddannelserne kan enten være forbeholdt bestemte kategorier eller være for alle. Uddannelsesindholdene begrænses på forskellig vis: Almenundervisning accepteres, men i begrænset omfang og kun for unge; erhvervsrettet uddannelse for voksne.

1973-loven om “godskrivning af timer”. Under de gunstige sociale og kulturelle konjunkturer gøres der såvel i Belgien som andre steder i Europa en række fremskridt på lovgivningsområdet: Italien indfører 150-timers ordningen, Frankrig loven om livslang uddannelse etc. I Belgien indfører den belgiske tværfaglige aftale af 1971 uddannelsesorlov for fagforeningsfunktionærer, og i 1976 følger loven om “politisk orlov”.

Udarbejdelsen af 1973-loven om godskrivning af timer afslører arbejdsgivernes og fagforeningernes divergerende opfattelser.

Arbejdsgiverne vil begrænse uddannelsesretten til at omfatte erhvervsrettet uddannelse og lade timeantallet bestemme af de paritetiske udvalg, begrænse adgangen til orlov efter arbejdsgivernes skøn under en personlig samtale mellem arbejdsgiver og ansat og endelig fastsætte et maksimalt antal timer pr. bedrift.

Fagforeningerne ønsker at udvide adgangen til uddannelse til også at omfatte almen og samfundsmæssig uddannelse, at sikre den personlige uddannelsesret og at lade uddannelsesorlovsvilkårene fastsætte af samarbejdsudvalg eller ved kollektiv overenskomst. Kort sagt har man skabt alle betingelser for ... at der ikke sker noget som helst. Og det til trods for at de daværende arbejdsministre (Ernest Glinne 1973 og Alfred Califice 1974) hver på deres måde prøvede på at glatte forhindringerne ud.

Loven om godskrivning af timer har en del til fælles med den ovenfor beskrevne lov om frihed til uddannelse, selv om der er en række forskelle. Således fastsættes aldersgrænsen til 40 år, og retten til uddannelse erhvervedes gradvis (25 % det første år, 50 % det andet og 100 % derefter). Sektorielle uddannelser omfattedes ikke af loven. Det nuværende system fastsætter ingen aldersgrænse og har erstattet den gradvise erhvervelse af adgang til uddannelse med fuld adgang fra begyndelsen, men til gengæld indført et maksimalt antal timer på 240 for erhvervsrettet uddannelse og 160 for almenuddannelse.

Men loven om godskrivning af timer omfatter især en finansieringsordning (halvdelen betales af staten, halvdelen ved arbejdsgiverbidrag), som burde fjerne mange hindringer.

Bekendtgørelsen af 1974 udvidede godskrivningen af timer til også at omfatte kursus i almene fag med henblik på arbejdernes økonomiske, sociale og kulturelle opstigning. Det indebar en betydningsfuld anerkendelse af almenuddannelsens legitimitet som supplement til de hovedsagelig erhvervsrettede uddannelser. Som led i en samlet uddannelse kan de to aspekter kombineres til fordel for en generel forbedring af arbejdernes personlige og beskæftigelsesmæssige muligheder.

Efter en hastig stigning i deltagerantallet stagnerede det i tidsrummet fra 1963 til 1973, men faldt igen fra 1982: 13 250 i 1982; ca. 12 000 i 1983 og ca. 11 000 i 1984.

Generelt slog loven ikke igennem. Den årlige udnyttelse af ordningen lå på knap en halv procent af de beskæftigede arbejdere, hvilket svarer til mellem 2 og 3 % af alle fuldtidsbeskæftigede betragtet over en tiårs periode.

En undersøgelse, som blev gennemført i 1977 af P. Delepine under ledelse af professor Daucy for det belgiske arbejdsministerium viste, at mindst en tredjedel af de arbejdere, der var berettiget til godskrivning af timer, ikke benyttede sig af ordningen, hovedsagelig af skræk for reaktioner dels fra arbejdsgiverens side, dels - om end i mindre grad - fra kollegernes

side, fordi disse fik mere arbejde som følge af orlovstagerens fravær.

Den beskedne udnyttelse af orlovsretten forklares imidlertid også af lovens egne begrænsninger: Aldersgrænsen på 40 år, loftet over godtgørelsen for løntab, det begrænsede uddannelsesstilbud og arbejdsgivernes meget moderate interesse. Den vedvarende økonomiske krise understregede nødvendigheden af større sammenhæng mellem uddannelsen og virksomhedens interesser etc.

Af alle disse grunde blev loven om godskrivning af timer taget op til revision for endelig at blive vedtaget som lov om betalt frihed til uddannelse (se ovenfor).

Hvori bestod de væsentligste problemer?

Uanset de konkrete modaliteter var der fem væsentlige problemer, der hele tiden gik igen:

De uddannelsesberettigede. Til at begynde med var der tale om at begrænse den almene uddannelse til ungdommen og den erhvervsrettede uddannelse til voksne. Dernæst kunne kun personer under 40 år få godskrevet timer. Endvidere har ordningen altid kun omfattet den private sektors fuldtidsbeskæftigede, medens deltidsbeskæftigede (hovedsagelig kvinder) og offentligt ansatte stod udenfor. Hvad vil der ske, hvis man fremmer og støtter frivillig overgang til deltid? Endvidere er det klart, at flekstidens udbredelse rent faktisk udelukker et større antal ansatte (især kvinder) fra adgangen til uddannelserne.

Uddannelsesindholdet. Inden for arbejderbevægelsen består der uenighed mellem dem, der fortrinsvis går ind for erhvervsrettet uddannelse, og dem, der sætter arbejderne almenuddannelse i første række. Endvidere har arbejdsgivernes repræsentanter altid ønsket at begrænse først godskrivningen af timer og dernæst uddannelsesorloven til erhvervsrettet uddannelse.

Til trods for disse interne spændinger har arbejderbevægelsen imidlertid aldrig villet adskille arbejderne erhvervsrettede og tekniske uddannelse fra disses almene, politiske, samfundsmæssige og kulturelle

uddannelse og udvikling. Måske er det netop særkendet for de belgiske love om godskrivning af timer og frihed til uddannelse i forhold til andre lande, et særkende, som hele tiden drages i tvivl og dermed bliver genstand for konflikt, hvilket vi får at se senere i artiklen.

Retten til uddannelse er en personlig ret og kan derfor ikke begrænses af arbejdsgivernes arbejdsorganisatoriske synspunkter eller af ønsket om at påtvinge arbejderen et bestemt uddannelsesindhold.

Dette problem hænger selvfølgelig sammen med det foregående: Jo mere den fulgte uddannelse adskiller sig fra de beskæftigelsesmæssige krav, i desto højere grad skal den uddannelsessøgende nyde fordelene af, at der er tale om en virkelig personlig ret, der ikke begrænses af andre krav end den pågældendes egne ønsker og interesser.

Vilkårene for udnyttelse af denne ret skal gøres til genstand for forhandlinger i de respektive paritetisk sammensatte instanser og kan følgelig ikke erstattes af personlige aftaler mellem arbejdsgiver og arbejdstager, idet magtforholdet mellem disse er alt for ulige.

Finansieringen af ordningen bør sondre mellem statens og arbejdsgivernes respektive andele alt efter den almene og den erhvervsrettede uddannelses forholdsvis betydning.

Dette punkt har i særlig grad foranlediget lovgiveren til klart at præcisere, hvad der forstås ved henholdsvis erhvervsrettet uddannelse og almenuddannelse inden for én samme lovgivning, og derefter definere de respektive bidrag fra stat og arbejdsgivere (arbejdsgiverbidragene indbetales til en gensidig fond).

Ved betragtning af disse problemer konstaterer man, at det er fejlagtigt at tro, at spørgsmål om kulturelle rettigheder er mindre konfliktfyldte end andre, til trods for at alle ser ud til at være overbeviste om uddannelsens nødvendighed, som da også er genstand for stort set samstemmende udtalelser.

“(...) loven om godskrivning af timer (blev) taget op til revision for endelig at blive vedtaget som lov om betalt frihed til uddannelse ...”

“Statsrevisionens undersøgelse viste (...) en meget følelig vækst for de erhvervsrettede uddannelser (...)” og at disse “... uddannelser (kendetegnes) ved deres korte varighed.”

Er det ... “økonomisk forsvarligt, at det offentlige finansierer halvdelen af “skræddersyede” interne eller sektorielle uddannelser!”

Var 1995 et dårligt år for belgiske arbejderes kulturelle rettigheder?

I 1991 fik statsrevisionen til opgave at undersøge, hvordan loven om frihed til uddannelse gennemføres. Som nævnt var det rent budgetmæssige bevæggrunde, der gav anledning til denne anmodning. Det samlede underskud siden forbedringerne i 1985 (aldersgrænsens afskaffelse, mulighed for sektorielle uddannelser) var nået op på 3 mia. BEF (ca. 555 mio. DKK), og det årlige underskud androg 600 mio. BEF (ca. 110 mio. DKK).

Statsrevisionens undersøgelse viste, at selv om antallet af dem, der fulgte de almene uddannelser, var steget med 37 % i løbet af femårs perioden 1985/86 - 1990/91, så udgør forøgelsen 305 % for uddannelser for mindre næringsdrivende og 246 % for sektorielle uddannelser, til trods for at disse praktisk talt udelukkende falder på jernindustrien. Der er med andre ord sket en meget følelig vækst for de erhvervsrettede uddannelser. Endvidere kendetegnes disse uddannelser ved deres korte varighed. Eksempelvis har vi konstateret, at uddannelse af arbejdere og funktionærer på jernindustriens institut for voksne for mindst 90 % af uddannelsernes vedkommende ikke overskred 120 timer om året.

Statsrevisionens beretning rejser det grundlæggende spørgsmål, om det er økonomisk forsvarligt, at det offentlige finansierer halvdelen af “skræddersyede” interne eller sektorielle uddannelser! Vi er for vort vedkommende kommet til det resultat, at de nye uddannelser, der er kommet til siden 1985, tegner sig for over halvdelen af det årlige underskud på 600 mio. BEF (ca. 110 mio. DKK).

Dette spørgsmål burde måske have foranlediget statsrevisionen til at foreslå en anden finansieringsform.

Den politiske beslutning, der blev truffet efter offentliggørelsen af statsrevisionens beretning og de derpå stedfindende drøftelser, var imidlertid en ganske anden. Bekendtgørelse af 28. marts 1995 fastsætter det højeste årlige timetal, som arbejderne er berettiget til, til 120 (i stedet for 240) for erhvervsrettede uddannelser, og til 80 (i stedet for 160) for almen-

uddannelser - dog med nogle undtagelser for bestemte uddannelsesstyper, for hvis vedkommende grænsen forhøjes til 180 timer for erhvervsuddannelser og 120 timer for almene uddannelser.

Faktisk berører begrænsningen af det maksimale timetal kun de langvarige uddannelser, dvs. sådanne der kræver en stor indsats fra deltagerens side, hvorimod der på ingen måde røres ved de sektorielle uddannelser, der for 90 %'s vedkommende ligger under de nye årlige maksima, til trods for at det netop er væksten inden for sidstnævnte uddannelser, der medfører over halvdelen af det årlige underskud! Reelt set er det arbejdstagernes ret til uddannelse, der røres ved, idet de nye maksimale timetal kan berøve deltagerne modet til at vælge de lange uddannelser. To år efter at have udelukket muligheden for deltagelse i visse uddannelser, der kvalificeredes som “hobby”, er man hermed indtrådt i en ny fase.

Hvis man endvidere betænker, at 40 % af de bevillinger, der er afsat til uddannelsesorlov, går til jernindustriens arbejdsgivere, i realiteten til nogle ganske få virksomheder, og at jernindustrien alene tegner sig for 90 % af de sektorielle uddannelser, som følges under uddannelsesorlovsordningen, og hvis man antager, at andre sektorer (som levnedsmiddelindustrien, beklædningsindustrien og den kemiske industri) lidt efter lidt begynder at benytte sig af ordningen, kan man frygte nye begrænsende foranstaltninger, der rammer hele ordningen, eller omvendt heri se et argument for omkalfatring af arbejdstagernes kulturelle rettigheder med tilsvarende forøget finansiering! Her drejer det sig ikke om at drage dynamikken i tvivl inden for en hel sektor, i det foreliggende tilfælde jernindustrien, da netop denne branche udmærker sig ved sin mangeårige paritetiske tradition på uddannelsesområdet og reel fagforeningskontrol af uddannelsespolitikken. Men overførsel af denne udvikling til andre sektorer vil uvægerligt rejse spørgsmålet enten om tilstrækkelig finansiering eller nye indskrænkninger med fare for, at det i første række kommer til at gå ud over de længere, ikke udpræget erhvervsrettede uddannelser. Med andre ord må man håbe, at et fremtidigt mere omfattende bidrag fra brancherne vil bidrage til at skabe balance i ordningen, så retten til uddan-

nelsesorlov for de lange uddannelsers vedkommende kan genskabes.

Nye udsigter for arbejder- nes kulturelle rettigheder?

Ønsket om udvidelse af de kulturelle rettigheder er ingen selvfølge inden for arbejderbevægelsen. Der er forløbet ca. 40 år mellem JOC's "Le Journal du chômeur" og loven om godskrivning af timer. Som nævnt ovenfor har interessen for denne kamp udviklet sig gradvis. Der er imidlertid glimrende grunde til at genoptage debatten, idet kravet om udvidelse af retten til uddannelsesorlov har antaget nye dimensioner.

Som middel i kampen for beskæftigelse. En række store virksomheder greb hver især til loven om frihed til uddannelse for over 1000 ansatte i 1990/91. Når anvendelsen af uddannelsesorlov antager et sådant omfang, er der grund til at tro, at ordningen over reel indflydelse på beskæftigelsen enten ved at skabe arbejdspladser ved ansættelse af afløsere for de ansatte, der er på uddannelsesorlov, eller ved at reducere virksomhedernes overgang til nedsat timetal. I stedet for at begrænse ordningen burde man så ikke snarere gøre retten til uddannelsesorlov til en beskæftigelsespolitisk løftestang navnlig ved indførelse af forskellige former for erhvervsrettet eller almen uddannelse, der medfører ansættelse af arbejdere som følge af arbejdstidsnedsættelse eller nedskæring af arbejdsudgifterne?

Som reaktion på manglende social, kulturel og politisk medindflydelse, der på

spektakulær måde tilkendegives ved højrefløjens fremgang og den udbredte mangel på politisk interesse. I højere grad end tidligere vil det være absurd at adskille nødvendigheden af erhvervsrettet uddannelse og omskoling til moderne fabriktionsmetoder fra deltagelse i det sociale, kulturelle og politiske liv. Den omfattende arbejdsløshed foranlediger imidlertid fagforeningerne til at lægge større vægt på erhvervsuddannelserne, som det er meget vigtigt for organisationerne at bevare kontrollen over, hvis ikke arbejdsgiverne og disses sammenslutninger helt skal overtage styringen. Men arbejderbevægelsens traditionelle ønske om ikke at sondre mellem erhvervsrettet og almen uddannelse, når talen er om arbejderne ret til uddannelse, er så aktuelt som aldrig før.

Det burde altså være muligt at skabe nye muligheder for udbygning af arbejderne kulturelle rettigheder og at gøre disse til en prioritet under overenskomstforhandlingerne, så man ad denne vej kan nå målene for beskæftigelse og forbedring af de kulturelle rettigheder.

De ovenfor påpegede problemer, som i større eller mindre omfang er indgået i den forløbne tids kompromiser, vil så vige pladsen til fordel for et andet problem, nemlig **omfanget** af retten til uddannelse og dermed også omfanget af den nødvendige finansiering deraf. Følgelig må man ikke ud fra rent budgetmæssige synspunkter reducere arbejderne ret til uddannelse til det rene småatteri, denne rettighed bør udbygges og udstyres med de fornødne finansielle midler, fordi den på én gang imødekommer økonomiske, sociale og kulturelle mål.

"... burde man så ikke snarere gøre retten til uddannelsesorlov til en beskæftigelsespolitisk løftestang?"

Michel Hervé

borgmester i Parthenay (F)

Undervisningens og uddannelsens rolle i det lokale demokrati

“På mindre end halvtreds år har kommunen som sted for dagligdags funktioner som arbejde, forbrug, fritidsbeskæftigelser, undervisning, kommunikation osv. udviklet sig i et sådant omfang, at den har mistet enhver betydning som almen ramme om hverdagens kontakter.”

“Det er snarere mit ønske (...) at åbne borgerens øjne for vekselvirkningerne og den indbyrdes afhængighed, som han frembringer gennem den blotte udøvelse på naturen og på andre af sin dag for dag stærkere personlige skabende kraft.”

Inden en lokalpolitiker kaster et kritisk blik på undervisning og uddannelse, må han anstille nogle betragtninger over betydningen af nutidens demokratiske praksis, idet det kun er i lyset af en ny social og politisk sammenhæng, at man kan vurdere, hvad det egentlig drejer sig om.

Demokrati - i bogstavelig forstand folkestyre - indskrænker sig i praksis til, at en folkevalgt repræsentant optræder på borgernes vegne. Spørgsmålet er, om befolkningen inden for rammerne af den nuværende form for demokrati kan udøve sin myndighed uden nødvendigvis at overdrage den til en valgt repræsentant, eller om befolkningen i det mindste som i “participativt demokrati” kan overlade sin myndighed til en repræsentant, der alt efter sagens karakter og den tilstræbte virkning vælges på en eller anden måde.

Det er det vigtige spørgsmål, der melder sig for en fransk borgmester, der for seks år vælges som repræsentant for en kommunes borgere med vidt forskellige interesser.

Borgmesteren kan ikke længere være repræsentant for befolkningen, der hverken er homogen med hensyn til forventninger eller samhörighed. På mindre end halvtreds år har kommunen som sted for dagligdags funktioner som arbejde, forbrug, fritidsbeskæftigelser, undervisning, kommunikation osv. udviklet sig i et sådant omfang, at den har mistet enhver betydning som almen ramme om hverdagens kontakter. Selvfølgelig kan man omdefinere kommunen efter nutidens kommunikationsmidlers alen for at genskabe et generelt homogent kontaktsted. Men den videnskabelige og tekniske udvikling går for stærkt til, at man kan erstatte rum- og tidsbegreber fra hestevognens tid med til-

svarende begreber fra automobilen og højhastighedstogets æra, når vor dagligdag allerede nu kendetegnes af informationsoverføring ved hjælp af radiobølger eller gennem glasfibre kabler.

Grænsen mellem det lokale og det globale bliver for omskiftelig og udvisket til, at lokalpolitikeren kan repræsentere kommunens borgere over for et andet politisk repræsentationsniveau. Da borgmesterfunktionen igennem mere end et århundrede hverken har udviklet sig med hensyn til konturer eller rettigheder, skal borgmesterens rolle enten udbygges, eller der må sættes spørgsmåltegn ved selve dens eksistens, hvis man ønsker, at ordet demokrati skal bevare sin oprindelige betydning.

Det er i denne eksistentielle sammenhæng, at jeg som borgmester retter blikket mod undervisning og uddannelse i et lokalt demokrati. Mit synspunkt kan kun være enkeltstående, da det er af erkendelsesteoretisk natur og derfor ikke kan gøre krav på mønstergyldighed.

For mig som borgmester i Parthenay (departementet Deux-Sèvres), en lille fransk by med 11 300 indbyggere midt i et landdistrikt med 45 000 indbyggere, er det en primær og presserende opgave at undervise og uddanne de enkelte mennesker til at blive medlemmer af et moderne bysamfund, kort sagt til “borgere af i dag”.

Aldrig tidligere har det enkelte menneske haft så store muligheder for at frigøre sig fra afhængigheden af en oversanselig orden gennem summen af den kunnen og viden og de tekniske midler, som omgivelserne byder det, eller i det mindste gennem koncentrationen af de materier, energier og informationer, det her kan øse af. På tærskelen til 2000-tallet bliver det

mindre naturbundne menneske i højere grad aktiv deltager i historien, skaber af verden og dermed mere afhængig af de kunstprodukter, som det frembringer, men også mere indbyrdes afhængigt af andre.

Det er ikke så meget mit ønske at finde ud af, om undervisningen har til formål at fremme individets "aktive immanens", eller om den fortsat skal indeslutte individet i en "transcendens" med forudetableret etisk grundlag, som at åbne borgerens øjne for vekselvirkningerne og den indbyrdes afhængighed, som han frembringer gennem den blotte udøvelse på naturen og på andre af sin dag for dag stærkere personlige skabende kraft.

Som aktiv borger og deltager i byens liv skal han finde det sted, hvor der bliver harmoni mellem hans egen kreative fremdrift og medborgernes. Kort sagt: Tage sit ansvar. I denne søgen efter ligevægt antager kontaktoptagelse, kommunikation og tilbagemelding af information en ganske særlig betydning.

Derved bliver det borgmesterens opgave at lette kommunikationen, at optræde som en slags mellemmand, i stedet for selv at være deltager, så meget desto mere som han i kraft af sit mandat som folkevalgt har langt større magt end de almene borgere, hvilket tvinger ham til at begrænse sin egen magt og til at udvise større ansvarsfølelse.

Kort sagt: Grundlaget for borgerens undervisning bør være hans ansvarliggørelse med henblik på tilstræbelse af harmoni i bysamfundet. Den efterfølgende undersøgelse af hvilke undervisningsmekanismer, der fører til dette mål, burde være en sag for specialister, hvis det ikke var på grund af en indlysende konsekvens: Man bliver først klar over vekselvirkningssammenhængen med omgivelserne gennem den handling, der forstyrrer balancen i disse.

For at gøre borgeren ansvarsbevidst må man derfor bistå denne med at sætte noget i gang, med aktivt at tage del i byens liv. I denne forbindelse består demokratiet i at fremme de vilkår, der giver borgeren mulighed for at iværksætte noget, så han eller hun kan opfatte vekselvirkningen med omgivelserne for at lære at begrænse sin egen handleevne.

Måske kunne vi slippe for at gøre vor egen aktive erfaring, hvis vi accepterede troen på den af andres erfaringer bekræftede teori, men den har kun gyldighed i relation til sammenhængen, og som bekendt udvikler denne sammenhæng sig hurtigere og hurtigere.

Det felt, der åbner sig for undervisningsindsatsen, bliver følgelig umåleligt: Det er multidimensionalt i sine funktioner; det berører alle livets aspekter, tager hensyn til alle tidens dimensioner (historien, nutiden og fremtiden). Denne nye samfundsmæssige placering tvinger til omlægning af undervisningsformerne omkring følgende to centrale "evidenser".

Første evidens: Åbne for nye emneområder

Kundskabsområderne i skolernes undervisningsprogrammer er yderst begrænsede i forhold til de mangfoldige behov, der skal opfyldes for at få et harmonisk liv i et bysamfund. Første gang jeg som borgmester blandede mig i undervisningen var eksempelvis, da jeg oprettede en kommunal stilling som færdselsunderviser i tilknytning til grundskolen. Jeg gjorde det, fordi man ikke kommer uden om automobilets betydning i det moderne bysamfund, og fordi det store antal trafikofre hvert år i Europa viser, at det haster med at få gjort noget på dette område.

Hvad fortæller man rent generelt det brede publikum om sundhed og hygiejne? I bedste fald lidt om renlighed og gode kostvaner, men intet som sætter folk i stand til at stille de rette spørgsmål til specialisterne. Hvordan ligger det med miljø og fysisk planlægning? Hvor undervises der i den billedkultur, der skal forhindre manipulation via fjernsynet? Hvor når underviser skolen i økonomi og erhvervsliv, til trods for at vi i alle måder formes af økonomisk tænkning? Hvem får undervisning i den teknik og de produktionprocesser, der ligger til grund for alt det, der omgiver os i hverdagen? Forbrug, ret, arkitektur, strategi, samfundslære, psykologi, etik, erkendelselære, antropologi, historien om tanker, myter, trosretninger og videnskab - har disse emner borgerret i skolen for alle? Nej, det er

"Grundlaget for borgerens undervisning bør være hans ansvarliggørelse med henblik på tilstræbelse af harmoni i bysamfundet."

"Kundskabsområderne i skolernes undervisningsprogrammer er yderst begrænsede i forhold til de mangfoldige behov, der skal opfyldes for at få et harmonisk liv i et bysamfund."

“Det er (...) ikke så meget konkret viden som tilegnelsesmetoder, hvormed nutidens undervisning skal bidrage.”

“... skolen (burde) afløses af en ny og generaliseret undervisningsform, autodidaktik og en ny borgertype vise sig: et ansvarsbevidst og tænkende menneske.”

specialisternes sag, selv om disse emner har grundlæggende betydning for byens liv.

Anden evidens: Lære tilegnelsens kunst

Mængden af viden forøges så hurtigt, og nyskabelser holder deres indtog i et omfang så stort, at man ikke kan lære det hele. Derfor må man lære at forvalte al denne viden, lære hvordan man finder frem til brugbare oplysningskilder. Altså er det ikke så meget konkret viden som tilegnelsesmetoder, hvormed nutidens undervisning skal bidrage.

Borgeren skal vide, hvordan man får adgang til informationer, hvordan man udvælger, bruger og vurderer deres relevans. Borgeren skal lære at indtage bestemte holdninger som nysgerrighed, kritisk sans og kendskab til sig selv. For at kunne sætte noget i gang, forny og gøre tingene anderledes må mennesket være i stand til at acceptere forskelle, at være i mindretal, ja marginal, og kunne revidere sin bedømmelse. For at kunne leve i en verden, der til stadighed udvikler sig, må mennesket formå at relativere sine fikspunkter, udvide sit synsfelt og uddybe sit forhold til tiden.

Mennesket skal lære at overskride lineære tankeslutninger, kunne konkludere “baglæns”, benytte multidimensionale analoge metoder og udvikle sin intuitive evne. Mennesket skal kunne omgås med selvmodsigelser, paradokser og konflikter. I højere grad give forrang til processens dynamik end til dens målsætning og gøre sidstnævnte rent midlertidig.

I undervisning af denne art får leg og spil en fremtrædende betydning som følge af muligheden for at simulere og at virke som model. Derfor afholdt byen Parthenay som den første i Europa allerede for ti år siden et “legestævne” og fortsætter i øv-

rigt med at udbrede legeånden blandt alle byens publikumskategorier. På lignende måde har opbygningen af et interaktivt net for gensidig kundskabsudveksling fremmet den vedvarende tilegnelse af kunnen og viden - ikke så meget ved det, som brugerne tilegner sig fra de andre, men ved det, som brugeren lærer de andre.

Udvikling af videnskab og teknik, nye kommunikationsformers fremkomst, anvendelse af data til optimering af handlingsprocessen, kulturelle, demografiske og miljømæssige chok, menneskets egen konceptuelle ændring med hensyn til identitet og plads, tvinger alt dette ikke til opgivelse af den model, der betragter skolen som det eneste sted, hvor man kan lære noget, og barndommen som det primære tidspunkt for tilegnelse af lærdom?

For at blive en ansvarsbevidst aktør i en verden i udvikling må vi differentiere undervisningsstederne, gøre uddannelsen livslang og byen til sted og primært berøringspunkt for erhvervelse af viden og kunnen.

I denne sammenhæng kan udbygningen af demokratiet, som afhierarkiserer og afspecialiserer centrene for beslutning, handling og kreation, kun forøge de individuelle og kollektive behov på dette felt.

Når politikerne stilles over for de to krav om uddannelse og demokrati, bliver han nødvendigvis organisator af et omfattende undervisningsmarked, der i størrelse svarer til det område, hans mandat omfatter. Det er hans opgave at få borgeren til at føle sig direkte berørt, til at få lyst til at lære noget, at tilskynde ham eller hende til at gøre en indsats, til at forbedre vilkårene for at tage nye emner op til drøftelse og til at etablere nye fikspunkter. Ved vejs ende burde skolen afløses af en ny og generaliseret undervisningsform, autodidaktik og en ny borgertype vise sig: et ansvarsbevidst og tænkende menneske.

På europæisk og internationalt plan

Informationer, studier og sammenlignende undersøgelser

European Research Directory. A file of current vocational training research projects

Clarke, F.A.; Hayman, S.; Brugia, M.
Det Europæiske Center for Udvikling af Erhvervsuddannelse (CEDEFOP)
Berlin, CEDEFOP, 1995, pag. diff.,
papir- og disketteversion
ISBN 92-826-9899-8 (fr)
EN, FR

Ideen med at udarbejde denne første fortegnelse over igangværende forskningsprojekter på erhvervsuddannelsesområdet opstod i forbindelse med et CEDEFOP Forum, hvori deltog forsknings- og udviklingsinstitutioner. Sigtet er at formidle oplysninger til forskere, forskningsinstitutioner og alle aktører, der beskæftiger sig med dette område med henblik på at fremme det grænseoverskridende samarbejde. Denne første udgave begrænser sig til forskningsprojekter, der er bestilt af offentlige myndigheder, men det er planen at udvide fortegnelsen til andre forskningsundersøgelser og til tværnationale projekter iværksat inden for rammerne af fællesskabsprogrammer og -initiativer. Fortegnelsen indeholder en liste over projekter - papir og disketteversion - og en metodologisk forskningsguide samt et indeks. Projekterne, der er opstillet efter land, præsenteres på et informationsark med beskrivelse af mål, metode og forventede resultater. Hvert informationsark indeholder desuden oplysninger om den ansvarlige institution, ordregiveren, budgettet samt projektets varighed.

Coherence between compulsory education, initial and continuing training and adult education in Norway

Skinningrud, T.
Det Europæiske Center for Udvikling af Erhvervsuddannelse (CEDEFOP)
Berlin, CEDEFOP panorama, nr. 57, 1995,

100 s.
EN
CEDEFOP, Marinou Antypa 12
GR-57001 Thessaloniki (Thermi)

På Kommissionens anmodning foretog Centeret en undersøgelse af det almene og erhvervsrettede uddannelsesudbud i 10 medlemsstater samt Norge og Sverige, herunder en sammenligning af graden af sammenhæng og afstemning mellem uddannelsesmidler, -indhold, -varighed og -placering med henblik på at fremme adgangen til en livslang læreproces. Rapporten indeholder kapitler om reguleringen af de erhvervsfaglige grunduddannelser og den almene og erhvervsrettede voksenuddannelse i Norge, det offentlige udbud, herunder obligatorisk skolegang, uddannelser på sekundærtrin II og højere uddannelser, den relativt lille private sektor samt den frivillige sektor af voksenuddannelsessammenslutninger, arbejdsmarkedsforanstaltninger og jobtræningsordninger. Der gives også en beskrivelse af organisatoriske innovationer med hensyn til koordinering af lokale uddannelsesudbud.

Pays de l'OCDE. Le passage de l'école à la vie active

Freyssinet, J.
i: IRES Chronique Internationale, nr. 33,
Noisy-le-Grand, 1995, s. 3-6
ISSN 1145-1408
FR

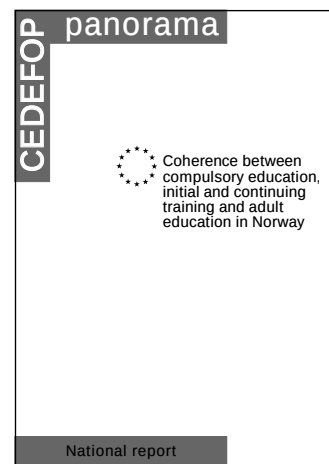
Et referat fra et rundbord organiseret af OECD og National Center on Adult Literacy (Pennsylvania Universitet) den 2. og 3. februar 1995 i Paris, hvor eksperter fra 14 lande var samlet for at sammenligne forskellige former for overgangsordninger mellem erhvervsmæssig grunduddannelse og beskæftigelse og drøfte udviklingstendenserne i forskellige lande. Hovedformålet var at lokalisere eventuelle fælles tendenser og at sammenholde fire forskellige løsningsmodeller.

Indlæggene fra dette seminar er offentliggjort i specialnummeret af tidsskriftet IRES, foråret 1995.

Udvalgt litteratur

Denne rubrik er udarbejdet af
Maryse Peschel
og CEDEFOP's dokumentationstjeneste med støtte fra dokumentationsnettet (jf. sidste side i rubrikken)

Rubrikken "Udvalgt litteratur" giver en oversigt over de seneste, mest signifikante publikationer vedrørende udviklingen inden for erhvervsuddannelse og kvalifikationer på europæisk og nationalt plan. Vægten lægges især på sammenlignelige værker, men rubrikken indeholder også nationale undersøgelser foretaget som led i europæiske og internationale programmer, analyser af fællesskabsaktioners udvirkning i medlemsstaterne samt betragtninger af et land foretaget udefra. Rubrikken "Fra medlemsstaterne" indeholder et udvalg af vigtige nationale publikationer

Reviews of national policies for education - Sweden

Organisationen for Økonomisk Samarbejde og Udvikling (OECD)

Paris, OECD, 1995, 244 s.

ISBN 92-64-14380-7

EN, FR

Som et vidnesbyrd om den brede interesse for svensk uddannelsespolitik er der offentliggjort en tredje OECD-undersøgelse, der vurderer sammenhængen mellem uddannelseskvalitet og lige muligheder. Vanskelighederne med at nå det ønskede mål har ført til en ny politik, der lægger større vægt på konkurrencestrategier og decentralisering. Nogle af disse nylige ændringer er endnu ikke implementeret, og rapporten rejser nogle væsentlige spørgsmål om deres rækkevidde og relevans, navnlig gennem fokusering på den indførte kortlægningspolitik, de institutionelle virkninger heraf, voksenuddannelsens usikre fremtid og reformerne af de post-sekundære uddannelser.

Evaluation and the decision making process in higher education: French, German and Spanish experiences

Organisationen for Økonomisk Samarbejde og Udvikling (OECD)

Paris, OECD, 1994, 204 s.

ISBN 92-64-14303-3

EN, FR

Der er stigende interesse for evaluering af de højere uddannelser i OECD-landene i dag. Denne rapport fokuserer på evaluering som et afgørende element i en institutions beslutningsprocesser, der kan tjene til at forbedre aktiviteternes kvalitet. Der gives en oversigt over evaluering af højere uddannelser i Frankrig, Tyskland og Spanien, lande med tradition for stærk statsindflydelse i de højere uddannelser. Situationen er nu ved at ændre sig, og evalueringsdebatten peger på en fælles interesse i, at evalueringen i højere grad overlades til læreanstalterne, og at disses autonomi øges. Endvidere gives der en oversigt over udviklingstendenserne i de omhandlede lande som beskrevet på et OECD-seminar i maj 1993.

Measuring the quality of schools/ Mesurer la qualité des établissements scolaires

Organisationen for Økonomisk Samarbejde og Udvikling (OECD)

Paris, OECD, 1995, 240 s.

ISBN 92-64-04355-1

tosproget version: EN/FR

Hvordan kan man måle, om en undervisningsinstitution fungerer tilfredsstillende? Dette værk forsøger at besvare spørgsmålet ved at undersøge, hvordan allokering af menneskelige ressourcer, beslutningstagning, undervisningsprogrammer, kvaliteten af skolernes organisationsmåde og undervisningsmetoder kan udtrykkes i form af sammenlignelige indikatorer. For at give et bedre grundlag for en sammenligning af skolesystemerne i de forskellige lande undersøges det, hvorledes disse indikatorer udvælges og fastlægges, og deres anvendelighed for de offentlige myndigheder, empiriske berettigelse, fordele og utilstrækkeligheder diskuteres.

Education and employment - Indicators of education systems/Formation et emploi - Indicateurs des systèmes d'enseignement

Organisationen for Økonomisk Samarbejde og Udvikling (OECD)

Paris, OECD, 1995, 160 s.

ISBN 92-64-04357-8

tosproget version: EN/FR

Undervisning og uddannelse er et uomgængeligt nødvendigt instrument til at fremme en højtlønsstrategi og øge produktiviteten som led i bestræbelserne på at skabe varig beskæftigelse, men dette instrument er ikke altid lige godt tilpasset arbejdsmarkedet. Nærværende publikation redegør for bestræbelserne på at forbedre tilpasningen og viser ved hjælp af internationale indikatorer forbindelsen mellem uddannelse og beskæftigelse og de økonomiske og sociale virkninger heraf. Disse indikatorer, der er et godt grundlag for at analysere problemstillingen vedrørende overgangen fra skole til aktivt liv, giver også mulighed for at sammenligne afkastet af uddannelsesinvesteringerne, evaluere landenes indsats for at fremme livslang uddannelse og at vise, hvorledes drenges og pigers forskellige uddannelsesforløb indvirker på de to køns beskæftigelse og indtjening.

OECD Education Statistics 1985-1992/ Statistiques de l'enseignement de l'OCDE 1985-1992

Organisationen for Økonomisk Samar-
bejde og Udvikling (OECD)
Paris, OECD, 1995, 247 s.

ISBN 92-64-04361-6

tosproget version: EN/FR

Denne samling uddannelsesstatistikker, der er et supplement til rapporten *Regards sur l'éducation*, præsenterer de data, der anvendes som beregningsgrundlag for de i ovennævnte rapport publicerede uddannelsesindikatorer. Der gives en oversigt over udviklingen i undervisnings-systemerne i perioden 1985-1992 med statistiske oplysninger om den økonomiske og sociale baggrund, uddannelsesudgifter, menneskelige ressourcer, studenterstrømme (samlet antal studerende, antal optagne pr. niveau, eksamensbeviser) og relationen mellem uddannelse og arbejdsmarked.

The OECD Jobs Study - Taxation, Employment and Unemployment

Organisationen for Økonomisk Samar-
bejde og Udvikling (OECD)
Paris, OECD, 1995, 192 s.

ISBN 92-64-14400-5

EN, FR

Hvorledes indvirker beskatningen på beskæftigelsesniveauet? Hvilke reformer vil kunne fremme jobskabelsen? Denne bog analyserer udviklingen i beskatningen af arbejde fra 1978 til 1992, diskuterer beskatningens indvirkning på beskæftigelse, udbud og efterspørgsel samt fordele og ulemper ved forskellige politiske strategier.

OECD in figures: statistics on the member countries

Organisationen for Økonomisk Samar-
bejde og Udvikling (OECD)

i: The OECD Observer, supplement n°
194, Paris, 1995, 73 s.

EN

OECD, 2 rue André-Pascal,

F-75775 Paris Cedex 16

Formålet med denne brochure, der ud-
kommer en gang om året, er at tegne et
billede af OECD-landenes økonomi og
vise, hvor langt de enkelte lande er kom-

met med hensyn til strukturel tilpasning. Uddannelsesafsnittet indeholder en over-
sigt over offentlige udgifter til uddannelse
angivet i procent af BNP og over antallet
af elever/studenter og lærere i uddannel-
sessystemet.

World labour report 1995 (8 udg.)

Den Internationale Arbejdsorganisation
(ILO)

Genève, ILO, 1995, 121 s.

ISBN 92-2-109447-2 (EN)

EN, ES, FR

International Labour Office,

Publications Branch,

CH-1211 Genève 22

Denne rapport, der offentliggøres en gang
om året, indeholder altid et kapitel om
hver af de følgende fem hovedområder:
beskæftigelse, arbejdsmarkedsrelationer,
social sikring, arbejdsvilkår og arbejds-
tagernes rettigheder. 1995-rapporten om-
handler: 1. divergenser i arbejdsstatis-
tikkerne; 2. aldrende samfund og ældre
arbejdstagere; 3. privatisering, beskæfti-
gelse og social beskyttelse; 4. offentlige
myndigheder og arbejdsmarkedets parter;
5. omskoling og tilbagevenden til arbejds-
markedet. Dette sidste kapitel beskæfti-
ger sig med statslige omskolings- og gen-
integreringsprogrammer for arbejdsløse og
unge, der forlader skolen i utide. Det re-
degør for de forskellige eksisterende
modeller og de seneste udviklingstenden-
ser på området.

Internationales Handbuch der Berufs- bildung

Lauterbach, U.

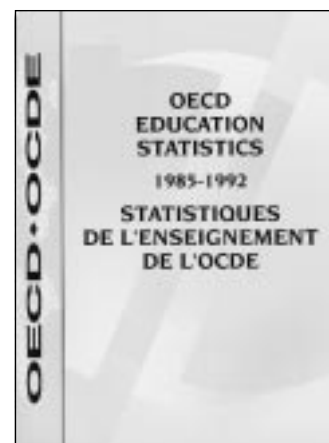
Deutsches Institut für Internationale
Pädagogische Forschung

Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft,
Schriftenreihe der Carl Duisberg Gesell-
schaft e.V., nr. 9, 1995, pag. diff.

ISBN 3-7890-3730-3

DE

Carl Duisberg Gesellschaft har sat sig for
at udarbejde en systematisk beskrivelse
af erhvervsuddannelsessystemerne i Eu-
ropa og de vigtigste industrinationer med
det formål at fremme den internationale
orientering af erhvervsuddannelserne,
som allerede nu er tydelig. Isoleret, na-
tional beslutningstagning på dette område
er efterhånden et særsyn, og denne hånd-

bog henvender sig til erhvervsuddannelseseksperter, skoler, virksomheder, administrative organer og foreninger, der har brug for information om den internationale situation. I et indledende kapitel diskuteres de komplekse problemer, der er forbundet med sammenlignende uddannelsesforskning og med at sammenligne systemerne. Herefter følger en række ens strukturerede kapitler, der for hvert land giver en beskrivelse af erhvervsuddannelsesstrukturen og dens sammenhæng med nationale politiske og økonomiske systemer. Håndbogen har form af et løbsbladskompendium, som vil blive opdateret regelmæssigt. Det indeholder beskrivelser af 20 lande, og beskrivelser af yderligere 15 lande er under udarbejdelse.

Construire la formation professionnelle en alternance

Poupard, R.; Lichtenberger, Y.; Luttringer, J.-M.; et al.

Paris, Editions d'Organisation, 1995, 217 s.

ISSN 2-7081-1838-2

FR

I dette værk præsenteres de fire problemstillinger vedrørende vekseluddannelse, som har været de vigtigste diskussions-emner i den franske debat om vekseluddannelse. I første afsnit, der er skrevet af en arbejdsgiverrepræsentant, præciseres det, hvad debatten drejer sig om, og forudsætningerne for, at vekseluddannelsesordningen kan fungere tilfredsstillende, diskuteres. I andet afsnit analyseres forholdet mellem vekseluddannelse og erhvervskvalificering, og i det tredje analyseres de juridiske aspekter. Til sidst undersøges vekseluddannelsesordningerne i forskellige europæiske lande, og det påpeges, at der findes flere forskellige former for vekseluddannelse afhængigt af den kontekst, de er udviklet i.

Vocational Training in the Federal Republic of Germany and the United States

Frenzel-Berra, R.C.

Federal Institute for Vocational Training (BIBB)

Berlin/Bonn, BIBB, 1995, 72 s.

ISBN 3-7639-0550-2

EN

Denne undersøgelse er et resultat af den amerikanske erhvervsuddannelsesekspert, Robert Frenzel-Berras etårige ophold ved Bundesinstitut für Berufsbildung i Berlin. Efter en begrundende indledning og et metodologisk forord redegøres der på grundlag af udvalgte case studies for nogle væsentlige elementer ved det tyske duale uddannelsessystem (kapitel 1-4). I det femte kapitel redegøres der for specifikke træk ved det tyske system, og der anstilles sammenligninger med det amerikanske erhvervsuddannelsessystem. Sidst i publikationen findes et udførligt noteapparat og en bibliografi.

La formation supérieure des ingénieurs et cadres

Böhme, H.; Curien, H.; Decomps, B.; et al.

Paris, Edition Jean-Michel Place, 1995, 156 s.

ISBN 2-85893-254-9

FR

Her på tærsklen til det 21. århundrede svarer billedet af en ingeniør ikke længere til Jules Vernes helt. Den tekniske udvikling og internationaliseringen af produktions- og udvekslingssystemerne har radikalt ændret ingeniørens traditionelle arbejdsområder. I anledning af 200-året for grundlæggelsen af Conservatoire National des Arts et Métiers (konservatoriet for kunst og håndværk) og Ecole Polytechnique (polyteknisk læreanstalt) var fremtrædende repræsentanter for erhvervslivet og forskningsmiljøet samlet til et Unesco-kollokvium om ingeniør- og højere teknikeruddannelser. I nærværende værk analyseres professionens kulturelle rødder, konvergenser og divergenser mellem de franske, tyske og amerikanske uddannelsessystemer og disses indvirkning på økonomien, navnlig gennem innovation, og endelig diskuteres forholdet mellem videnskab og teknik, ingeniørens ansvar som opfinder og som borger samt mulige veje til at udvikle en tidssvarende uddannelse.

Training for employment in Western Europe and the United States

Shackleton, J.R. i samarbejde med Clarke, L.; Lange, T.; et al.

Hants, Edward Elgar Publishing Ltd., 1995, 288 s.

ISBN 1-85278-863-1
EN

Emnet for denne bog er finansiering af beskæftigelsesfremmende uddannelsesforanstaltninger, og der foretages en sammenligning mellem systemerne i Vesteuropa og USA. Efter en undersøgelse af den teoretiske baggrund for den stigende vægt på jobtræning og andre beskæftigelsesfremmende uddannelsesforanstaltninger præsenteres en sammenlignende analyse af finansieringssystemerne i Tyskland, Frankrig, Det Forenede Kongerige og USA. En række fælles spørgsmål og problemer tages op, herunder forbindelsen mellem tiltag i undervisningsregi og i erhvervsuddannelsesregi, efter- og videreuddannelsens rolle, omskoling af arbejdsløse og kvinders og ugunstigt stillede gruppers stilling på arbejdsmarkedet. Et centralt tema er forskellene mellem landenes offentlige politikker på området. Forfatterne diskuterer spørgsmålet om markedssvigt på erhvervsuddannelsesområdet, men henleder også opmærksomheden på de dårlige erfaringer med statsfinansieret erhvervsuddannelse og på faren for alt for omfattende interventionisme som følge af pressionsgruppers aktivitet.

The match between education and work. What can we learn from the German apprenticeship system?

den Broeder, C.

's-Gravenhage, Centraal Planbureau, Research Memorandum, nr. 118, 1995, 48 s.
ISBN 90-563-5008-0

EN

Denne sammenligning mellem det nederlandske og tyske undervisningssystem er inddelt i følgende afsnit: først en sammenligning mellem de to lande og nogle oplysninger om de forskellige uddannelser. Dernæst rettes søgelyset mod lærlingeuddannelserne i de to lande. Til sidst diskuteres stærke og svage sider ved det tyske duale system, og hvad man kan lære heraf i Nederlandene.

Schooling as a preparation for life and work in Switzerland and Britain

Burghoff, H.; Prais, S.

National Institute for Economic and Social Research (NIESR), Debatoplæg nr. 75,

1995, upagineret

EN

*NIESR, 2 Dean Trench Street,
Smith Square, UK-London, SW1P 3HE*

En komparativ undersøgelse af schweiziske og britiske skoleforhold. Det fremgår, at langt flere elever i Storbritannien end i Schweiz forlader skolen med et ringe resultat. Dette har en direkte indvirkning på kvaliteten af den arbejdskraft, erhvervslivet kan rekruttere fra, og dermed på den nationale konkurrenceevne.

Forecasting the labour market by occupation and education

Heijke, H.

Research Centre for Education and the Labour Market (ROA)

Boston; Dordrecht; London, Kluwer Academic Publishers, 1994, 210 s.

ISBN 0-7923-9447-X

EN

Denne bog samler indlæggene fra et symposium, der afholdtes i anledning af femåret for oprettelsen af Research Centre for Education and the Labour Market (ROA). På dette symposium relateredes det nye instituts arbejdsresultater til arbejdet i mere veletablerede europæiske institutter som Institute for Employment Research, Warwick, og Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung, Nürnberg. Formålet var at tilvejebringe et bedre kendskab til de forskellige institutters fremgangsmåde ved udarbejdelsen af arbejdsmarkedsprognoser opstillet efter erhverv og uddannelsestype. Symposiet tjente også det formål at fremme udvekslingen af ideer, erfaringer og specifikke arbejdsmarkedsinformationer. Hvert institut bidrog med et indlæg om tre emner: anvendte metoder og teknikker i udarbejdelsen af arbejdsmarkedsprognoser, diskussion af de af det pågældende institut udarbejdede arbejdsmarkedsprognoser og begrundelser for og overvejelser over den anvendte metode, både hvad angår de videnskabelige aspekter og den politiske anvendelse af prognoserne.

DEVS - Development of Estonian vocational education system. Final report of evaluation

Harrebye, J.B.; Hemmingsen, L.; Nielsen, S.P.; et al.

Statens Erhvervspædagogiske Læreruddannelse (SEL)

København, The State Institute for the Educational Training of Vocational Teachers (SEL), 1995, 105 s.

EN

SEL, Rigersgade 13,
DK-1316 København K

Et omfattende dansk-estisk udviklingsprojekt gældende for perioden 1993-95, er nu afsluttet. Formålet med projektet var tredobbelt: at skabe en moderne studieplansordning for det estiske erhvervsuddannelsessystem baseret på management-by-objectives principper; at uddanne studieplanseksperter på centralt plan og sideløbende hermed at uddanne lærere på strategisk udvalgte erhvervsfaglige skoler i at anvende det nye system og udvikle fagskoler, der kan fungere hensigtsmæssigt i en markedsøkonomi. I denne endelige rapport gives en sammenfattende beskrivelse og evaluering af DEVS-projektet.

Reorganisation der Arbeitsmarktpolitik. Märkte, politische Steuerung und Netzwerke der Weiterbildung für Arbeitslose in der Europäischen Union

Schmid, G.

Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB)

Berlin, WZB, 1994, 111 s.

ISSN 1011-9523

DE

I de seneste år har arbejdsmarkedspolitikken i nogle af Den Europæiske Unions medlemsstater gennemgået en gennemgribende reform, i andre medlemsstater er sådanne reformer enten i gang eller under debat. Karakteristisk for alle disse reformer er en omorganisering af arbejdsmarkedspolitikken, hvis sigte er, gennem øget konkurrence og "udfladning" af virksomhedshierarkiet, at tilskynde den menige arbejdstager til en mere effektiv indsats. Den foreliggende undersøgelse opstiller først en analytisk referenceramme til evaluering af disse organisationsreformer (kapitel 1) og anvender dernæst denne på arbejdsmarkedssituationen i en række udvalgte lande (Danmark, Tyskland, Storbritannien og Nederlandene); tredje afsnit indeholder en teoretisk debat om de organisatoriske

betingelser for at opnå gode resultater med efteruddannelsesinitiativer for arbejdsløse.

New patterns of recruitment and training in German, UK and French banks. An examination of the tensions between sectoral and national systems

Quack, S.; O'Reilly, J.; Hildebrandt, S.

Social Science Research Center Berlin (WZB)

Berlin, WZB, 1995, 41 s.

ISSN 1011-9523

EN

Den foreliggende studie giver et bidrag til sammenligningen af brancheorganisationsmodeller eksemplificeret ved banksektoren i Forbundsrepublikken Tyskland, Frankrig og Det Forenede Kongerige. Der foretages en undersøgelse af ændringer i rekrutterings- og uddannelsespolitikken i banker inden for privatkundeområdet. Det vises, at markedspresset i samtlige banksektorer har ført til betydelige ændringsprocesser, men at resultaterne heraf er forskellige. Det vises således ikke alene, at adfærds- og personaleuddannelsesstrategier påvirkes af de nationale uddannelsesinstitutioner, men at disse institutioner selv gennemgår forandringsprocesser, som igen indvirker på arbejdskraftudbuddet i banksektoren.

Den Europæiske Union: politikker, programmer, aktører

Towards a European area for vocational qualifications. European Forum on Vocational Training,

Bruxelles, 8.-10. november 1993

Europa-Kommissionen, Generaldirektorat XXII - Uddannelse og Ungdomsange-
gender

Luxembourg, Kontoret for De Europæiske Fællesskabers Officielle Publikationer, 1995, 110 s.

ISBN 92-826-8821-6 (fr)

EN, FR

Dette første europæiske forum om erhvervsuddannelsespolitik, der var organiseret af Europa-Kommissionen, det bel-

giske rådsformandskab, Europa-Parlamentet og Det Økonomiske og Sociale Udvalg, og hvori deltog forskellige aktører - fællesskabsinstitutioner, arbejdsmarkedets parter, medlemsstater - omhandlede temaet "hen imod et europæisk erhvervs-kvalifikationsområde". Nærværende publikation samler alle indlæggene samt kommentarer, overvejelser og forslag hertil.

Partenaires pour les emplois et les formations de demain. Actes du colloque 13-14 juin 1994 à Paris

Thierry, D.; Perrin, C.

Det franske ministerium for arbejde, beskæftigelse og erhvervsuddannelse; Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber

Paris, Délégation à la formation professionnelle, 1995, 22 s.

Délégation à la formation professionnelle, Immeuble le Mercure 1,

31 quai de Grenelle, F-75015 Paris

Dokumentet giver en sammenfattende oversigt over debatten om hvert af de fire hovedtemaer, der blev behandlet på kollokviet: - indvirkningen af fremtidsorienterede brancheundersøgelser på udviklingen af personaleuddannelse, - den franske stats støtteordninger til fordel for virksomheder, der gør en særlig uddannelsesindsats, - relationen mellem foranstaltninger på brancheniveau og aktører på lokalt plan, - problemstillinger i forbindelse med en europæisk refleksion og indsats til fremme af erhvervsuddannelse.

Individual portfolio. Pilot project final synthesis report

National Council for Vocational Qualifications (NCVQ)

London, NCVQ, 1995, 68 s. + bilag

EN

Et resumé af denne synteserapport og anbefalingerne foreligger på DA, DE, EN, ES, FR, GR, IT, NL, PT

NCVQ, 222 Euston Road

UK-London NW1 2BZ

I forlængelse af Rådets resolution af 3. december 1992 om kvalifikationernes gennemsigtighed nedsattes i 1993 en arbejdsgruppe bestående af repræsentanter for medlemsstaternes regeringer. Arbejdsgruppen havde til opgave at udarbejde forslag om en model for en individuel

kvalifikationsoversigt indeholdende oplysninger om uddannelse, eksamensbeviser, kvalifikationer, erhvervs erfaring, m.m. for jobsøgende i Den Europæiske Union. I denne synteserapport præsenteres resultaterne af det pilotprojekt, der havde til formål at teste gennemførlighedsundersøgelsen vedrørende indførelse af en individuel kvalifikationsoversigt, og endvidere indeholder den arbejdsmarkedsparternes udtalelser og en række anbefalinger.

The puzzle of integration. European yearbook on youth policy and research

Circle for Youth Research Cooperation in Europe (CYRCE)

Berlin; New York, de Gruyter, 1995,

Bind 1, 339 s.

ISBN 3-11-014565-0

EN

CYRCE er en autonom gruppe af fagfolk, der ikke er tilknyttet nogen institution, hverken national eller europæisk. Gruppen fungerer som en slags tænketank og rådgiver i forsknings- og ungdomspolitiske anliggender og hermed beslægtede spørgsmål på et tværnationalt og interkulturelt grundlag. Denne årbog er den første i en række, der er planlagt til at udkomme hvert andet år som et forum for tværnationalt netarbejde inden for europæisk ungdomspolitik, -forskning og -praksis. Hovedsigtet med årbogen er at informere om aktuelle tendenser og at fremme udviklingen af tværfaglige og interkulturelle initiativer med henblik på opbygning af et unge borgeres Europa.

• **Leonardo da Vinci-programmet**

- **Vademecum**

Europa-Kommissionen

Bruxelles, Europa-Kommissionen, 1995, 24 s.

DA, DE, EN, ES, FR, IT

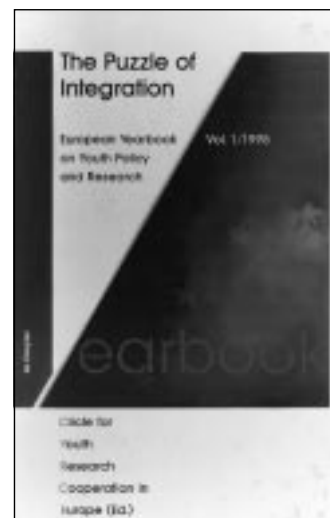
• **Leonardo da Vinci - Vejledning for projektdeltagere 1995**

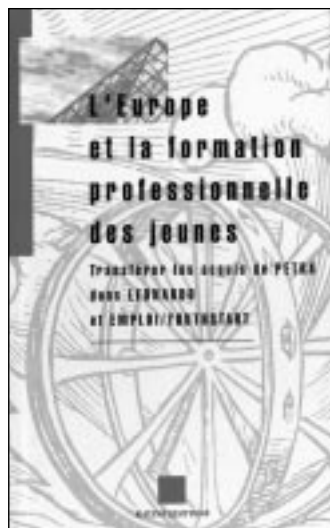
Europa-Kommissionen

Bruxelles, Europa-Kommissionen, 1995, 50 s.

DA, DE, EN, ES, FR, IT

Europa-Kommissionen, Generaldirektorat XXII - Uddannelse og Ungdomsanliggender, rue de la Loi, 200, B-1049 Bruxelles

I dette vademecum redegøres for LEONARDO-programmets politiske mål og for principperne for dets operationelle gennemførelse.

Vejledningen for projektdeltagere er rettet mod alle erhvervsuddannelsesaktører, som ønsker at indgå i et tværnationalt partnerskab og i 1995 at ansøge om fællesskabsstøtte inden for rammerne af Leonardo da Vinci-programmet, der er et handlingsprogram for gennemførelsen af en fælles erhvervsuddannelsespolitik i Det Europæiske Fællesskab (Rådets afgørelse 94/819/EF af 06.12.94 - EFT L340/8 af 29.12.94). Del A redegør for de generelle spørgsmål, som enhver potentiel ansøger må formodes at stille sig. Del B indeholder en beskrivelse af pilotprojekterne og programmerne for uddannelsesophold og udvekslinger samt generelle oplysninger (ansvarlige, anvendelsesområder, målgrupper) vedrørende disse to typer aktiviteter. Endvidere beskrives udvælgelseskriterierne og betingelserne for at modtage støtte samt de anvendte procedurer på de forskellige områder. Del C giver en detaljeret redegørelse for fællesskabsforanstaltningerne under de forskellige områder i form af et informationsark pr. foranstaltning.

Training, development and jobs. Six European initiatives

Lawson, G.; Hynes, B.; Sandrock, M.; et al. ENTER; Europa-Kommissionen, Generaldirektorat V

Cannes, La Bocca, ENTER, 1995, 66 s.
EN

ENTER, 1, rue de la Verrière,
Les Baladines, F-06150 Cannes la Bocca

Disse seks case studies omhandler uddannelse og beskæftigelse i tre store firmaer i Det Forenede Kongerige, regionaludvikling og virksomhedsudvikling gennem fremme af erhvervsuddannelsen i Irland, uddannelse og lokal jobskabelse i Danmark, de vellykkede erfaringer med uddannelse og beskæftigelse inden for telekommunikationssektoren i Tyskland og inden for turistsektoren i Frankrig samt udviklingstendenser i den offentlige erhvervsuddannelsesstrategi i Spanien.

L'Europe et la formation professionnelle des jeunes. Transférer les acquis de PETRA dans LEONARDO et EMPLOI/ YOUTHSTART

Montay, M.-P.; Médus, P.-E.

Paris, la Documentation française, RACINE Editions, 1995,
232 s.

FR

La Documentation française,
29 quai Voltaire, F-75344 Paris Cedex 07

Hvordan kan man nu, da LEONARDO-programmet og de nye fællesskabsinitiativer søsættes, karakterisere et tværnationalt projekt? Hvilke vejledningsinstrumenter er påkrævede for at gennemføre et sådant? Hvori består den tilførte merværdi? Efter at PETRA-programmet nu i syv år har bidraget til at fremme erhvervsuddannelsen for unge i Europa, må de indhøstede erfaringer udnyttes til at forberede fremtiden. Det er målet med dette værk, som er udarbejdet af RACINE med aktiv deltagelse fra PETRA-projekter under Delegationen for Erhvervsuddannelse.

From Petra to Leonardo: European cooperation in initial vocational training; a Dutch perspective

Farla, T.; Meijers, F.

's-Hertogenbosch, Centrum Innovatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (CIBB), CIBB-studies, nr. 5, 1995, 176 s.

ISBN 90-5463-051-5

EN, NL

I denne studie kortlægges PETRA-programmets resultater. Formålet med PETRA-programmet var gennem oprettelse af et samarbejdsnet mellem erhvervsuddannelsesaktører i Det Europæiske Fællesskabs medlemsstater at forbedre erhvervsuddannelsernes kvalitet. Det diskuteres, om Petra-programmet har bidraget til at forbedre erhvervsuddannelsens kvalitet i Nederlandene, og også spørgsmålet om hvilke faktorer der er afgørende for, at tværnationale programmer kan fungere tilfredsstillende, tages op til behandling.

Programa Petra - Estudo sobre as estratégias para aumentar e melhorar a progressão dos jovens na formação profissional inicial - Portugal

Azevedo, J.; Castanheira, M.E.

Ministério da Educação - Departamento do Ensino Secundário (ME-DES)
Lissabon, ME-DES, 1994, 85 s.

PT

Ministerio da Educação,

av. 5 de Outubro 107,
P-1000 Lissabon

I denne studie, der er udarbejdet for Den Europæiske Union, redegøres for medlemsstaternes strategier til at øge unges adgang til erhvervsmæssig grunduddannelse og forbedre deres resultater. Et af målene er at undersøge, hvad medlemsstaterne har gjort for at lette de unges overgang fra uddannelse til det erhvervsaktive liv og at vurdere resultaterne af de gennemførte aktioner til forbedring af adgangen til erhvervsmæssig grunduddannelse for unge med særlige vanskeligheder.

“Ungdom for Europa”-programmet. Kommissionens årsberetning - 1993

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber

KOM(95) 195 endelig udg., 11.05.1995, 12 s.

Luxembourg, Kontoret for De Europæiske Fællesskabers Officielle Publikationer
ISBN 92-77-88347-2 (fr)

ISSN 0254-1491

DA, DE, EN, ES, FR, GR, IT, NL, PT

Actes de la conférence finale d'impact du Programme FORCE. 8.-9. december 1994 Rueil-Malmaison

Centre d'Etudes de Formation d'Animation
et de Recherche (CEFAR) - Délégation à
la formation professionnelle

Paris, CEFAR, 1995, 89 s.

FR

CEFAR - Réseau France-ASFO,
4 rue Quentin Bauchart,
F-75008 Paris

De franske FORCE-programoperatører har med støtte fra Task Force for Menneskelige Ressourcer, Uddannelse og Ungdoms-anliggender afholdt en konference som afslutning på fire års aktiviteter. Følgende temaer, som også er trykt i akterne fra konferencen, behandlede: FORCE-programmets indvirkning på erhvervsuddannelsessystemerne og -ordningerne, en status over FORCE-programmet, iværksættelsen af det nye LEONARDO DA VINCI-program og sammenhængen med fællesskabsinitiativprogrammet ADAPT. Dokumentet indeholder desuden et resumé af tre workshops om henholdsvis overførsel af kompetencer i virksomhe-

den, kvalitet og tilrettelæggelse af arbejdet og industrielle ændringer.

Análisis de la política contractual en materia de formación profesional continua en España

Duran, G.; Alcaide, M.; Flórez, I.; et al.
Madrid, Centro de Publicaciones Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, 1994, 383 s.

ISBN 84-7434-851-X

ES

Dette dokument, der er udarbejdet inden for rammerne af FORCE-programmet, giver en bred oversigt over uddannelsessystemets struktur med de ændringer, der er indført med uddannelsesreformen. I et omfattende kapitel redegøres for organiseringen af efter- og videreuddannelse og de vigtigste aktiviteter i dette regi. Alt sammen før undertegnelsen af aftalerne om efter- og videreuddannelse i december 1992.

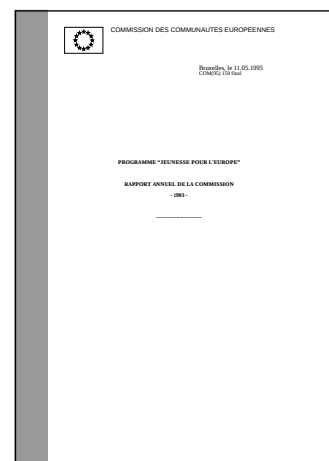
La Formación Profesional Continua en España

Duran, F.; Alcaide, M.; Flórez, I.; m.fl.
Madrid, Centro de Publicaciones Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, 1994, 281 s.

ISBN 84-7434-849-8

ES

Denne rapport, der beskriver situationen på videreuddannelsesområdet i Spanien, er udarbejdet inden for rammerne af FORCE-programmet; første del giver først en kort beskrivelse af den seneste økonomiske udvikling og udviklingstendenserne på arbejdsmarkedet, og dernæst gennemgås den nuværende udformning af erhvervsuddannelsessystemet som fastsat i Det Nationale Program til Fremme af Erhvervsuddannelse. Analysen af efter- og videreuddannelsen er baseret på oplysninger hidrørende fra de vigtigste statistiske kilder, og der gives en redegørelse for den retlige ramme for denne uddannelsesstype. I dette afsnit er der en detaljeret gennemgang af den aftale, der er indgået mellem arbejdstager- og arbejdsgiverorganisationerne: “National aftale om efter- og videreuddannelse”, og mellem disse og regeringen: “Trepartsaftale om efter- og videreuddannelse af beskæftigede”. Disse aftaler analyseres med hensyn til

forvaltningsproces, styrende principper, forvaltnings- kontrol- og opfølgningsorganer m.m. Af andre aspekter, der behandles i rapporten, kan nævnes: finansieringen af efter- og videreuddannelse, adgang til og deltagelse i uddannelse og planlægning, kvalitet og certificering. Anden del omhandler de foranstaltninger, der i Spanien er truffet for at omsætte retningslinjerne i artikel 5 i handlingsprogrammet for udvikling af efter- og videreuddannelse (FORCE).

Effectiviteitsmeting van bedrijfsopleidingen (Anderlecht, Brussels, Constant Vanden Stock Stadion, 27 Mei)

Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB); Dienst Internationale Relaties (DIR)
Bruxelles, VDAB/DIR, 1994, 35 s. + bilag
NL

VDAB/DIR, Keizerslaan 11,
B-1000 Bruxelles

Denne studiedag, der afholdtes inden for rammerne af det europæiske FORCE-handlingsprogram, var en opfølgning af en foregående workshop med temaet: "Uddannelsesplaner i små og mellemstore virksomheder". Der lægges vægt på vigtigheden af at måle uddannelsernes effektivitet med hensyn til at forbedre små og mellemstore virksomheders konkurrenceevne for at tilskynde disse til at udarbejde uddannelsesplaner.

Rapportage Benelux ontmoetingen 1994 conferentie 20 en 21 oktober 1994 - Veldhoven Nederland

FORCE og EUROTECNET i.s.m. GD XXII - Uddannelse og Ungdomsanliggender 's-Hertogenbosch, Centrum Innovatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (CIBB), 1995, 103 s.

FR, NL

CIBB, Pettelaarpark 1, Postbus 1585,
NL-5200 BP's-Hertogenbosch

Rapportering fra en todages konference med en beskrivelse af mål og målgrupper for konferencen. Arbejdet på konferencens første- og andendag præsenteres med gengivelse af diverse foredrag og indlæg.

Une vision plus large

IRIS - Europæisk net af uddannelsesprojekter for kvinder

Bruxelles, Réflexions sur la formation des femmes, IRIS, 1994, 72 s.

EN, DE, FR

IRIS, 21 rue de la Tourelle,
B-1040 Bruxelles

Denne publikation er den første i en ny IRIS-serie med titlen "Réflexions sur la formation des femmes" (overvejelser over kvinders uddannelse), der beskæftiger sig med spørgsmålet om kvinders uddannelse i den aktuelle socioøkonomiske situation. I denne første publikation behandles spørgsmål som arbejde og fritid, livet i byen, kvinders uddannelse, fleksibilitet, distancearbejde og økonomiens globalisering, alt sammen set i et ligestillingsperspektiv.

Telematics for education and training: proceedings of the telematics for education and training conference Düsseldorf/Neuss, 24-26 November 1994

Held, P.; Kugemann, W. (udg.)

Amsterdam, IOS Press, 1995, 400 s.

ISBN 90-5199-223-8

EN

Undervisnings- og uddannelsessektoren er inde i en omfattende ændringsproces: fokus er skiftet fra undervisning til indlæring, den enkelte elev eller studerende bliver tilkoblet netværk, og den "lærende organisation" med just-in-time vidensproduktion erstatter store uddannelsesafdelinger, ligesom individualiserede studieplaner i stigende grad erstatter faste uddannelsesblokke. Telematik tjenester til støtte for indlæringen spiller en nøglerolle i disse processer. Konferencen om uddannelsestelematik gav et overblik over de mest avancerede telematiksystemer, både hvad angår teknologisk og pædagogisk innovation, i en europæisk og international kontekst. Endvidere redegjordes for resultaterne af forsknings- og udviklingsprojekter, der gennemføres inden for rammerne af det europæiske program "anvendelse af telematiknetværk og -tjenester i fleksibel fjernundervisning" (DELTA) under det tredje rammeprogram. På konferencen rettedes blikket desuden fremad mod det fjerde rammeprogram og det nye underprogram om uddannelsestelematik.

Fra medlemsstaterne

D Handbuch der Berufsbildung

Arnold, R.; Lipsmeier, A.
Opladen, Leske + Budrich, 1995, 535 s.
ISBN 3-8100-1201-7
DE

Sigtet med denne håndbog er at give en koncentreret oversigt over den eksisterende videnskabelige viden om problemstillinger og problemfelter inden for erhvervsuddannelse. Med udgangspunkt i en handlingsorienteret didaktik gives en redegørelse for de fagpædagogiske kategorier, som er af grundlæggende betydning for planlægning, udformning og gennemførelse af faglige uddannelser. Syv hovedkapitler sammenfatter de forskellige forfatters talrige artikler og debatindlæg, som suppleres med et omfangsrigt person- og fagregister. Hovedkapitlerne omfatter forskellige aspekter af erhvervsuddannelser (1) handlingsorienteret didaktik (2) modtagerorientering (3) kompetencer og kvalifikationer (4) uddannelsesindhold (5) formidlings- og tilegnelsesprocesser (6) erhvervsuddannelsens rammebetingelser (7) forskning.

E Fichas para la Orientación Profesional

Ministerio de Educación y Ciencia
Madrid, Ministerio de Educación y Ciencia,
1995, 2 bind, upagineret
ISBN 84-369-2558-0
ES

Et værk, der primært henvender sig til erhvervsvejledere, i hvilket der gives oplysninger om erhvervsuddannelsesudbuddet og en beskrivelse af de vigtigste fagprofiler, uddannelseskraav og oplysninger om økonomiske forhold og beskæftigelsesområder.

IRL Interim report of the Task Force on Long-Term Unemployment

Office of the Tanaiste: Task force on Long-Term Unemployment
Dublin, Stationery Office, 1995,
65 s. + bilag

EN

*Government Publications Sales Office,
Sun Alliance House, Molesworth Street,
IRL-Dublin 2*

Denne ekspertgruppe har til opgave at undersøge og vurdere de anbefalinger, der er indeholdt i det nationale økonomiske og socialpolitiske forums (NESF) rapport "Ending Long-term Unemployment" (bekæmpelse af langtidsledighed), og udarbejde praktiske forslag til forbedring af beskæftigelsesmulighederne for langtidsledige. Ekspertgruppen undersøger, hvordan koordineringen af den betydelige mængde af offentlige tjenester og ressourcer kan forbedres og udvikles til en sammenhængende pakke af foranstaltninger, der gennemføres på lokalt plan. Som NESF anbefalede, konkluderer gruppen, at der er behov for en integreret lokalbaseret beskæftigelsestjeneste for langtidsledige, herunder intensiv vejledning og formidlingsservice. I ugunstigt stillede områder skal tjenesten ledes af en lokal bestyrelse under områdepartnerskabets auspicier og i andre områder af en bestyrelse bestående af repræsentanter for statsorganer, arbejdsmarkedets parter og lokalsamfundsbase-rede grupper. En endelig rapport om implementeringen af anbefalingerne om en lokal beskæftigelsestjeneste og en mere detaljeret gennemgang af NESF's forslag til forbedring af beskæftigelsesmulighederne for langtidsledige vil blive forelagt regeringen senere på året (1995).

Occupational employment forecasts 1998

Canny, A.; Hughes, G.; Sexton, J.
Training and Employment Authority (FAS);
Economic and Social Research Institute
(ESRI)
Dublin, FAS/ESRI Manpower Forecasting
Studies, nr. 4, 1995, 105 s.
ISBN 0-7070-0157-9
EN

Denne rapport, der indeholder prognoser om beskæftigelsessituationen i 1998, er den fjerde i den fælles FAS/ESRI publikationsserie, der beskæftiger sig med

Rolf Arnold/Antonius Lipsmeier
(Hrsg.)

Handbuch der Berufs- bildung

Leske + Budrich

analyser af og prognoser for ændringer i erhvervsstrukturen på det irske arbejdsmarked. Der forventes en samlet stigning i beskæftigelsen i perioden 1991-1998 med 115 300 jobs svarende til 10,2%. Resultaterne peger i retning af en hurtig stigning i antallet af virksomhedsledere/-indehavere, inden for de liberale erhverv og sikkerhedssektoren med en skønnet stigning på mellem 20 og 23%. Salgs- og servicemedarbejdere tegner sig for den næststørste gruppe - op til 20% stigning. Antallet af faglærte inden for vedligeholdelse og reparation skønnes at stige ca. to gange så meget som for andre faglærte arbejdere og specialarbejdere i kerneindustrier. Det største fald i beskæftigelsen vil være for arbejdstagere i landbruget, og et mindre fald forventes for ufaglærte arbejdere. Den opadgående tendens i kvinders beskæftigelse forventes at fortsætte ligesom tendensen til mere udbredt deltidsbeskæftigelse, hvor kvinder udgør et stort flertal.

Charting our educational future. White Paper on Education

Department of Education
Dublin, Stationery Office, 1995, 235 s.
ISBN 0-7076-0450-8
EN

Denne hvidbog er udarbejdet på grundlag af en langvarig høringsproces om fremtiden for uddannelse i Irland, hvori deltog alle de vigtigste uddannelsesaktører. Undervisningsministeriets overdragelse af beføjelser til 10 nye regionale uddannelsesstyrelser og en omlægning af ledelsesstrukturen i grundskolen er de mest vidtrækkende af de foreslåede ændringer. En ny myndighed for videregående uddannelser vil danne rammen om

de erhvervsmæssige uddannelser uden for sekundærtrin II samt for voksen- og efter- og videreuddannelsen. Den skal arbejde sammen med TEASTAS, den irske certificeringsmyndighed, hvis opgave vil bestå i at udvikle og regulere certificeringsprogrammer på disse områder.

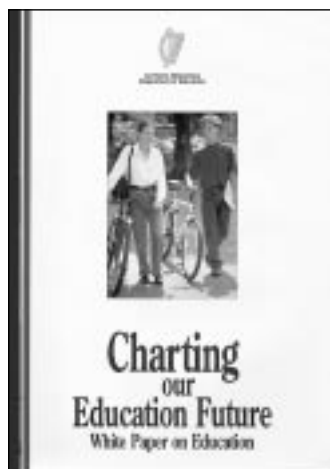
UK Routes beyond compulsory schooling

Payne, J.
Policy Studies Institute (PSI)
Sheffield, Employment Department, Youth Cohort Series, nr. 31, 1995, 111 s.

Qualifications between 16 and 18

Payne, J.
Policy Studies Institute (PSI)
Sheffield, Employment Department, Youth Cohort Series, nr. 32, 1995, 77 s.
*Research Strategy Branch, Room W441,
Employment Department,
Moorfoot, UK-Sheffield, S1 4PQ*

Disse to rapporter fra Policy Studies Institute (PSI) er led i et analyseprogram, der er baseret på the England and Wales Youth Cohort Study (YCS). YCS interviewer unge tre gange efter det fyldte 16. år, hvor de bedes besvare spørgsmål om fortsættelse af uddannelsen, erhvervsmæssig uddannelse og overgangen til arbejdsmarkedet. Man har hidtil fulgt seks grupper unge på denne måde. De to nye rapporter gennemgår de eksisterende valgmuligheder for unge over 16. Rapporterne kortlægger de unges veje, uddannelsesforløb, valg af institutioner, jobtype og faglig uddannelse. De giver en oversigt over erhvervede kvalifikationer, gennemførelsesprocent pr. køn, institutionelle forskelles indvirkning på uddannelsesforløb, eksamensresultater og beskæftigelsesmuligheder.

L'homme gaspillé. Enquête aux sources du chômage et de l'exclusion

Huberac, J.-P.

Paris, Editions l'Harmattan, 1995, 286 s.

ISBN 2-7384-2999-8

FR

Modtaget af redaktionen

EU-program for studiebesøg for erhvervsuddannelseseksperter

EU-programmet for studiebesøg startede i 1985 på grundlag af Rådets resolution af 11. juli 1983. Europa-Kommissionen har overladt forvaltningen heraf til CEDEFOP. Siden Rådets afgørelse af 6. december 1994 har studiebesøgsprogrammet udgjort en del af område III i Leonardo da Vinci-programmet.

CEDEFOP udfører dette arbejde i samarbejde med et net af nationale kontaktpersoner. De nationale kontaktpersoner er tjenestemænd, der officielt udpeges af myndighederne; de har til opgave selvstændigt at opstille retningslinjer for programmets gennemførelse, efter aftale med CEDEFOP. De nationale kontaktpersoner udsender oplysninger om programmet i deres land og opretholder forbindelsen med de mange aktører, som medvirker ved programmets gennemførelse: arbejdsmarkedets parter, virksomheder, offentlige myndigheder, erhvervsuddannelsesorganer og forskningsinstitutter. De nationale kontaktpersoner har også kompetence til at indlede procedurer vedrørende de årlige tilmeldinger og udvælge de kandidater, der skal deltage i programmet.

Programmets målsætninger

Formålet med programmet er at fremme informationsstrømmen inden for erhvervsuddannelsesområdet mellem eksperter fra Den Europæiske Unions medlemsstater og andre lande, som er knyttet til programmet.

Programmets målgruppe

Programmet henvender sig i første række til erhvervsuddannelseseksperter (nationale og regionale offentlige beslutningstagere, arbejdsmarkedets parter på nationalt niveau og fællesskabsniveau samt forvaltere og planlæggere af erhvervsuddannelsespolitikker og -programmer). Programmet søger at give forrang til personer, der har mulighed for at udnytte de modtagne oplysninger og påvirke politiske beslutninger. Besøgene kan gennemføres for bestemte målgrupper.

Studiebesøgene

Studiebesøgene varer tre eller fem arbejdsdage og er altid koncentreret om et enkelt emne. Hver gruppe er på højst tolv personer. Besøgene gennemføres efter en model med tid til både informationer og overvejelser og til kontakter med de forskellige erhvervsuddannelsesaktører: virksomheder, skoler, dokumentationscentre, forskningsprojektledere, uddannere, uddannelsesdeltagere, arbejdsmarkedets parter, erhvervsvejledere m.fl.

Finansielle aspekter

Deltagerne modtager et stipendium fra CEDEFOP som tilskud til rejse- og opholdsudgifter.

Studiebesøgsprogrammets nationale kontaktpersoner

B (nl) Freddy Tack
Ministerie van de vlaamse
Gemeenschap
Departement Onderwijs
Dienst Europese Projecten
Koningsstraat 93 - Bus 3
B-1000 BRUXELLES
Tlf.: +32-2-227 14 11
Fax: +32-2-227 14 00

B (fr) Maurice Bustin
Ministère de l'Education, de la
Recherche et de la Formation
Cité Administrative
Bureau 4542
Boulevard Pachéco, 19 - Bte. 0
B-1010 BRUXELLES
Tlf.: +32-2-210 56 43
Fax: +32-2-210 58 94

DK Mette Beyer Paulsen
Undervisningsministeriet
Erhvervsskoleafdelingen
H.C. Andersens Boulevard 43
DK-1553 KØBENHAVN V
Tlf.: +45-33-92 56 00
Fax: +45-33-92 56 66

D Peter Thiele
Bundesministerium für Bildung,
Wissenschaft, Forschung und
Technologie Referat 123
Heinemannstr. 2
D-53170 BONN
Tlf.: +49-228-57 21 09
Fax: +49-228-57 36 03

GR Epaminondas Marias
Organisation for Vocational
Education and Training (OEEK)
1, Ilioupoleos Ave
GR-172 36 ATHENS
Tlf.: +30-31-971 05 02
Fax: +30-31-973 02 45

E Isaías Largo Marques
Instituto Nacional de Empleo
Ministerio de Trabajo y Seguridad Social
Servicio de Relaciones Internacionales
Condesa de Venadito, 9
E-28027 MADRID
Tlf.: +34-1-585 97 56
Fax: +34-1-585 98 19

F Frédéric Chalamet
Délégation à la Formation
Professionnelle
31, Quai de Grenelle
ImSr. Mercure I
F-75738 PARIS CEDEX
Tlf.: +33-1-44 38 38 38
Fax: +33-1-44 38 33 00

IRL Patricia O'Connor
International Section
Department of Education
Floor 6, Apollo House
Tara Street
IRL-DUBLIN 2
Tlf.: +353-1-873 47 00
Fax: +353-1-679 13 15

IS Ágúst H. Ingthorsson
Research Liaison Office
University of Iceland
Technology Court
Dunhaga 5
IS-107 REYKJAVIK
Tlf.: +354-1-569 49 05
Fax: +354-1-569 49 05

I Sabina Bellotti
Ministero del Lavoro e della
Previdenza sociale
Ufficio Centrale O.F.P.L. Div. II
Via Castelfidardo 43
I-00185 ROMA
Tlf.: +39-6-46 86 5005
Fax: +39-6-44 40 935

L Jean Tagliaferri
Ministère de l'Education Natio-
nale et de la Jeunesse
29, rue Aldringen
L-2926 LUXEMBOURG
Tlf.: +352-47 85 139
Fax: +352-47 85 264

NL Michael Hupkes
Vocational and Adult
Education Dpt.
Postbus 25 000
NL-2700 LZ ZOETERMEER
Tlf.: +31-79-323 49 25
Fax: +31-79-323 23 20

NO Lars E. Ulsnes
Kirke-, utdannings- og
forskningsdepartementet
P.O. Box 8119 DEP.
N-0032 OSLO
Tlf.: +47-22-24 76 63
Fax: +47-22-24 27 15

AT Eleonora Schmid
Bundesministerium für
Unterricht und kulturelle Angelegenheiten
Abteilung II/10b
Minoritenplatz 5
A-1014 WIEN
Tlf.: +43-1-531 20 4107
Fax: +43-1-531 20 4130

P Idalina Pina Amaro
Instituto do Emprego e Formação
Profissional; Direcção de Serviços de
Formação de Formadores
Rua Xabregas, 52
P-1900 LISBOA
Tlf.: +351-1-868 47 58
Fax: +351-1-868 75 05

FI Asta Sarjala
National Board Education
P.O. Box 3802
FI-00531 HELSINKI
Tlf.: +358-0-77 47 72 54
Fax: +358-0-77 47 72 47

SE Jonas Erkman
Swedish EU-Program
Office for Education, Training and
Competence Development
Box 77 85; S-103 96 STOCKHOLM
Tlf.: +46-8-453 72 17
Fax: +46-8-453 72 01

UK Dave Skillen
EC Education and Training
Division; Department for Education and
Employment
Moorfoot, GB-SHEFFIELD S1 4PQ
Tlf.: +441-142-59 41 17
Fax: +441-142-59 45 31

**Seneste
udgaver
på dansk**

Nr. 3/94 Erhvervsuddannelsens rolle i opbygningen af Den Europæiske Union

- Europæisk undervisnings- og erhvervsuddannelsespolitik over for arbejdsmarkedets og den europæiske opbygnings udfordringer (Alain d'Iribarne)

Fællesskabspolitikker og -programmer

- Erhvervsuddannelsespolitik i Den Europæiske Union (Antonio Ruberti)
- EF-erhvervsuddannelsesprogrammer. Tredive års samarbejde, aktioner og samråd (Patrick Clemenceau)
- Investering i mennesker. Den Europæiske Socialfond: politik og prioriteter. (Antonis Kastrissianakis)

Ud fra aktørens synspunkt

- Markedsøkonomiens fælder for fremtidens uddannelse: mere behov for kritik end for prognoser (Ricardo Petrella)

Evaluerings af ESF: problematik, eksempel

- Evaluering af ESF's resultater - en kompleks opgave. Specifikke problemer ved evalueringen (Jordi Planas, Joaquim Casal)
- Fællesskabsinitiativerne "Humanressourcer". Erfaringer og resultater fra transnationale programmer til fremme af erhvervsuddannelse og beskæftigelse (Erwin Seyfried)

Transnationale aktiviteter og projekter

- Uddannelserne i Europa nærmer sig hinanden. Projekter under PETRA-programmet afsluttet med godt resultat (Uwe Lorenzen)
- Binational uddannelse af udenlandske unge (Werner Lenske)
- Europæiske kommuners interaktive netværk om etniske mindretalsproblemer (Maria José Freitas)

Fra sammenlignende undersøgelser til politisk beslutningstagning

- Reformen af teknisk uddannelse i Storbritannien. Et eksempel på institutionelle erfaringer på grundlag af en sammenligning i Europa (Arndt Sorge)

Nr. 4/95 De nye medlemsstater: Finland, Sverige, Østrig

Tendenser i de nordiske socialmodeller

- De nordiske social- og arbejdsmarkedsmodellers vanskelige omstillingsproces (Sverige, Norge, Finland, Island) (Janine Goetschy)

Erhvervsuddannelsessystemerne

- Det svenske erhvervsuddannelsessystem. Integrationsforventninger (Eugenia Kazamaki Ottersten)
- Erhvervsuddannelse i Finland (Matti Kyrö)
- Boom i lærlingeuddannelsen i Finland (Henry J. Vartiainen)
- Erhvervsuddannelse i Østrig (Gerhard Riemer)
- Erhvervsuddannelsesreformer i de nordiske lande. Reformudvikling og ændringer i reformplaner (Pekka Kämäräinen)

De nordiske lande: et integreret arbejdsmarked

- Erfaringer fra det integrerede nordiske arbejdsmarked (Per Lundborg)

Facts om de nye medlemsstater

- Statistiske oplysninger
- Bibliografiske referencer
- Nyttige adresser

Nr. 5/95 Udvikling af kvalifikationer i virksomheden

Et overblik over debatten i Frankrig

- Den lærende organisation og kompetencemodellen. Grunde til denne organisationsforms fremkomst? Læreprocessernes art? (Philippe Zarifian)
- Kvalificerende organisationsformer, koordinering og ansporing (Louis Mallet)
- Den lærende organisation og mobilitet. Driftsteknikere i den kemiske industri (Myriam Campinos-Dubernet)
- Klassifikationer og nye former for arbejdsorganisering: Hvilke relationer kan der tænkes? (Thierry Colin og Benoît Grasser)

Et andet syn på læreprocessen

- Læring på arbejdspladsen i forbindelse med organisatoriske ændringer i forarbejdningsindustrien (Jeroen Onstenk)
- Erhvervsmæssig indlæring i forbindelse med innovationsprocesser i virksomheden. Implikationer for erhvervsuddannelsen (Gisela Dybowski)

Innovative uddannelsesmodeller: bilreparationssektoren

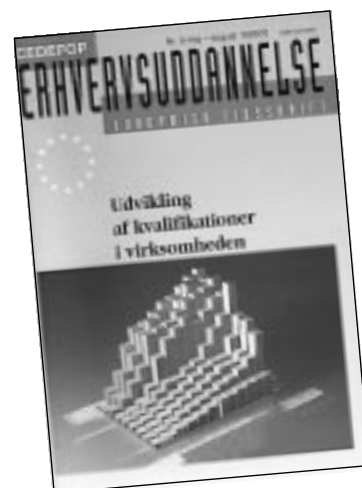
- Innovative efter- og videreuddannelseskoncepter som svar på udfordringerne i den europæiske autoservicesektor (Georg Spöttl)

Virksomhedsintern uddannelse i relation til uddannelsessystemet: Rover-koncernen i Det Forenede Kongerige

- Hvordan sikres livslang vedligeholdelse af erhvervskompetencen: prioriterede mål for de erhvervsmæssige grunduddannelser (John Berkeley)

Kvalifikationssystemer og socialisering til arbejdsmarkedet: en sammenligning mellem Tyskland og Japan

- Uddannelse og adgang til arbejdslivet i Japan - indtryk fra en sammenligning mellem japanske og tyske forhold (Ulrich Teichler)

Nr. 7/1996 Pædagogisk innovation**Nr. 8/1996 Livslang læring**

**Under
udgivelse
på dansk**

Redaktionsudvalget opfordrer til spontan indsendelse af artikler til de planlagte udgaver. De indsendte udkast vil blive gennemgået af redaktionsudvalget, som forbeholder sig ret til at beslutte, hvorvidt de vil blive offentliggjort. Udvalget giver forfatterne meddelelse om sin beslutning. Artiklerne (5 til 10 sider à 30 linjer à 60 anslag) skal sendes til tidsskriftets redaktion. Forfatterne vil ikke få manuskripterne returneret.

**Planlagte
udgaver**

Nr. 9/1996 Højere uddannelse

Bestillingskortet klippes ud eller kopieres og sendes til CEDEFOP i en rudekuvert

- ☐ Send mig venligst et gratis eksemplar til gennemsyn
- ☐ Jeg ønsker at læse om Europa og abonnerer hermed på det europæiske tidsskrift "Erhvervsuddannelse" i et år (3 numre, ECU 15, moms og forsendelsesudgifter ikke medregnet)
- ☐ Send mig venligst følgende udgaver af det europæiske tidsskrift "Erhvervsuddannelse" mod et beløb på ECU 7 pr. nummer (moms og forsendelsesudgifter ikke medregnet)

CEDEFOP

Det Europæiske Center for Udvikling
af Erhvervsuddannelse
P.O. Box 27 - Finikas

GR-55102 Thessaloniki

Nr.				
Sprog				

Navn

Adresse

Medlemmer af CEDEFOP's dokumentationsnetværk

B	GR	IRL
FOREM (Office communautaire et régional de la formation professionnelle et de l'emploi) CIDOC (Centre intercommunautaire de documentation pour la formation professionnelle) Jean-Pierre Grandjean Bd. de l'Empereur 11 B-1000 BRUXELLES Tlf.: 322+506 04 62/60 Fax: 322+506 04 28	OEEK (Organization for Vocational Education and Training) Epameinondas Marias Alexandra Sideri 1, Ilioupoleos Street 17236 Ymittos GR-ATHENS Tlf.: 301+92 50 593 Fax: 301+92 54 484	FAS - The Training and Employment Authority Roger Fox Margaret Carey P.O. Box 456 27-33, Upper Baggot Street IRL-DUBLIN 4 Tlf.: 3531+668 57 77 Fax: 3531+668 26 91
	E	I
VDAB (Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding) ICODOC (Intercommunautair documentatie-centrum voor beroepsleiding) Frederic Geers Philip de Smet Keizerlaan 11 B-1000 BRUSSEL Tlf.: 322+506 04 58/63 Fax: 322+506 04 28	INEM (Instituto Nacional de Empleo) Ministerio de Trabajo y Seguridad Social Isías Largo Marqués Maria Luz de las Cuevas Condesa de Venadito, 9 E-28027 MADRID Tlf.: 341+585 95 82/585 95 80 Fax: 341+377 58 81/377 58 87	ISFOL (Istituto per lo sviluppo della formazione professionale dei lavoratori) Alfredo Tamborlini Colombo Conti Via Morgagni 33 I-00161 ROMA Tlf.: 396+44 59 01 Fax: 396+44 25 16 09
DK	FIN	L
DEL (Danmarks Erhvervspædagogiske Læreruddannelse) Søren Nielsen Merete Heins Rigsgade 13 DK-1316 KØBENHAVN K Tlf.: 4533+14 41 14 lokal 317/301 Fax: 4533+14 42 14	OPH (Opetushallitus/Utbildningsstyrelsen/National Board of Education) Matti Kyrö; Leena Walls; Arja Mannila P.O.Box 380 FIN-00531 HELSINKI Tlf.: 3580+77 47 72 43 (L. Walls) Fax: 3580+77 47 78 69	Chambre des metiers du G.-D. de Luxembourg Ted Mathgen 2, Circuit de la Foire internationale B.P. 1604 (Kirchberg) L-1016 LUXEMBOURG Tlf.: 352+42 67 671 Fax: 352+42 67 87
D	F	NL
BIBB (Bundesinstitut für Berufsbildung) Bernd Christopher Referat K4 Fehrbelliner Platz 3 D-10702 BERLIN Tlf.: 4930+8643-2230 Fax: 4930+8643-2607	Centre INFFO (Centre pour le développement de l'information sur la formation permanente) Patrick Kessel Christine Merlié Danielle Joulieu Tour Europe Cedex 07 F-92049 PARIS la Défense Tlf.: 331+41 25 22 22 Fax: 331+477 374 20	CIBB (Centrum Innovatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven) Gerry Spronk Ingrid de Jonge Pettelaarpark 1 Postbus 1585 NL-5200 BP's-HERTOGENBOSCH Tlf.: 3173+680 08 00 Fax: 3173+612 34 25

Associerede organisationer

A

Institut für Bildungsforschung der
Wirtschaft (ibw)
Monika Elsik
c/o abf-Austria
Rainergasse 38
A-1050 Wien
Tlf.: 431+545 16 71-26
Fax: 431+545 16 71-22

EU

Europa-Kommissionen
Generaldirektorat XXII/B/3
(Uddannelse og Ungdomsanliggender)
Charters d'Azevedo
B7, 04/67
Rue de la Loi, 200
B-1049 Bruxelles
Tlf.: 322+238 30 11
Fax: 322+295 57 23

ICE

Research Liaison Office
Dr. Árnason
University of Iceland
Technology Court
Dunhaga 5
Iceland - 107 Reykjavik
Tlf.: 354+5254900
Fax: 354+5254905

P

SICT (Servicio de Informação Científica
e Técnica)
Isaias Largo Marquès
Fatima Hora
Praça de Londres, 2-1º Andar
P.1091 LISBOA Codex
Tlf.: 3511+849 66 28
Fax: 3511+80 61 71

B

EURYDICE (Informationsnettet om
Uddannelse i Det Europæiske
Fællesskab)
Luce Pepin
15, rue d'Arlon
B-1050 BRUXELLES
Tlf.: 322+238 30 11
Fax: 322+230 65 62

N

NCU Leonardo Norge
Halfdan Farstad
P.O. Box 2608 St. Hanshaugen
N-0131 OSLO
Tlf.: 4722+865000
Fax: 4722+201802

S

The Swedish EU Programme Office for
Education, Training and Competence
Development (SEP)
Jonas Erkman
Box 7785
S-10396 Stockholm
Tlf.: 468+453 72 17
Fax: 468+453 72 01

CH

ILO (International Labour Office)
BIT (Bureau International du Travail)
Jalesh Berset
4, route des Morillons
CH-1211 GENEVE 22
Tlf.: 4122+799 69 55
Fax: 4122+799 76 50

UK

IPD (Institute of Personnel and
Development)
Doug Gummery
Barbara Salmon
IPD House
35 Camp Road
UK-LONDON SW19 4UX
Tlf.: 44181+971 90 00 (D. Gummery)
Fax: 44181+263 33 33

UK

Department of Education and
Employment
Julia Reid
Moorfoot
UK-SHEFFIELD S1 4PQ
Tlf.: 44114+275 32 75
Fax: 44114+59 35 64